

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ORTA GELİR TUZAĞI VE EKONOMİK
KARMAŞIKLIK DÜZEYİ İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Nejla KARADAŞ

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Semanur SOYYIĞIT

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

"Orta Gelir Tuzağı ve Ekonomik Karmaşıklık Düzeyi İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Nejla KARADAŞ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nejla KARADAŞ'a ait Orta Gelir Tuzağı ve Ekonomik Karmaşıklık Düzeyi İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalının İktisat Bilim Dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Semanur SOYYIĞIT

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Zülküf Ayrangöl

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Murat BEŐER

ORTA GELİR TUZAĞI VE EKONOMİK KARMAŞIKLIK DÜZEYİ İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nejla KARADAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Semanur SOYYIĞIT

ÖZET

Orta Gelir Tuzağı olgusu, hızlı bir büyüme yaşayan bir ekonominin, orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra büyüme ivmesini kaybedip kişi başına düşen gelirin belli bir aşamada yavaşlaması sonucu uzun yıllar bu seviyede kalarak yüksek gelirli ülkeler grubuna geçmekte başarısız olduğu durumu ifade etmektedir. Ülkelerin gelişme sürecinde, üretim yapısının düşük katma değerli sektörlerden daha yüksek katma değerli sektörlerle doğru bir dönüşüm geçirmesi gerektiğinden yapısal dönüşüm temel olarak, ekonomide kullanılan girdilerin düşük üretkenlikteki tarımsal sektörden tarımsal olmayan sektörlerle doğru kaymasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin üretim ihraç ettikleri ürünlerin zaman içerisinde geçirdiği yapısal dönüşümün, ekonominin sürdürülebilir bir büyüme sergilemesi hususunda büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Nitekim günümüzde ülkelerin refah seviyelerinin önemli belirleyicisi, bilgiyi ve beceriyi içeren verimli üretim yapısı olup ülkelerin uzun dönemli gelir artışları, üretim ve ihracattaki hacimsel artıştan ziyade üretilen ve ihraç edilen ürünlerin sofistikasyon derecesine bağlıdır. “Ekonomik karmaşıklık kavramı” ülkelerin ekonomik yapılarının sofistikasyonunu ifade etmede kullanılan, ülkelerdeki gelecek dönem büyümeyi belirleme kabiliyetini göstermekte olan, bir ekonominin üretim ihraç ettiği ürünlerin bilgi yoğunluğunu göz önüne alarak ekonominin bilgi yoğunluğunu ölçen bir kavram olup ekonomide yapısal dönüşümün sağlanmasında önem taşıyan bir olgudur.

OGT'yi belirlemeye yönelik temel kabul edilen Dünya Bankası'nın Atlas yöntemine göre, Türkiye 1955 yılında alt-orta gelirli ülkeler kategorisine yükselmesinin ardından 50 yıl bu aşamada kalarak bir üst gelir grubuna yani üst-orta gelirli ülkeler kategorisinde ancak 2005 yılından itibaren geçebilmiştir. Dünya Bankası'nın 2017 yılı sınıflandırmasına göre Türkiye, 10.940 dolarlık kişi başına düşen milli geliriyle üst orta gelir seviyesinde bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk amacı olarak, 1995-2017 dönemi için elde edilmiş çeşitli göstergeler ekseninde, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkeler (Türkiye, Malezya, Tayland) ile yine yüksek gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerle (G. Kore, Japonya, Singapur) karşılaştırmalı durum değerlendirmesi yapılarak, Türkiye'nin OGT içindeki konumu değerlendirilmektedir. Çalışmanın bir diğer amacı ise esas olarak kısa sürede yüksek gelir grubuna çıkmış seçilmiş bazı ülkelerdeki yapısal dönüşüm, ekonomik karmaşıklık düzeyindeki değişim kapsamında değerlendirilmekte, ekonomik karmaşıklık göstergesi açısından Türkiye için mevcut durum tespiti yapılmaktadır. Bu doğrultuda, 1990-2017 dönemine ait ekonomik karmaşıklık endeksi verileri doğrultusunda Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı seçilmiş üst-orta gelir grubu ülkelerinin (Türkiye, Malezya ve Tayland) hem yüksek gelir grubu seçilmiş ülke (Japonya, G. Kore ve Singapur) ortalamasına hem de her bir yüksek gelirli ülkeye ayrı ayrı yakınsayıp yakınsamadıklarını ortaya koymak amacıyla ADF birim kök testi uygulanmaktadır.

Karşılaştırmalı analizler sonrasında çeşitli göstergeler açısından üst-orta gelirli ülkeler ile yüksek gelirli ülkeler arasında en önemli farklılığın, yüksek gelirli ülkelerdeki ekonomik göstergelerin, üst-orta gelirli ülkelere göre daha istikrarlı ve süreklilik göstermesi olduğu görülmüştür. Türkiye, hem üst orta gelir hem de yüksek gelirli ülkelerin performansına göre genel anlamda geride yer almaktadır.

Çalışmanın uygulamadaki Türkiye'nin yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyine ilişkin test sonuçlarına bakıldığında ise birim kök içerdiği yani durağan olmadığı ve dolayısıyla Türkiye için yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından ne yüksek gelirli ülke grup ortalamasına ne de bu ülkelerin kendilerine yakınsaması söz konusudur. Benzer durum aynı kategoride yer alan Tayland'da da görülmekte olup gerek grup ortalamasına gerekse ülkelere yakınsama açısından istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Türkiye ile aynı kategoride yer almasına rağmen Malezya'da ise farklı bir durum söz konusu olup Malezya için yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından yüksek gelirli ülkeler olan Japonya, Güney Kore ve Singapur'un ortalamasına ve aynı zamanda Singapur'un ekonomik karmaşıklık düzeyine yakınsaması söz konusudur. Bu sonuçlara dayanarak, Malezya'nın Türkiye ve Tayland'a kıyasla OGT'den çıkma yönünde daha iyi bir yapısal dönüşüm performansı sergilediği ifade edilebilir.

Anahtar kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Yapısal Dönüşüm, Sofistike Ürün, Ekonomik Karmaşıklık, Yakınsama.

**THE RELATIONSHIP BETWEEN MIDDLE-INCOME TRAP AND
ECONOMIC COMPLEXITY LEVEL: AN INVESTIGATION ON TURKEY**

Nejla KARADAŞ

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences

Department of Economics,

M. A. Thesis, July 2019

Thesis Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Semanur SOYYIĞIT

ABSTRACT

Summary Middle Income Trap case states that the economy which has been experiencing rapid growth has lost its growth momentum after reaching the middle income level and has failed to pass to the group of high income countries staying at this level for many years as a result of per capita income decelerating at cebrin stage. As the production structure needs to undergo a transformation from low value added sectors to higher value-added sectors in the development process of countries, structural transformation mainly refers to the shift of inputs used in the economy from low productivity agricultural sectors to non agricultural sectors. It is seen that the structural transformation of the products produced and exported by countries in time has a great importance for the sustainable growth of the economy. As a matter of fact, Nowadays the important determinant of the welfare levels of countries is productive production structure that includes knowledge and skill and long term income increases of countries depend on the degree of sophistication of the products produced and exported rather than the volume increase in production and exports. The concept of economic complexity is a significant phenomenon that is used to express the sophistication of the economic structures and it measures the information density of the economy and demonstrates the ability to determine the growth of in the future.

According to Atlas Management of The World Bank, which is accepted the basic one to determine Common Customs Tariff, after rose to the category of the countries with low-middle income in 1955; Turkey could pass the category of high-income group (the category of the countries with low-middle income) since 2005 by remaining in this stage for 50 years. According to the classification of The World Bank in 2017, Turkey is in high-middle income level with its per capita income of \$ 10.940. In this context as the first aim of the study, on the axis of various indicators which were obtained for the term 1995-2017, it is evaluated the position of Turkey in MIT by doing comparative case assessment with the selected countries in the high-middle income group which also consist of Turkey (Turkey, Malaysia, Thailand) and the selected countries in the high-income group (South Korea, Japan, Singapore). In fact, another aim of the study is to evaluate the structural transformation in some selected countries which rose to high-income group in a short time within the change in economic complexity, and to detect the current state for Turkey in terms of the indicator of economic complexity. Accordingly, ADF unit root test is applied according to the economic complexity index data for the period 1990-2017 to put forth if the selected countries in the high-middle income group which consist of Turkey (Turkey, Malaysia, Thailand) converge on the average of both the selected countries in the high-income group (South Korea, Japan, Singapore) and individually to each high-income country or not.

After comparative analysis, it has been seen that the most important difference between high-middle income countries and high-income countries in terms of various indicators, the economic indicators in high-income countries are more stable and show continuity compared to the high-middle income countries. Turkey generally drop behind according to the performance of both the high-middle income countries and high-income countries.

According to the test results Turkey, in terms of structural transformation within economical complexity level, it includes unit root that means, it isn't stable. So Turkey isn't among the countries with high income. It is same in Thailand which is at the same category with Turkey. There isn't a meaningful result at group average

statistically. Although being at the same category with Turkey, Malaysia is different. Malaysia, takes place with in the countries with high income as Japan, South Korea, Singapore. It is also near economical complexity level of Singapore. Based on these results, that can be mentioned, Malaysia has a better performance of structural transformation than Turkey and Thailand in Middle Income Trap.

Keywords: Middle Income Trap, Structural Transformation, Sophisticated Product, Economic Complexity, Convergence.

ÖN SÖZ

Tez çalışmam süresince, vaktini ayırarak gerek bilgilerini ve tecrübelerini gerekse samimiyetini ve güler yüzünü hiçbir şekilde esirgemeyen gerek yurtiçinde gerekse yurt dışında iletişim yollarını açık tutan, çalışmamla yakından ilgilenen çok değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Semanur SOYYIĞIT'e sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her evresinde bana her zaman destek olan, sonsuz güvenen çok kıymetli aileme; yine bu zorlu yolda fikirleriyle yol gösteren, ilgi ve desteğini eksik etmeyen değerli Kadri Erdem DÖNEL'e sonsuz teşekkürler.

Son olarak yüksek lisans eğitimim boyunca ve de tez çalışmamın her aşamasında yanımda olan, danıştığım her konuda bana yardımcı olan, manevi desteğini hiç eksik etmeyen değerli Ali YALÇIN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Nejla KARADAŞ

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ.....	IX
İÇİNDEKİLER	X
KISALTMALAR.....	XIII
SİMGE LİSTESİ	XV
ŞEKİL LİSTESİ.....	XVI
TABLO LİSTESİ.....	XVII
GRAFİK LİSTESİ.....	XVIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ORTA GELİR TUZAĞI: TANIMLAR, TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK YAKLAŞIMLAR	5
1.1.Orta Gelir Tuzağı, Gelir Tuzakları ve Gelir Grupları Tanımları	5
1.1.1.Orta Gelir Tuzağının Tanımı	5
1.1.2.Gelir Tuzakları ve Gelir Grupları	12
1.1.2.1. Gelir Tuzaklarının Tanımı	12
1.1.2.2. Gelir Gruplarının Tanımı.....	15
1.2.Orta Gelir Tuzağı Olgusunun Teorik Temelleri.....	19
1.2.1. Orta Gelir Tuzağının Nedenleri Üzerine Farklı Yaklaşımlar	24
1.2.1.1. Aoki'nin Yaklaşımı	24
1.2.1.2. Chen ve Dai Yaklaşımı.....	26
1.2.1.3. Kharas ve Kohli Yaklaşımı	27
1.2.1.4. Lin'in CAF ve CAD Yaklaşımı.....	30
1.2.2. Orta Gelir Statüsü için Eşik Değerin Tespitine Yönelik Yaklaşımlar.....	31
1.2.2.1. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı.....	31
1.2.2.2.Felipe, Abdon ve Kumar'ın Yaklaşımı	35

1.2.2.3. Yakalama Endeksi (CUI) Yaklaşımı	39
1.2.2.4. Robertson ve Ye'nin Yaklaşımı	40
1.2.2.5. Gill ve Kharas'ın Yaklaşımı	41
1.2.3. Orta Gelir Tuzağına Yönelik Aşamalı Yaklaşımlar	43
1.2.3.1. Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı	43
1.2.3.2. Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları	47
İKİNCİ BÖLÜM	
2. ORTA GELİR TUZAĞI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM İLİŞKİSİ	52
2.1. Yapısal Dönüşüm Kavramı ve Kalkınmaya Yapısalcı Yaklaşım	54
2.2. Yapısal Dönüşüm ve Ekonomik Karmaşıklık	57
2.3. Orta Gelir Tuzağıyla İlgili Türkiye Üzerine Yapılmış Çalışmalar	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. TÜRKİYE'NİN ORTA GELİR TUZAĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	92
3.1. Yapısal Dönüşüm Perspektifinden Türkiye'de Orta Gelir Tuzağı Riskinin Değerlendirilmesi	94
3.1.1. GSYH, Kişi Başına Düşen GSMH	94
3.1.2. Sektörlerin Milli Gelirdeki Payları	97
3.1.3. Sektörlerin İstihdamdaki Payları	102
3.1.4. Sektörlerin İthalat-İhracattaki Payları	106
3.1.5. Yurtiçi Tasarruflar ve Yatırım Harcamaları	113
3.1.6. AR-GE Harcamaları ve AR-GE Göstergeleri	116
3.1.7. Patent Başvuru Sayısı	119
3.1.8. Yüksek Teknoloji İhracatı	120
3.1.9. Eğitim Harcamaları	122
3.2. Ekonomik Karmaşıklık Endeksi	123
3.3. Üst-Orta Gelir Grubundaki Ülkelerin Yüksek Gelir Grubundaki Ülkelere Yakınsama Analizi	126
3.3.1. Ekonometrik Yöntem	126
3.3.2. Veri	129
3.3.3. Analiz Sonuçları	130

SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA	137
İNTERNET KAYNAKLARI	147

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
BETAM	: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi
BTYK	: Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu
CAD	: Comparative Advantage Defying
CAF	: Comparative Advantage Following
CUI	: Catch Up Index (Yakalama Endeksi)
DOLS	: Dinamik En Küçük Kareler
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
g	: growth rate (büyüme hızı/oranı)
GINI	: Gini katsayısı
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag (Gecikmesi Dağıtılmış Ardışık Bağımlı)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
LP	: Lumsdaine ve Papell

MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OGT	: Orta Gelir Tuzağı
pp.	: page (sayfa)
PWT	: Penn World Tables
s.	: Sayfa
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜRKONFED	: Türk Girişimi ve İş Dünyası Federasyonu
UNCTAD	: United Nations Conference On Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
USD	: United States Dollar (Amerikan Doları)
VECM	: Vektör Hata Düzeltme Modeli
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
ZA	: Zivot ve Andrews

SİMGE LİSTESİ

\$: Dolar
t	: t istatistik değeri
ρ	: rho
τ	: tau istatistiği (Dickey-Fuller t)

ŞEKİL LİSTESİ

		<u>Sayfa No</u>
Şekil 1	Orta Gelir Tuzağı Süreci	9
Şekil 2	Solow Modelinde Koşulsuz Yakınsama Hipotezi	23
Şekil 3	Ekonominin Gelişme Aşamaları	44
Şekil 4	Endüstriyel Gelişme Evreleri ve Orta Gelir Tuzağı	48
Şekil 5	Ar-Ge Harcamaları, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme İlişkileri	117

TABLO LİSTESİ

		<u>Sayfa No</u>
Tablo 1	1950'den Sonra Seçilmiş Ülkelerin Orta Gelir Tuzağında Kaldıkları Süreler	14
Tablo 2	Gelir Düzeyine Göre Ülkelerin Sınıflandırılması	16
Tablo 3	Dünya Bankası Atlas Yöntemi İle Ülkelerin Gruplandırılması (2017)	17
Tablo 4	2000'den 2017'ye Türkiye'nin Bulunduğu Kategorideki Ülkelerin Kişi Başına Gelir Artışları	18
Tablo 5	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyümenin Yavaşlaması Durumu	34
Tablo 6	1950'den sonra Alt-Orta Gelirli İken Üst-Orta Gelir Grubuna Yükselen Ekonomiler	37
Tablo 7	1950'den Sonra Üst-Orta Gelir Düzeyinde İken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ekonomiler	38
Tablo 8	Kişi Başına GSYH Düzeyleri Bakımından Orta Gelirli Ekonomilerin Tespitinde Farklı Görüşler	43
Tablo 9	Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Dünya Sıralaması (2017)	59
Tablo 10	Ürün Karmaşıklık Endeksi Sıralamasında İlk 10 Ürün (2016)	61
Tablo 11	1950' den Sonra Alt-Orta Gelirli İken Üst-Orta Gelir Grubuna Yükselen Ekonomiler	93
Tablo 12	1950' den Sonra Üst-Orta Gelir Düzeyinde İken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ekonomiler	93
Tablo 13	Seçilmiş Ülkelerin Dünya İthalat Sıralaması (C.I.F) Milyar \$	109
Tablo 14	Seçilmiş Ülkelerin Dünya İhracat Sıralaması (F.O.B.) Milyar \$	109
Tablo 15	ADF Birim Kök Testi Sonuçları	130

GRAFİK LİSTESİ

		<u>Sayfa No</u>
Grafik 1	GSYH Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim)	95
Grafik 2	Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas metodu – Cari ABD Doları)	96
Grafik 3	Tarımsal Katma Değer (GSYH'deki payı, %)	98
Grafik 4	İmalat Sanayinin Katma Değerinin GSYH' deki Payı (%)	99
Grafik 5	Endüstri (İnşaat Dâhil) Katma Değerinin GSYH'deki Payı (%)	100
Grafik 6	Hizmetlerin Katma Değerinin GSYH'deki Payı (%)	101
Grafik 7	Tarımın İstihdamdaki Payı (ILO Tahmini)	103
Grafik 8	İmalat Sanayinin İstihdamdaki Payı (ILO Tahmini)	104
Grafik 9	Hizmet Sektörünün İstihdamdaki Payı (ILO Tahmini)	105
Grafik 10	Seçilmiş Ülkelerde İthalat (Milyon Dolar)	107
Grafik 11	Seçilmiş Ülkelerde İhracat (Milyon Dolar)	108
Grafik 12	Tarımsal Ham Madde İthalatı (Mal İthalatının %'si)	110
Grafik 13	Tarımsal Ham Madde İhracatı (Mal İhracatının %'si)	111
Grafik 14	Mal ve Hizmet İthalatının GSYH'deki Payı (%)	112
Grafik 15	Mal ve Hizmet İhracatının GSYH'deki Payı (%)	113
Grafik 16	Ulusal Tasarruf Oranının GSYH'deki Payı (%)	114
Grafik 17	Brüt Sermaye Oluşumu GSYH'deki Payı (%)	115
Grafik 18	Ar-Ge Harcamalarının GSYH'deki Payı (%)	117
Grafik 19	Milyon Kişi Başına Ar-Ge Araştırmacıları	118
Grafik 20	Patent Başvuruları, Yerleşik Sakinler	120
Grafik 21	Yüksek Teknoloji İhracatının GSYH' deki Payı (%)	121
Grafik 22	Devletin Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH'deki Payı (%)	123
Grafik 23	Ekonomik Karmaşıklık Endeksi	125

GİRİŞ

Orta gelir seviyesinde yer alan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları büyüme sorunlarının bir sonucu olarak gündeme gelen OGT kavramı, iktisatçılar arasında da ilgi gören bir konu haline gelmiştir. Bu çerçevede esasen gelişmekte olan ülkeler için geçerli olan ve bu ülkelerdeki büyüme sorunları üzerine kurulan OGT olgusu aslında “sürdürülebilir büyüme” konusunda yaşanan sıkıntıların bir ürünü olup gelişmekte olan ülkelerin belli bir gelir seviyesine ulaştıktan sonra büyüme hızlarını kaybederek yavaşlaması veya gerilemesi neticesinde yüksek gelirli ülkeler seviyesine çıkamaması, bulunduğu gelir grubunda sıkışıp kalması durumu olarak ifade edilebilir. Başka bir deyişle OGT, orta gelir seviyesine ulaşmış ülkelerin düşük gelirli ülkelerin düşük ücrete dayalı imalat sanayi ihracatıyla ve aynı zamanda yüksek beceri düzeyi gerektiren sofistike mamul mal üreten, yenilikçi ürünlerin üretiminde gelişmiş olan ülkelerle rekabet edememeleri ve bu ikisi arasında bir noktada salınması şeklinde tanımlanmaktadır.

OGT olgusu aslında yapısal dönüşümle oldukça yakından alakalı bir kavramdır. OGT’ye takılıp kalan ülkelerde boy gösteren temel sorun, devam eden büyüme ivmesinin bu ülkelerde yakalanamıyor olmasıdır. Üretim yapıları gereği, bu ülkelerde gelir esnekliği düşük olan, sürdürülebilir olmayan emek yoğun ürünler üretilip ihraç edildiği için bu ürünlerin ülke ekonomisine sağladığı katkı ve katma değer artışı oldukça düşük düzeydedir. Aynı zamanda, bu sektörler dinamik rekabet avantajı sağlayacak bilgi ve beceri temelli sürdürülebilir verimlilik düzeyi gerektirmediği için diğer sektörlerle yayılım etkileri düşük düzeyde kalmaktadır. Ülkelerin gelişme sürecinde, üretim yapısının düşük katma değerli sektörlerden daha yüksek katma değerli sektörlerle doğru bir dönüşüm geçirmesi gerektiğinden yapısal dönüşüm temel olarak; ekonomide kullanılan girdilerin düşük üretkenlikteki tarımsal sektörden tarımsal olmayan sektörlerle doğru kaymasını ifade etmektedir. Bunun yolu ise tarım sektöründen imalat sektörüne ve sonra da hizmetler sektörüne geçişin sağlanmasına bağlıdır. Ekonomik gelişme süreçlerini başarılı biçimde geçiren ülkeler bu başarıya, düşük katma değerli ürünler yerine yüksek katma değerli sofistike

ürünleri geçirerek ulaşımlardır. Bu bağlamda, ülkelerin üretim ihrac ettikleri ürünlerin zaman içerisinde geçirdiği yapısal dönüşümün, ekonominin sürdürülebilir bir büyüme sergilemesi hususunda büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla küreselleşen ve rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüz dünyasında, OGT'nin belirlenmesinde yahut ölçülmesinde rakamsal değerlerden ziyade üretilerek ihracatta avantaj kazandıran ürünlerin niteliği ve çeşitliliği yani ülkenin “ne kadar” ürettiğinden ziyade, “ne” ürettiği önemli bir konu haline gelmiştir. Nitekim günümüzde ülkelerin refah seviyelerinin önemli belirleyicisi; bilgiyi ve beceriyi içeren verimli üretim yapısı olup ülkelerin uzun dönemli gelir artışları, üretim ve ihracattaki hacimsel artıştan ziyade üretilen ve ihrac edilen ürünlerin sofistikasyon derecesine bağlıdır. “Ekonomik karmaşıklık kavramı” ülkelerin ekonomik yapılarının sofistikasyonunu ifade etmede kullanılan, ülkelerdeki gelecek dönem büyümeyi belirleme kabiliyetini göstermekte olan, bir ekonominin üretim ihrac ettiği ürünlerin bilgi yoğunluğunu göz önüne alarak ekonominin bilgi yoğunluğunu ölçen bir kavram olup ekonomide yapısal dönüşümün sağlanmasında önem taşıyan bir olgudur. Bu çerçevede OGT, kişi başına düşen gelir üzerinden değerlendirilen bir olgu olduğu düşünüldüğünde, ülkelerin mevcut ekonomik karmaşıklık düzeyinin ve bunun gelişim seyrinin kişi başına düşen gelir üzerindeki belirleyiciliğinden hareketle ekonomik karmaşıklığın ülkelerin OGT'den çıkışları üzerinde de etkili olacağı yorumu yapılabilir. Bu bağlamda ekonomik karmaşıklık, ülkelerin refah düzeyleri ile yakından alakalı olup daha yüksek ekonomik karmaşıklık düzeyine sahip ülkeler, veri gelir seviyesinde, daha düşük ekonomik karmaşıklık düzeyindeki çok zengin ülkelerden daha hızlı büyümeye meyillidirler.

OGT'yi belirlemeye yönelik temel kabul edilen Dünya Bankası'nın Atlas yöntemine göre, Türkiye 1955 yılında alt-orta gelirli ülkeler kategorisine yükselmesinin ardından 50 yıl bu aşamada kalarak bir üst gelir grubuna yani üst-orta gelirli ülkeler kategorisinde ancak 2005 yılından itibaren geçebilmiştir. Dünya Bankası'nın 2017 yılı sınıflandırmasına göre Türkiye, 10.940 dolarlık kişi başına düşen milli geliriyle üst orta gelir seviyesinde bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ilk olarak amacı, 1995-2017 dönemi için elde edilmiş çeşitli göstergeler

ekseninde, seçilmiş bazı ülkelerle karşılaştırmalı durum değerlendirmesi yapılarak Türkiye'nin OGT içindeki konumunu değerlendirmektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise esas olarak OGT'ye takılmayıp kısa sürede yüksek gelir grubuna geçmeyi başarmış seçilmiş bazı ülkelerdeki yapısal dönüşüm, ekonomik karmaşıklık düzeyindeki değişim kapsamında değerlendirilmekte olup ekonomik karmaşıklık göstergesi açısından Türkiye için mevcut durum tespiti yapılmaktadır. Yurtiçinde ekonomik karmaşıklığın temel makro göstergeler ile olan etkileşimini ele alan çalışmalar mevcutken; bu tez çalışmasının temel tezi olan OGT'den çıkış ile ekonomik karmaşıklık düzeyi arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alıp inceleyen bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Bu çalışma OGT olgusu kapsamında yapısal dönüşümün, ekonomik karmaşıklık düzeyiyle ilişkisini inceleyenlere ışık tutması ve bu alanda yapılacak daha derin çalışmalara temel oluşturması açısından literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu kapsamda çalışma 3 bölümden oluşmaktadır: Çalışmanın 1. bölümünde OGT'nin ortaya çıkışı, tanımı, kapsamı ve OGT'nin teorik altyapısı ve OGT'yi açıklayan teorik ve ampirik yaklaşımlar incelenmektedir. Çalışmanın 2. bölümünde; öncelikle yapısal dönüşüm kavramı açıklanmakta ve yapısal kalkınma teorisyenlerinin görüşleri kısaca özetlenmekte, sonrasında yapısal kalkınmayı destekleyici olarak son yıllarda popüler bir kavram olarak literatüre kazandırılan ekonomik karmaşıklık kavramı açıklanmaktadır. Aynı zamanda yine bu bölümde Türkiye OGT içerisinde mi yoksa henüz değil mi tartışmalarının yer aldığı, Türkiye'nin durumunun değerlendirildiği OGT ile ilgili yurtiçi literatür taraması yapılmaktadır. Çalışmanın 3. ve son bölümünde ise ilk olarak 1995-2017 dönemi için elde edilmiş çeşitli göstergeler ekseninde, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkeler (Türkiye, Malezya, Tayland) ile yine yüksek gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerle (G. Kore, Japonya, Singapur) karşılaştırmalı durum değerlendirmesi yapılarak, Türkiye'nin OGT içindeki konumu değerlendirilmektedir. Ayrıca yine bu bölümde 1990-2017 dönemine ait ekonomik karmaşıklık endeksi verileri doğrultusunda Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı seçilmiş üst-orta gelir grubu ülkelerinin (Türkiye, Malezya ve Tayland) hem yüksek

gelir grubu seçilmiş ülke (Japonya, G. Kore ve Singapur) ortalamasına hem de her bir yüksek gelirli ülkeye ayrı ayrı yakınsayıp yakınsamadıklarını ortaya koymak amacıyla ADF birim kök testiyle incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ORTA GELİR TUZAĞI: TANIMLAR, TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK YAKLAŞIMLAR

1.1. Orta Gelir Tuzağı, Gelir Tuzakları ve Gelir Grupları Tanımları

1.1.1. Orta Gelir Tuzağının Tanımı

Orta gelir tuzağı (OGT) kavramı, ilk kez 2007 yılında, Dünya Bankası'nın bir raporu olan "Bir Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme için Fikirler (An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth)" adlı çalışmada Gill ve Kharas (2007) tarafından belirtilmiştir. Kavram, Dünya Bankası'nda uzman olarak görev yapmakta olan Gill ve Kharas tarafından yapılan bu çalışmada gündeme gelmiş olup topladığı ilgi sonrasında giderek artmıştır. Yazarlar bu çalışmada, orta gelir seviyesinde yer almakta olan birçok ülkenin, günümüzde yaşanmakta olan ekonomik değişimlere ve dönüşümlere uyum sağlamada güçlük çektiğine, bu sebeple de gelişmiş ülkelere göre daha yavaş büyüme performansı sergilediklerine dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla bu olgu, orta gelir seviyesinde yer alan ülkelerin uzun bir süre bu seviyede takılı kalarak yüksek gelirli ülkeler grubuna geçememesi durumunu ifade etmektedir. Çalışmada bazı orta gelirli ülkelerde, büyümenin durgunlaşmasıyla içine girilen kısır döngü durumuna gönderme yapılmaktadır. Gill ve Kharas'a (2007) göre; orta gelirli ülkeler ne ücretlerin düşük olduğu az gelişmiş (yoksul) ülkelerle rekabet edebilmekte ne de yenilikçi sektörlerle sahip gelişmiş ülke sınıfına geçmeyi başarabilmektedirler. OGT'ye yakalanan ülkeler, gelişmiş ülkelere nazaran daha yavaş büyüme ivmesi gösteren ve ekonomik yakınsamalarını henüz tamamlayamamış olan; bir taraftan ücretlerin görece düşük olduğu düşük gelir düzeyinde yer alan ülkelere karşı imalat sanayi ürünlerindeki karşılaştırmalı üstünlüğünü kaybeden, öte taraftan sanayileri olgunlaşmış, teknolojik yeniliklerde baskın olan inovasyona dayalı büyüme gerçekleştiren ülkelerle rekabet edemeyip bu ülkeler arasında sıkışıp kalan ülkelerdir (Gill ve Kharas, 2007: 4-5).

Agenor vd.'nin (2012), “Orta Gelirli Büyüme Tuzaklarından Kaçınma (Avoiding Middle-Income Growth Trap)” adlı çalışmalarında, birçok ülkenin 1950’li yıllardan bugüne sergiledikleri hızlı ve dengeli büyüme performansı sayesinde orta gelir seviyesine ulaşma başarısı gösterebilmişken, orta gelir seviyesine ulaşan ülkelerden çok az bir kısmının gelir düzeyi yüksek olan ülke kategorisine ulaşabildiği vurgulanmaktadır. Yüksek gelir grubuna ulaşamayan ülkelerin ise OGT’ye yakaladıkları belirtilmiştir (Agenor vd., 2012: 1).

Orta gelir seviyesinde yer alan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları büyüme sorunlarının bir sonucu olarak gündeme gelen OGT kavramı, iktisatçılar arasında da ilgi gören bir konu haline gelmiştir. Orta gelir seviyesindeki ekonomileri tehdit eden ciddi bir sorun olarak karşılaşılan OGT olgusu, son dönemlerde iktisat yazınında da ilgi çekmeye başlamıştır. Son yıllarda OGT’nin sebeplerini tartışan ve farklı ülkeler/ülke grupları için bu tuzaktan çıkış yolu olarak alternatif öneriler sunan çok sayıda akademik çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede esasen gelişen ülkeler için geçerli olan ve bu ülkelerdeki büyüme sorunları üzerine kurulan OGT olgusu üzerine gelir gruplarının tespiti için ortaya çıkan değişik görüşler incelendiğinde ve orta gelir düzeyinde geçirilen süreler baz alındığında, literatürde farklı tanımlamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Felipe vd.’ye (2012) göre OGT, bir ülkenin, orta gelir seviyesine erişip, uzun süre boyunca (alt-orta gelir kategorisinde yer alan ülkeler için 28 yıl ve daha fazla, üst-orta gelir kategorisinde yer alan ülkeler için 14 yıl ve daha fazla) bu gelir seviyesinde takılıp kalması olarak ifade edilmektedir (Felipe vd., 2012: 26). Yeldan vd.’ye (2012) göre OGT, Gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) bakımından kişi başına gelir düzeyi orta gelir düzeyine erişmiş ülkelerin, bu gelir aralığında sıkışıp kalarak bir üst gelir düzeyine geçememe durumudur (Yeldan vd., 2012: 13). Eichengreen vd.’ye (2012) göre ise OGT, gelir seviyesi düşük ülkeler grubunda yer alan bir ülkenin, orta gelir seviyesine eriştikten sonra büyüme sürecinde ortaya çıkan yavaşlama durumudur (Eichengreen vd., 2012: 46). MÜSİAD’a (2012) göre OGT, orta gelir düzeyine erişmiş ülkelerin, uzun yıllar boyu bu gelir düzeyinde takılı kalarak yüksek gelirli ülke kategorisine geçememeleri durumudur (MÜSİAD, 2012: 96). Bozkurt vd.’ye (2016) göre OGT kapanına düşmüş

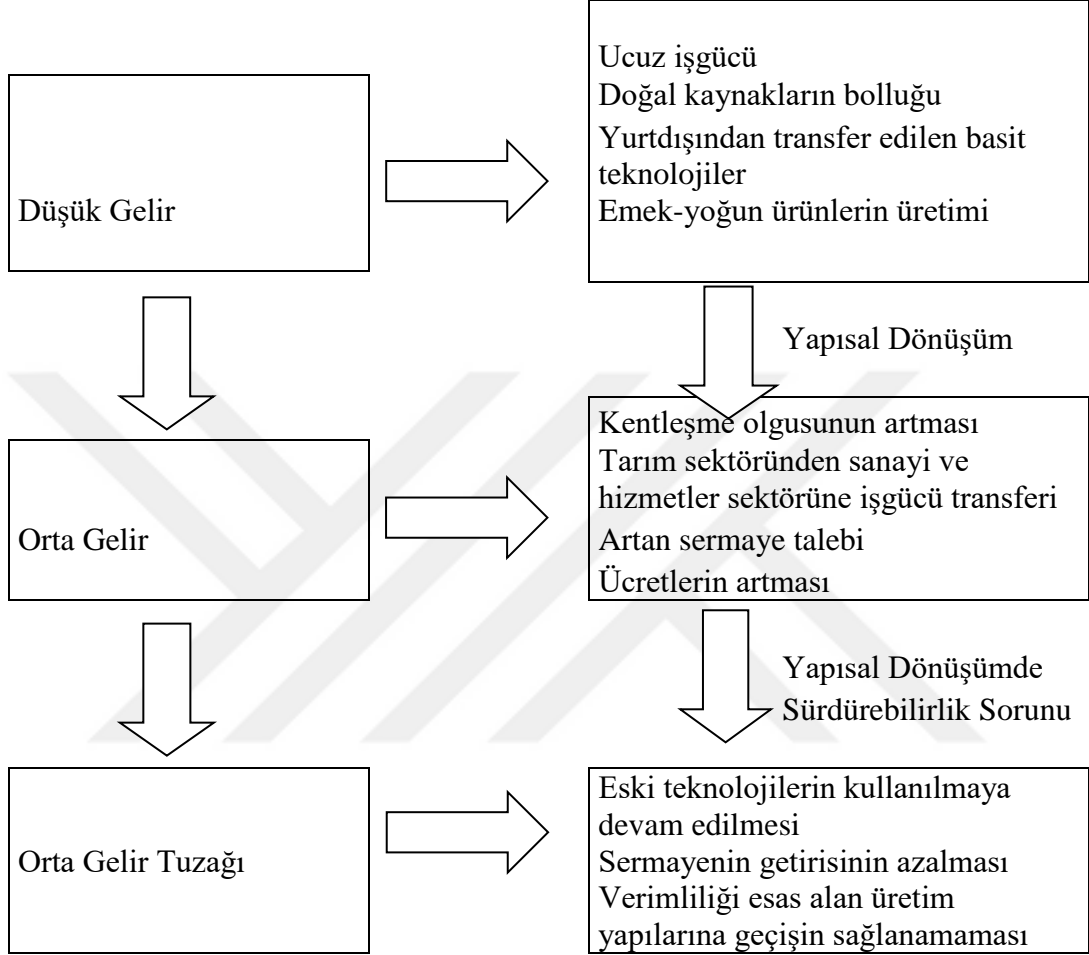
lkeler, düşük ücret yapısının hakim olduğu düşük gelirli ülkelere kar standart imalat sanayi ürünleri açısından rekabet şansını kaybeden, yenilikçilik temelli büyüme performansı gösteren gelir düzeyi yüksek ülke kategorisinde yer alan ülkelere yakınsamakta ise glk çeken ülkelerdir (Bozkurt vd., 2016: 379). OGT, orta gelir düzeyine erimi olan ülkelerin, uzun vadede bu düzeyde takılıp kalarak gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin düzeyine erimemelerini ifade etmektedir. Başka bir deyişle OGT, bir ekonomide kişi başına gelir seviyesinin aynı seviyede kalması durumunu ya da bir ekonominin belirli bir kişi başına gelir düzeyine eritikten sonra durağan durum içine girerek bulunduğu gelir düzeyinde sıkııp kalması durumunu özetleyen bir yaklaşımdır (Eğilmez, 2012). Sarıba ve Ursava'a (2017) göre OGT, hızlı bir büyüme ivmesinin ardından orta gelir seviyesine erien ülkelerin, büyümede yaşanılan yavaşlama sonrasında yüksek gelir grubuna geemeyiini ifade etmektedir (Sarıba ve Ursava, 2017: 37). Niancı vd.'ye (2015) göre ise OGT; gelişmekte olan ülkelerin, gelir düzeyi yüksek ülkelerle kıyaslandığında sergiledikleri daha yüksek büyüme hızlarının sonlanması, yavaşlaması veya gerilemesi sonucunda gelir düzeyi yüksek olan ülkeler ile olan büyüme trendi mesafesinin aılması, bulunduğu gelir grubunda sıkııp kalması durumunu ifade etmektedir (Niancı vd., 2015: 232).

Özetlenecek olursa OGT, bir ülkenin belirli bir gelir seviyesine eritikten sonra büyümede durgunluğun yaşanması durumuna açıklık getiren bir olgudur. Başka bir deyişle bu tuzağa yakalanan ülkelerin, yüksek beceri düzeyi gerektiren sofistike mamul mal üreten, yenilikçi ürünlerin üretiminde gelimi olan ülkelerle ve emek-yoğun ürünlere dayalı üretim yapan, emeğin adeta ucuz olduğu düşük gelir düzeyinde olan ülkelerle rekabet edememesi durumunu ifade etmektedir. lkeler, gelir düzeyi düşük olan ülkeler kategorisindeyken hızlı bir büyüme trendiyle bir üst gelir kategorisine geçebilmekte, yani orta gelir kategorisine dâhil olabilmektedir. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde mevcut olan doğal kaynağın yanı sıra ucuz işgücü, kaynağa dayalı olan büyüme sürecini desteklerken; sermayenin gelimi ülkelerle kıyaslandığında kıt olduğu bu düşük gelirli ülkelerde, sermayenin marjinal getirisi de yüksek olmaktadır. Zaman içerisinde ekonomide yaşanan iyileşmeler ve gelişmeler neticesinde bahsi geçen üretim faktörlerinin rtime ve dolayısıyla da büyüme

sürecine katkısı marjinal verim yasası gereği azalmaktadır. Sadece üretim faktörlerinin artışına dayalı olarak izlenen bir büyüme politikası halinde, sermayenin azalan marjinal verimliliğinin doğal sonucu olarak, ekonomide büyümenin yavaşlaması/durağanlaşması kaçınılmaz olacaktır. Orta gelir seviyesinde olan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları yapısal dönüşüm sorunu, ülkelerin ekonomi politikalarını yeniden gözden geçirerek yapısal reform uygulamalarını zorunlu kılmaktadır. Bunun için de öncelikli olarak ülkelerin tuzakta olup olmadıklarını tespit edip, akabinde tuzağa neden olan faktörleri belirlemeleri gerekmektedir. Bu çerçevede, ucuz emeğe dayalı olan ve sürdürülebilir olmayan bir sanayi yapısı ile gelişme yerine rekabet etmede avantaj sağlayacak bilgi temelli daha karmaşık, katma değeri yüksek olan ürünleri üreterek sürdürülebilir yenilikçi bir sanayileşme stratejinin izlenmesi gerekir (Ünlü ve Yıldız, 2018: 4; Atik, 2015: 170).

Ülkelerin OGT'ye yakalanma süreçleri, şematik olarak Şekil 1'deki gibi gösterilebilir (Ünlü ve Yıldız, 2018: 4):

Şekil 1: Orta Gelir Tuzağı Süreci

Kaynak: (Ünlü ve Yıldız, 2018: 4).

Şekil 1’de görüldüğü üzere, ekonomik gelişme aşamasında gelir düzeyi düşük ülkeler, düşük olan emek maliyeti ve doğal kaynak bolluğu avantajını kullanarak, emek-yoğun nitelikli ucuz ürünler üreterek uluslararası pazarlarda rekabet edebilmektedirler. Bu süreç dâhilinde emeğin ve sermayenin, düşük verimliliğe sahip olan tarım sektöründen verimliliği yüksek olan sanayi sektörüne transfer edilmesiyle birlikte verimlilikte büyük artışlar yaşanmaktadır. Belli bir eşikten sonra verimlilik artışındaki azalma, gelişen ülkelerde kişi başına düşen gelirdeki artış hızının giderek yavaşlamasına ve belli bir seviyede durağanlaşmasına yol açmaktadır. İşgücünün,

aşamalı biçimde verimliliği düşük olan tarımsal sektörden inovasyonla desteklenen ve katma değeri daha yüksek olan imalat sektörüne kayamayışı nedeniyle rekabet gücü zayıflayan ve bulunduğu gelir grubundan çıkamayan ülkeler, gelir seviyesi düşük olan ülkeler ile gelir düzeyi yüksek olan ülkeler arasında sıkışıp kalacaklardır. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmanın erken safhalarındaki kaynak transferinden sağladıkları hızlı büyümeyi, ancak katma değeri yüksek olan daha sofistike ürünler üreterek sağlayabileceklerdir.

İkinci bölümde daha detaylı olarak incelenmekle birlikte, OGT olgusu aslında yapısal dönüşümle oldukça yakından alakalı bir kavramdır. OGT'ye takılıp kalan ülkelerde boy gösteren temel sorun, devam eden büyüme ivmesinin bu ülkelerde yakalanamıyor olmasıdır. Üretim yapıları gereği, bu ülkelerde gelir esnekliği düşük olan, sürdürülebilir olmayan emek yoğun nitelikli ürünler üretilip ihraç edildiği için bu ürünlerin ekonomiye sağladığı katkı ve katma değer artışı oldukça düşük seviyededir. Aynı zamanda, bu sektörler dinamik rekabet avantajı sağlayacak bilgi ve beceri temelli sürdürülebilir verimlilik düzeyi gerektirmediği için diğer sektörler yayılma etkileri düşük düzeyde kalmaktadır. Bu çerçevede, ekonomide yapısal dönüşüm sağlamak adına uygulanacak politikalar önem arz etmektedir. Üretimde sağlanacak olan yapısal dönüşüm, ilgili ülkelerin daha hızlı büyüme trendi gerçekleştirmelerini sağlayacaktır (Can, 2016: 22).

Öz (2012) ise ülkelerin OGT'ye yakalanma süreçlerini şöyle açıklamaktadır: Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde, yurt dışından ithal edilen basit teknoloji kullanılarak maliyet oranı düşük olan ve emeğin ağır bastığı üretim yapılmaktadır. Düşük emek maliyeti avantajıyla bu ülkeler, uluslararası pazarlarda rekabet gücü elde edebilmektedirler. Zamanla emeğin ve sermayenin verimliliği, verimlilik düzeyi düşük olan tarımsal sektörden verimliliği yüksek olan imalat sektörüne kaymaktadır. Bu durum ülkenin gelir düzeyinde artış sağlamaktadır. Ancak ülkeler orta gelir grubuna eriştiklerinde artık kırsal kesimde yaşanan eksik istihdam durumu giderek azalmakta, ücretlerdeki artışın yaşanması ise üstünlüğü kılan maliyet avantajlarının yavaş yavaş kaybolmaya başlamasına yol açmaktadır. Bu durum uluslararası piyasalarda maliyet kaynaklı rekabet avantajlarının kaybolmaya başlamasına,

büyüme performanslarında da düşüşe yol açmaktadır. Bu tür durumlarla karşı karşıya kalan ülkelerin, kaybettikleri avantajları tekrar kazanmaya yönelik adımlar atmaları ve gereken yapısal dönüşümleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. İnovasyon temelli üretkenlik seviyesine ulaşamayan ve ekonomik yapılarını geliştiremeyen ülkeler, orta gelir düzeyinden bir üst gruba yani yüksek gelir grubuna erişemezler. Bilgi ve beceri düzeyinin yüksek olduğu sofistike (karmaşık) mamul ürün üreten, inovatif ürünlerde hayli gelişmiş olan ülkelerle ve emek-yoğun nitelikli ürünlerde emeğin ucuz olduğu gelir düzeyi düşük olan ülkeler ile rekabet edemeyen ülkeler, OGT'ye takılıp kalmaktadırlar (Öz, 2012: 2).

Yeldan vd. de (2012) ülkelerin düşük gelirden orta gelire geçiş sürecinde karşılaştıkları durumu yukarıda belirtilen görüşü destekler nitelikte ifade etmektedirler. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği ilk aşamalarda gelir düzeyi düşük olan ülkeler, gelir düzeyi yüksek olan ülkelere görece daha hızlı büyümektedirler. Bu noktadan hareketle tarım sektöründen basit sanayi sektörüne yapılan dönüşüm, büyüme trendine hız kazandırmaktadır. Kırsal kesimdeki işgücü fazlası kentsel ekonomiye transfer edilerek kent ekonomisinde yoğunlaşan sermayenin getirisiyle büyüme hızlanacak, ucuz işgücü önemli bir kaynak faktörü haline gelecektir. Ancak, orta gelir düzeyine erişen ülkelerde artık işgücünün ve doğal kaynakların bolluğuna dayanan kaynak temelli üretim yapısı ve sektörler arası yapısal dönüşümle (tarımdan-sanayiye) elde edilen yüksek kar yoluyla gerçekleşen büyüme hızı düşmeye başlayacaktır. Ucuz işgücü ve doğal kaynakların kullanımı ve ayrıca geri kalmış teknolojiler ile üretime devam edilmesi, ekonomide durağanlaşmaya yol açacaktır. Dolayısıyla, büyüme yeni yatırımlarla değil, üretkenlik kazanımlarıyla ve sürdürülebilir verimliliği esas alan üretim yapılarına geçişle mümkün olacaktır. Sürdürülebilir verimlilik yoluyla büyüme ise ancak beşeri sermaye ve Ar-Ge alanında yapılacak kurumsal reformlarla mümkün olmaktadır (Yeldan vd., 2012: 25).

1.1.2. Gelir Tuzakları ve Gelir Grupları

1.1.2.1. Gelir Tuzaklarının Tanımı

Geleneksel olarak ekonomik anlamda “tuzak” kelimesi, karşılaştırmalı statik dengenin ötesinde olan ve kısa vadeli normal dış etkilerce değiştirilemeyen istikrarlı denge durumunu tanımlamada kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle tuzak; kişi başına düşen gelirin artmasına katkı sağlayan faktörlerin olumlu etkilerinin yayılmasından sonra, bu yardımcı faktörlerin etkisi sürdürülemez olduğu için, kısıtlayıcı birtakım faktörlerin devreye girmesi sonucunda kişi başına düşen gelir düzeyinin tekrar eski seviyesine dönmesi durumu olarak da nitelendirilebilir (Cai, 2012: 51).

Özellikle son yıllarda gelir tuzakları denildiği zaman akla genellikle OGT kavramı gelmektedir. Oysaki gelir seviyesinin artırılmaması durumu, bütün gelir grupları için geçerli olan bir durumdur. Gelir tuzağı, ülkelerde kişi başına düşen geliri esas alan ve ağırlıklı olarak Satın Alma Gücü Paritesi'ne (SAGP) dayanarak kişi başına düşen geliri ölçen bir kavramdır. Ayrıca bu kavram, bir ülkenin belli bir gelir düzeyinde içine girdiği kısır döngüden uzunca bir süre çıkamaması durumuna da işaret etmektedir. Dolayısıyla gelir tuzakları, orta gelir düzeyinde de düşük gelir düzeyinde de karşılaşılabilecek bir durumdur. Gelir tuzağı içerisine düşmüş ülkeler, uzun süre mevcut gelir seviyesinde kalmakta olup bir türlü bir üst gelir kategorisine geçme performansını gösterememektedirler (MÜSİAD, 2012: 96).

Gelir tuzağı olgusu, sadece orta gelir seviyesindeki ülkeleri değil, gelir düzeyi düşük ve yüksek olan ülkeleri de ilgilendiren bir olgudur. Bir başka ifadeyle, gelir düzeyi orta olan ülkelerin yanı sıra gelir düzeyi yüksek ve düşük olan ülkelerde gelir tuzağına maruz kalabilmektedir (Öz ve Göde, 2015: 79). Yüksek gelirlili bir ülke olan Japonya 1990'lı yılların başından itibaren %1'in altında bir büyüme performansı sergilediği için bu ülkenin gelir tuzağına yakalandığı söylenebilir. Orta gelir grubundan kurtulmuş, kalkınma sürecini başarıyla tamamlamış, dünyanın en gelişmiş ekonomileri ile arasındaki farkı hızla kapatmayı başarmış ve bu süreçte olan ülkelere model olmuş Japon ekonomisi, bu dinamik ilerleyişini sürdürmemiştir. Ülkenin yüksek maliyetlere bağlı olarak ortalama büyüme oranı son yirmi yıldır %1'in altında

seyretmekte ve kişi başına düşen milli geliri yüksek olmasına rağmen, durağan bir büyüme yapısıyla içine girdiği bu kısır döngüden kurtulamamaktadır. Japonya ekonomisi yüksek maliyetler nedeniyle de tersine bir sanayileşme süreci yaşayarak sanayi göçü vermektedir. 2009 yılında yaşanan küresel krizin ardından benzer dinamiklerin etkileri ile başta Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler olmak üzere birçok yüksek gelirli ülkede Japonya'dakine benzer etkiler ortaya çıkmaya başlamış; öte yandan, çok sayıda ülke, yüksek gelir sınırını aşmadan orta gelirli ülke grubunda kalmaktadır (MÜSİAD, 2012: 97-98). Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde ise gelir düzeyini sürekli artırıp gelişmiş ülkeler ile olan gelir farkını azaltabilmiş ve yüksek gelirli ülke seviyesini yakalayabilmiş ülke sayısı çok azdır. Dünya Bankası'nın 2012 yılı verilerine göre, 1960 yılında sayıları 101 olan orta gelirli ülkelere, 2005 yılı SAGP'ye göre 2008 yılında 17.000 ABD doları düzeyini aşabilmiş, yani OGT'den kurtulma başarısı gösterebilmiş ülke sayısı yalnızca 13'tür. Bunlar: Yunanistan, Japonya, Hong Kong, İsrail, Ekvator Ginesi, Mauritius, Portekiz, İrlanda, Porto Riko, Kore, Singapur, İspanya ve Tayvan'dır (Yeldan vd., 2012: 4). Malezya, Tayland ve Filipinler gibi, hızlı büyüme performanslarıyla "düşük gelir" düzeyinden kurtularak orta gelirli ülkeler kategorisine katılmış olan ülkeler, orta gelir düzeyindeki ülkeler seviyesine ulaştıktan sonra aynı büyüme performansını gösteremeyerek bir türlü yüksek gelirli ülkeler arasına katılamamışlardır. Başka bir ifadeyle, OGT diye nitelendirilen durumla karşı karşıya kalmışlardır. 1987 yılından bugüne değin özellikle Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkelerini kapsayan bir grup ekonomi, gelir tuzağı sorunuyla mücadele etmekte ve henüz bu tuzaktan kurtuluş için bir yol bulamamaktadırlar. Bunun yanı sıra, gelir tuzağına kapılmadan dengeli ve hızlı büyüme trendini kaybetmeden devam ettirebilmiş ve bir üst gelir düzeyine ulaşmayı başaramış ülkeler de mevcuttur. Bu çerçevede Vietnam, düşük gelir tuzağından kurtulma başarısını göstermiş ülkelere örnek verilebilir. Vietnam, yoksulluk kısır döngüsünü kıran ülke olduğu gibi, Güney Kore de büyüme konusunda herhangi bir sıkıntı çekmeden ve OGT'ye düşmeden gelir düzeyi yüksek olan ülkeler arasına girebilmeyi başarmış örnek bir ülkedir. Güney Kore, 1990'lı yılların başında SAGP'ye göre 8.000 dolar civarında olan kişi başına düşen milli gelirini, dengeli bir şekilde yükseltme başarısı göstererek 2008 yılında yüksek gelirli ülke kategorisine

girmiştir. 2014 yılı itibariyle de SAGP'ye göre kişi başına düşen gelir düzeyini yaklaşık 35.000 dolar düzeyine çıkarma performansını sergilemiştir (MÜSİAD, 2012: 97-98).

Tablo 1: 1950'den Sonra Seçilmiş Ülkelerin Orta Gelir Tuzağında Kaldıkları Süreler

ÜLKE	Alt-Orta Gelir Düzeyine Ulaştığı Yıl	Üst-Orta Gelir Düzeyine Ulaştığı Yıl	Alt-Orta Gelir Düzeyinde Geçirilen Süre	Geçiş Dönemi Ortalama Büyüme Hızı
Çin Halk Cum.	1992	2009	17	7.5
Malezya	1969	1996	27	5.1
Güney Kore	1969	1988	19	7.2
Tayvan	1967	1986	19	7.0
Tayland	1976	2004	28	4.7
Bulgaristan	1953	2006	53	2.5
Türkiye	1955	2005	50	2.6
Kosta Rika	1952	2006	54	2.4
Umman	1968	2001	33	2.7

Kaynak: (Felipe vd., 2012: 22).

Tablo 1'de bazı ülkelerin sırasıyla 1950 yılından sonra alt-orta gelir düzeyine erişmiş olan ülkelerin üst-orta gelir düzeyine eriştikleri yıllar, bu gelir düzeylerinde geçirdikleri süre ve geçiş döneminde gerçekleştirdikleri ortalama büyüme hızları gösterilmiştir. Görüldüğü üzere, Bulgaristan, Kosta Rika ve Türkiye'nin alt-orta gelir düzeyinde 50 yıldan fazla kaldıkları görülmektedir. Diğer taraftan Çin, alt-orta gelir düzeyinde bulunan 9 ülke içerisinde bu gelir grubunda 17 yıl kalarak, 2009 yılında üst-orta gelir düzeyine ulaşmış; söz konusu aşamayı en kısa sürede geçmeyi başaran ve bu dönemde en yüksek büyüme hızına sahip olan ülke olmuştur. Alt-orta gelir düzeyinde bulunan 9 ülke içerisinde yer alan Tayvan ve Güney Kore de Çin'i takiben 19 yıl alt-orta gelir düzeyinde kaldıktan sonra gösterdikleri yüksek büyüme hızıyla üst-orta gelir düzeyine ulaşan ülkeler olmuşlardır.

Bir başka gelir tuzağı ise gelir düzeyi düşük olan, yani yoksul ülkelerin maruz kaldığı yoksulluk tuzağıdır. Yoksulluk genel bir ifadeyle bireyin veya toplumun asgari yaşam düzeyini güvence altına alan beslenme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda bireylerin, hayatını zenginleştirecek temel kapasitelere erişememesi de yoksulluk olarak nitelendirilmektedir. Yoksulluk tuzağı ise yoksulluğun bir kısır döngü olarak bir kuşaktan diğerine geçmesi biçiminde tezahür etmektedir. Kısır döngünün kırılabilmesi için de eğitim, sağlık, altyapı ve çevre alanlarında yapısal değişimler için adımlar atılmalıdır (Sezgin, 2014). Gelir düzeyi düşük olan ülkelerin bu grup içerisinde uzun yıllar takılıp kalması yahut yoksulluğu kader olarak algılayıp bu durumu kabullenmesi yoksulluk tuzağı olarak adlandırılmaktadır (Nişancı vd., 2015: 233).

1.1.2.2. Gelir Gruplarının Tanımı

OGT kavramını açıklamaya yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar öncelikle ülkeleri gelir düzeyi temelinde tasnif etmektedir. Böyle bir tasnif ise kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) değeri baz alınarak yapılabilmektedir. Bu kapsamda genel kabul edilen yöntem, Dünya Bankası'nın geliştirdiği "Atlas Metodu" ile ülkelerin gelir bakımından sınıflandırılmasıdır. Bu metod ile elde edilen Atlas dönüşüm faktörü, herhangi bir yılın ve öncesindeki iki yılın döviz kuru ortalamasının, söz konusu ülkeye ait enflasyon oranı ile uluslararası enflasyon oranı arasındaki farka göre uyarlanması ile elde edilen bir dönüşüm faktörü olarak ifade edilmektedir. Bu yöntemle, enflasyonun yarattığı kur artışı etkisi belirli ölçülerde azaltılmaya, minimize edilmeye çalışılmaktadır. Dünya Bankası, bu ölçüyü kullanarak ekonomileri gelişmişlik düzeyleri bakımından; gelir düzeyi düşük olan ekonomiler ve gelir düzeyi yüksek ekonomiler şeklinde sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Ayrıca gelir düzeyi düşük olan ülkeleri gelir düzeyindeki gelişimleri paralelinde alt-orta gelirli ülkeler ve üst-orta gelirli ülkeler olarak iki alt gruba ayırmaktadır (The World Bank, (2017a) ; Yavuz, 2017: 79).

Tablo 2: Gelir Düzeyine Göre Ülkelerin Sınıflandırılması

Gelir Gruplarına Göre Ülkeler	Kişi Başına Düşen Gelir Aralığı
Düşük Gelirli Ülkeler	995 \$ veya daha az
Alt-Orta Gelirli Ülkeler	996 \$-3.895 \$ aralığında
Üst-Orta Gelirli Ülkeler	3.896 \$-12.055 \$ aralığında
Yüksek Gelirli Ülkeler	12.056 \$ veya daha fazla

Kaynak: Dünya Bankası veri tabanından edinilen Atlas Metot yöntemi ile hesaplanan gruplandırmadan alınmıştır, 2017. The World Bank (2017b), <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (Erişim Tarihi: 20.12.2018).

Bu sınıflandırmanın yer aldığı Tablo 2’de görüldüğü üzere, kişi başına GSMH düzeyi 995 \$ veya daha az olan ekonomiler, düşük gelirli ekonomi olarak kabul edilmektedir. Bu ülkelerin bir üst basamak olan alt-orta gelirli ülkeler sınıfına sıçrayabilmesi için kişi başına GSMH düzeyini 996 \$-3.895 \$ aralığında bulundurması gerekmektedir. Öte yandan alt-orta gelirli ekonomiler grubundan üst-orta gelirli ekonomiler grubuna terfi edebilmek, ancak kişi başına GSMH değerinin 3.896 \$-12.055 \$ aralığında olmasıyla mümkün kılınabilmektedir. Üst-orta gelirli ekonomiler grubuna geçtikten sonra ülkenin hedefi OGT’ye yakalanmaksızın yüksek gelirli ekonomiler grubuna erişebilmektir. Bunu başarabilmek için de kişi başına GSMH düzeyini 12.056 \$’ın üzerine taşımak gerekmektedir. Türkiye 2017 yılı Atlas metoduna göre 10.940 \$’lık kişi başı GSMH’sı ile hâlâ üst orta gelir düzeyindeki yerini korumaktadır (The World Bank, (2017a)).

Tablo 3: Dünya Bankası Atlas Yöntemi ile Ülkelerin Gruplandırılması (2017)

Düşük Gelirli Ülkeler (995 \$ veya daha az) 2017 (34 ülke)	Afganistan, Burundi, Malawi, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti, Madagaskar, Mozambik, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Sierra Leone, Burkina Faso, Uganda, Togo, Liberya, Çad, Gine-Bissau, Gambia, Ruanda, Etiyopya, Haiti, Mali, Gine, Benin, Nepal, Tanzanya, Tacikistan, Zimbabve, Senegal, Komoros, Kuzey Kore, Yemen, Eritre, Somali, Güney Sudan, Suriye Arap Cumhuriyeti
Düşük-Orta Gelirli Ülkeler (996 \$-3.895 \$) 2017 (47 ülke)	Moritanya, Kırgız Cumhuriyeti, Lesotho, Myanmar, Kamboçya, Zambiya, Kamerun, Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Bangladeş, Fildişi Sahilleri, Pakistan, Sao Tome ve Principe, Doğu Timor, Hindistan, Cibuti, Gana, Solomon Adaları, Özbekistan, Nijerya, Nikaragua, Vietnam, Moldova, Honduras, Lao PDR, Papua Yeni Gine, Sudan, Ukrayna, Butan, Fas, Vanuatu, Eswatini, Mısır Arap Cumhuriyeti, Kiribati, Cabo Verde, Bolivya, Batı Şeria ve Gazze, Moğolistan, Tunus, Endonezya, El Salvador, Angora, Mikronezya, Filipinler, Gürcistan, Sri Lanka, Kosova
Üst-Orta Gelirli Ülkeler (3.896 \$-12.055 \$) 2017 (56 ülke)	Cezayir, Ürdün, Ermenistan, Tonga, Guatemala, Azerbeycan, Samoa, Arnavutluk, Belize, Guyana, Namibya, Irak, Jamaika, Marshall Adaları, Kuzey Makedonya, Bosna Hersek, Fiji, Tuvalu, Surinam, Sırbistan, Belarus, İran İslam Cumhuriyeti, Güney Afrika, Paraguay, Libya, Kolombiya, Ekvador, Tayland, Peru, Türkmenistan, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Gabon, Botswana, Ekvator Ginesi, Saint Vincent ve Grenadinler, Karadağ, Bulgaristan, Kazakistan, Lübnan, Brezilya, Çin, Meksika, Santa Lucia, Grenada, Rusya Federasyonu, Malezya, Maldivler, Romanya, Mauritius, Nauru, Türkiye, Kosta Rika, Amerikan Samoası, Venezuela- RB, Küba.
Yüksek Gelirli Ülkeler (12.056 \$ veya daha fazla) 2017 (81 ülke)	İsviçre, Norveç, Çin Makao, Lüksemburg, İzlanda, Katar, Amerika Birleşik Devletleri, İrlanda, Danimarka, Singapur, İsveç, Avustralya, Hong Kong, Hollanda, Avusturya, Finlandiya, Almanya, Kanada, Belçika, Birleşik Krallık, Birleşik Arap Emirlikleri, Yeni Zelanda, Japonya, Fransa, İsrail, Kuveyt, İtalya, Brunei Sultanlığı, Bahamalar, Güney Kore, İspanya, Malta, Kıbrıs, Aruba, Slovenya, Bahreyn, Suudi Arabistan, Portekiz, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Slovak Cumhuriyeti, Saint Kitts ve Nevis, Trinidad ve Tobago, Barbados, Uruguay, Litvanya, Letonya, Umman, Seyşeller, Antigua Ve Barbuda, Şili, Panama, Arjantin, Macaristan, Polonya, Palau, Hırvatistan, Porto Riko, Fransız Polinezyası, Monako, San Marino, Curacao, Cebelitarık, Grönland, İngiliz Virgin Adaları, Bermuda, Martin (Fransızca Bölüm), Man Adası, Kuzey Mariana Adaları, Turks Ve Caicos Adaları, Yeni Kaledonya, Andorra, Kanal Adaları, Virjin Adaları (Abd), Lihtenştayn, Guam, Faroe Adaları, Cayman Adaları, Saint Maarten (Hollandaca Bölüm).

Kaynak: Dünya Bankası Veri tabanından edinilen Atlas Metot yöntemi ile hesaplanan gruplandırmadan alınmıştır, 2017. The World Bank (2017b), <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> (Erişim Tarihi: 20.12.2018).

Dünya Bankası'nın yaptığı sınıflandırmada, 2017 yılı verileri baz alınarak dünyadaki 218 ülkenin, gelir dağılımına göre gruplandırılmasında; bu ülkelerden 38'ini düşük gelirli ülke kategorisinde Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri, 58'ini alt-orta gelirli ülke kategorisinde Avrupa ve Orta Asya ülkeleri, 42'sini üst-orta gelirli ülke kategorisinde Latin Amerika ve Karayipler ve 21'ini ise yüksek gelirli ülke kategorisinde Orta Doğu ülkeleri ile Kuzey Afrika ülkeleri, 3'ünü Kuzey Amerika, 8'ini Güney Asya ve 48'ini Sahra-Altı Afrika oluşturmaktadır (The World Bank, (2017b)).

Tablo 4: 2000'den 2017'ye Türkiye'nin Bulunduğu Kategorideki Ülkelerin Kişi Başına Gelir Artışları

Kişi Başına Gelir (USD)	2000	2017	2017/2000	Artış Sırası
Uruguay	6.817	17.253	2,53	13
Barbados	11.600	17.159	1,48	20
Antigua ve Barbuda	10.981	16.826	1,53	19
Litvanya	3.297	16.443	4,99	3
Letonya	3.337	15.403	4,62	4
Trinidad ve Tobago	6.431	14.784	2,3	15
Panama	4.046	14.409	3,56	6
Şili	5.054	14.315	2,83	10
Arjantin	8.387	14.062	1,68	18
Macaristan	4.618	13.460	2,91	9
Polonya	4.476	13.429	3	8
Hırvatistan	4.970	12.863	2,59	12
Maldivler	2.967	12.569	4,24	5
Ekvator Ginesi	2.230	11.948	5,36	2
Kosta Rika	3.928	11.857	3,02	7
Lübnan	5.331	11.684	2,19	16
Türkiye	4.219	10.597	2,51	14
Romanya	1.670	10.372	6,21	1
Granada	5.118	10.328	2,02	17
Brezilya	3.779	10.020	2,65	11

Kaynak: <http://www.mahfiegilmez.com/2018/04/turkiye-ekonomisinin-dunyadaki-yeri.html>, (Erişim Tarihi: 28.12.2018).

Eğilmez'e göre, Türkiye 2017 verilerine göre kıyaslamaya tabi tutulduğu 190 ülke arasında, kişi başına düşen gelir sıralaması açısından 64. sırada yer almaktadır. Tablo 4'teki veriler, karşılaştırma yapmak için Türkiye'nin üstünde ve altında yer alan ekonomiler esas alınarak hazırlanmış olup 2000 yılından 2017 yılına kadar kişi başına düşen gelirini en fazla artıran ekonominin Romanya olduğu görülmektedir. Bu ekonomiyi Litvanya, Letonya, Ekvator Ginesi ve Maldivler izlemektedir. Bununla birlikte kişi başına düşen geliri artırma hususunda Türkiye, Tablo 4'te yer alan 20 ekonomi arasında 14'üncü sırada yer aldığı görülmektedir (Eğilmez, 2018).

1.2.Orta Gelir Tuzağı Olgusunun Teorik Temelleri

OGT kavramına yönelik olarak yapılan tanımlamalara bakıldığında, OGT kavramının “sürdürülebilir büyüme” konusunda yaşanan sıkıntıların bir sonucu olduğu tespit edilmektedir. Bu bağlamda OGT olgusunun anlaşılması açısından Solow'un (1956) Neo-klasik büyüme modeli önemli bir çıkarım sağlamaktadır. Neo-klasik büyüme modelinde ekonomik büyüme diğer bir ifadeyle çıktı düzeyindeki artış; emek, sermaye ve teknoloji düzeyi tarafından belirlenmektedir. Modelde çıktı oranı, emek ve sermaye faktörlerindeki ortalama artış oranı tarafından belirlenmektedir. Azalan verimler yasasının geçerli olduğu modelde; sermaye stokundaki ve emek faktöründeki artışla açıklanamayan üretim fazlalığı teknik değişimin etkileriyle oluşmaktadır. Modelde, teknoloji düzeyi ve emek sabit iken, fiziki sermaye birikimine dayanan bir büyüme modelinin azalan verimlerden dolayı sürdürülebilir özellikte olmadığı ve sadece sermaye birikimine dayalı bir büyümenin durağan bir denge durumunu ortaya çıkaracağı ortaya konmuştur. Sermaye birikimine dayalı bir üretim modeli nihai olarak sıfır büyümeyle dengelenmektedir. Bu denge ise OGT olarak değerlendirilebilir (Yeldan vd., 2012: 31-33).

Neoklasik büyüme modelinde, ekonomik büyümeyi sağlayacak unsurlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir (Parasız, 2003: 840):

- i) Teknoloji veri iken üretim faktörlerinden kullanılan miktarlardaki artış,
- ii) Üretimde kullanılan faktörler veri iken teknolojinin ilerlemesi/gelişmesi,

- iii) Bir yandan üretim faktörlerinin arzının artışı sağlanırken öte taraftan da teknolojinin ilerlemesi/gelişmesi gerekmektedir.

Neo-klasik büyüme modelinde tam rekabet koşulları altında üretim sürecinde sabit getirinin söz konusu olduğu, emek ile sermayenin ikame edilebildiği ve azalan verimler kanununun geçerli olduğu bir üretim fonksiyonu söz konusudur. Y çıktı düzeyini, K sermayeyi ve L işgücünü temsil etmek üzere bu fonksiyon aşağıdaki biçimde gösterilmektedir (Berber, 2017: 171):

$$Y = F(K, L) \quad (1.1)$$

Bu modelde ölçüğe göre sabit getirinin olduğu varsayımı altında, eşitliğin her iki tarafı da L 'ye bölünerek, toplam üretim fonksiyonu işgücü başına düşen çıktı cinsinden şöyle yazılabilir (Berber, 2017: 172):

$$\frac{Y}{L} = F\left(\frac{K}{L}, \frac{L}{L}\right) \quad (1.2)$$

$$\frac{Y}{L} = F\left(\frac{K}{L}, 1\right) \quad (1.3)$$

$$\frac{Y}{L} = F\left(\frac{K}{L}\right) \quad (1.4)$$

$y = Y/L$ işgücü başına düşen çıktı miktarını ve $k = K/L$ işgücü başına düşen sermaye miktarını göstermek üzere, üretim fonksiyonu işgücü başına düşen değerler cinsinden aşağıdaki şekilde elde edilir:

$$y = f(k) \quad (1.5)$$

Eşitlik (1.5)'e göre, işgücü başına çıktı, işgücü başına sermayenin bir fonksiyonudur.

Bir ekonomide üretimde kullanılan sermaye stokunda her yıl belirli bir oranda yıpranma ve aşınma olmaktadır. Neo-klasik büyüme modeline göre, gerçekleştirilen üretim miktarından bağımsız bir şekilde sermaye stokunda her dönemde sabit bir d oranında yıpranma olduğu varsayılmaktadır. Bu bağlamda, sermaye miktarı “ k ” ile ifade edildiğinde her yıl yıpranan sermaye miktarı ise “ dk ” ile ifade edilir. Nüfus

artışının gerçekleşmediği durumda bir ekonomide belirli bir dönemde yapılan işgücü başına yatırım ile o dönemdeki işgücü başına sermaye stokunda oluşan yıpranma arasındaki fark o dönemdeki işgücü başına sermaye stokunda meydana gelen değişmeyi vermektedir (Berber, 2017: 173-174):

$$\Delta k = i - dk \quad (1.6)$$

Modelin yatırım-tasarruf eşitliğinden hareketle, eşitlik (1.6), $\Delta k = sf(k) - dk$ olarak da yazılabilir. Bu denkleme göre işgücü başına sermaye düzeyi (k), ne kadar büyük olursa işgücü başına tasarruf-yatırım (sf(k)) ve işgücü başına yıpranma (dk) da o kadar büyük olur. Nüfustaki artış, mevcut olan sermaye stokunun artan çalışan kitle arasında yeniden dağıtılmasını sağladığından işçi başına sermaye düzeyinin (k) de azalmasına yol açmaktadır. Nüfus artış hızının n olduğu bir ekonomide, işçi başına sermaye düzeyindeki değişme aşağıdaki şekilde yazılabilir (Berber, 2017: 174):

$$\Delta k = sf(k) - (n + d)k \quad (1.7)$$

Nüfus artışının gerçekleştiği bir ekonomide (1.7) numaralı denkleme göre, işgücü başına sermaye düzeyindeki değişme, yapılan yatırımların olumlu etkisiyle yıpranma ve nüfus artışının sebep olduğu olumsuz etkilerin toplamı arasındaki farka eşit olmaktadır. Bu modele göre uzun dönemde durgun durumda kararlı büyümenin gerçekleşeceği kabul edilmektedir. Bir ekonomide toplam çıktının, toplam sermaye stokunun ve nüfusun birlikte n oranında büyüdüğü ve işgücü başına düşen çıktının sabit olduğu durum, durgun durumda kararlı büyüme olarak nitelendirilmektedir.

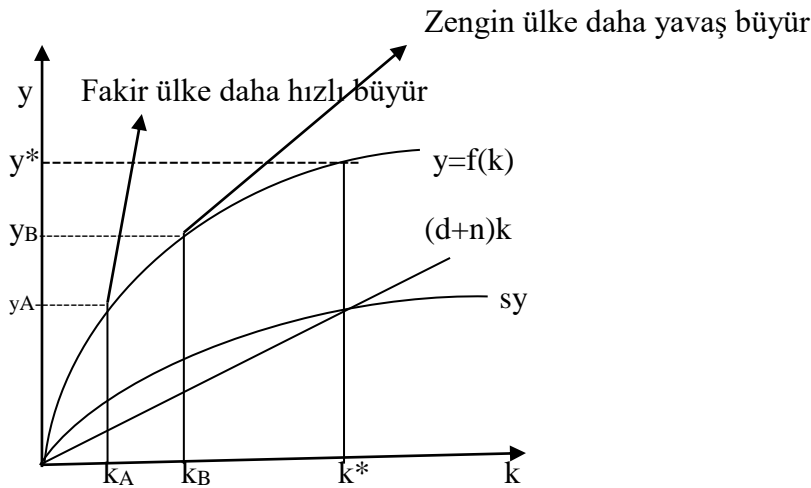
$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta K}{K} = \frac{\Delta L}{L} = n \quad (1.8)$$

Neo-klasik büyüme modeli, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere daha hızlı büyüme performansı göstereceklerini ve ilerleyen süreçte bu ülke gruplarının kişi başına düşen gelir seviyelerinin birbirlerine yaklaşacağını varsaymaktadır. Buna mukabil model azalan verimler ile ifade edildiğinden ekonomi durağan haldeyken, ekonomik büyüme nüfus artış hızı ve teknolojik gelişmeler ile belirlenmektedir. Yani

görel olarak tasarruf oranı yüksek olan bir ülke, tasarruf oranı düşük olan ülkeye göre durağan halde daha sermaye yoğun ve daha zengin olacaktır. Ancak durağan durumdayken tasarruf oranında meydana gelen artış, ekonominin büyüme hızına etki etmediğinden uzun dönemde ekonomik büyüme, dışsal faktör olan teknolojik gelişmeler tarafından belirlenmektedir. Uzun dönemde ülkelerin gelir düzeylerinin birbirine yaklaşacağı, gelir düzeyi yüksek olan ve gelir düzeyi düşük olan ülkeler arasındaki gelir farklılığının ortadan kalkacağı görüşü “Yakınsama Hipotezi” olarak adlandırılmaktadır. Hipoteze göre sermayenin hızlı arttığı bir ekonomide, teknoloji dışsal değişken ve aynı zamanda sabit haldeyken, faiz hadlerinin düşeceğini ve fakir ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüme ivmesi göstererek onları yakalayacaklarını öngörülmektedir. Fakir ülkelere yapılacak eş anlı bir yatırım, iki ülkedeki faktör donatımlarındaki farklılık nedeniyle, fakir ülkedeki gelir düzeyini zengin ülkedeki gelir düzeyine kıyasla daha hızlı arttırmaktadır. Böylelikle ülkeler arasındaki büyüme oranları farklılaşarak fakir ülkeler zengin ülkelerin kişi başına reel gelir düzeyine erişmektedir (Kar ve Taban, 2003: 148). Yakınsama Hipotezine göre, eğer iki ülkenin nüfus artış oranı ve tasarruf oranı benzerse ve benzer üretim fonksiyonunu kullanıyorlarsa uzun dönemde aynı gelir seviyesine erişirler. Yani yoksul ülkeler zengin ülkelerle benzer teknolojiyi kullanırlarsa ve de zengin ülkelerin tasarruf oranına ulaşırlarsa zaman içinde bu ülkeleri yakalayabilirler. Bir başka deyişle yakınsama hipotezi, fakir olan ülkeler ile zengin olan ülkelerin uzun dönem reel büyüme oranlarının birbirine yakınlaşacağını öngörmektedir (Berber, 2017: 188). Solow tarafından geliştirilmiş olan bu modelde tasarruf oranı ile durağan olan sermaye, emek ve kişi başına gelir değerleri birbirleriyle doğru orantılıdır. Örneğin; görece olarak daha fazla tasarruf eden bir ülke, daha az tasarruf eden ülkeye göre durağan durumda sermaye yoğun ve daha zengin olacaktır. Bununla birlikte tasarruf oranındaki artış, durağan durumda ekonomik büyüme hızına etki etmeyecektir. Model azalan verimlerle ifade edildiğinden, model durağan duruma geldiğinde ekonomik büyümeyi belirleyen unsurlar; teknolojideki değişme ve nüfus artış hızı olacaktır. Ancak bu iki unsur modelde dışsal olarak belirlenmiştir. Uzun dönemde büyüme hızlarının tasarruflarla değil de dışsal teknolojik gelişmelere bağlı olduğunun bir sonucu olarak ülkelerin uzun dönemde kişi başına gelir düzeylerinin

birbirine yaklaşacağı hipotezi kabul görmektedir. Teknolojinin ülkeler arasında geçiş serbestliğine ve sermayenin azalan getiri özelliğine dayanan bu sistemin işleyişi literatürde yakınsama hipotezi olarak isimlendirilmektedir. Başlangıçta GSYH'leri düşük olan az gelişmiş ülkeler, sermayenin azalan getiri özelliği varsayımının bir sonucu olarak daha hızlı büyüme oranlarına sahiptirler. Dolayısıyla işgücü başına daha az sermayeye sahip ülkeler, sermayenin getiri oranlarının bu ülkelerde daha yüksek olacağından ötürü daha yüksek büyüme oranı ile gelişmiş ülkelerin milli gelirlerine yakınsayacaklardır. Neoklasik teorinin bu öngörüsü ile uzun dönemde ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyleri birbirine yaklaşacak, böylelikle ülkeler arasındaki gelişme farklılıkları kendiliğinden giderilmiş olacaktır. Bu öngörüye “yakınsama hipotezi” denilmekte; gelişmekte olan ülkelerin zamanla gelişmiş ülkeleri yakalamaları da “yakalama süreci” olarak ifade edilmektedir (Kar ve Ağır, 2006: 53). Bu doğrultuda Yakalama Hipotezi, yoksul ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüyeceğini ve onları eninde sonunda yakalayacaklarını öngörmektedir. Bu durum Şekil 2’de de gösterilmektedir.

Şekil 2: Solow Modelinde Koşulsuz Yakınsama Hipotezi

Kaynak: (Taban, 2011: 106).

Teknolojinin sabit ve dışsal olduğu varsayımı altında, başlangıçta işgücü başına sermaye miktarının (k_A) daha düşük olduğu fakir ülkede (Şekil 2’de A ülkesi),

büyüme azalan verimler yasası gereği zengin ülkeye (Şekil 2’de B ülkesi) nispeten daha hızlı gerçekleşmekte ve uzun dönemde fakir ülke zengin ülkeyi durağan durumda (k^* , y^*) yakalamaktadır (Taban, 2011: 106).

Aslında OGT tasviri bir bakıma Neo-klasik büyüme modelindeki kuramsal kurgunun güncel ampirik yazına yansımından ibaret olup sermayesi az olan ülkelerde büyüme daha hızlı sağlanacak ancak zaman içinde kararlı duruma yaklaştıkça onların da büyüme oranlarında azalma görülecektir. Böylece ülkeler arasındaki kişi başına gelir farkları zaman içinde kapanmış olacaktır. Buradan hareketle, sermaye birikimine dayalı bir üretim modeliyle büyümenin gerçekleşmeyeceği sadece sıfır büyüme ile dengeleneceği tespiti yapılabilmektedir. Bu durumla karşı karşıya olan ülkeler, teknolojik ilerlemeye adapte olamazlarsa OGT’ye yakalanarak birbirlerine yakınsayacaklardır (Yeldan vd., 2012: 33).

1.2.1. Orta Gelir Tuzağının Nedenleri Üzerine Farklı Yaklaşımlar

OGT’nin gündeme gelmesi ile OGT’nin sebepleri ve çözümlerine yönelik teorik ve ampirik birçok bilimsel çalışma yapılmıştır yapılmaya da devam edilmektedir. Tezin bu kısmında farklı bakış açılarına dayanan farklı yaklaşımlara değinilmektedir.

1.2.1.1. Aoki’nin Yaklaşımı

Aoki (2011), ekonomik gelişme evreleri yaklaşımını kullanarak Doğu Asya ülkelerinden olan Japonya, Çin ve Kore’yi ele alarak tuzak olgusunu ve tuzağa yol açan faktörleri nüfus ekseninde açıklamaya çalışmıştır. Aoki, ilk olarak bu ülkelerdeki kalkınma aşamalarını beş evreye ayırmış, ekonomik gelişmenin beş aşamadan oluştuğunu ifade etmiştir. Yazara göre birinci evre, gelir seviyesinin düşük ve durağan olduğu aynı zamanda istihdamın büyük bir kısmının tarım sektöründe yer aldığı “M-evresi” yani Malthusyen evre ya da yoksulluk tuzağı evresidir. İkinci evre “G-evresi” olarak adlandırılan, endüstriyel birikimin, çocuk ölümlerinde düşüşün ve doğum oranlarında artışın yaşandığı; buna bağlı olarak oluşacak sermaye birikimine hükümetin dâhil olduğu ve hükümet liderliği evresi de denilen evredir. Üçüncü evre olan “K-evresi”, başka bir ifadeyle Kuznets evresi, kalkınmanın yapısal dönüşümle

gerçekleştiği evredir. Dördüncü evre,“H-evresi” ya da beşeri sermaye (human capital) evresi olarak adlandırılan, beşeri sermayedeki gelişmeler neticesinde toplam faktör verimliliğinin arttığı, büyümenin sürdürülebilirliği adına önemli gelişmelerin yaşandığı, kalkınmanın beşeri sermaye birikimiyle gerçekleşeceğini mümkün olduğu kalkınma evresidir. Son olarak, beşinci evre ise “PD-evresi” ya da Post-demografik geçiş evresi olarak adlandırılan, doğurganlık oranının düşük olduğu ve nüfusun yaşlandığı ileri kalkınma evresidir. Çalışmaya göre; devlet kalkınma konusunda gereken rolü üstlenmekte yetersiz kalırsa, gerekli yapısal reformlar yapılamazsa ve sağlık-eğitim gibi beşeri sermaye oluşumuna katkı sağlayacak alanlarda gereken düzenlemeler yapılamazsa ülkeler OGT olarak nitelendirilen ve önemli sonuçları olan bir olguyla karşı karşıya kalabilmektedirler (Aoki, 2011: 4-9; Bozkurt vd., 2016: 380). Aoki'nin evresel yaklaşımı OGT açısından değerlendirildiğinde aşağıdaki sınıflandırma ile karşılaşılmaktadır:

Malthusyen Evre: “M-evresi” yani Malthusyen evre ya da yoksulluk tuzağı evresi olarak bilinen bu evre, gelir seviyesinin düşük ve durağan olduğu aynı zamanda istihdamın büyük oranda tarıma dayandığı ve yapısal dönüşümün söz konusu olduğu evre olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu ülkelerde tarım sektöründeki tarımda istihdam edenlerin payı da %80'in üzerindedir (Aoki, 2011: 6; Bal vd., 2016: 348).

Post-Malthusyen Evresi: Bu evre, yukarıda tanımlanan iki evreden, yani hem G-evresi hem de K-evresinden oluşmaktadır. İkinci evre “G-evresi” olarak ifade edilen endüstriyel gelişime ve buna bağlı olarak oluşacak sermaye birikimine hükümetin dâhil olduğu yoğun devlet müdahaleciliği vardır bu yüzden hükümet öncülüğü evresi olarak nitelendirilmektedir. Bir başka deyişle “G-evresi” endüstriyel birikime dikkat çeken devlet katılımıyla bilinen döneme karşılık gelmektedir. Bu evrede söz konusu endüstriyel birikime paralel olarak çocuk ölüm oranlarında düşüş ve doğum oranlarında artış yaşanmaktadır. G-evresinde, sağlanan ılımlı yapısal dönüşüm derecesi ile kişi başına ılımlı GSYİH büyümesiyle karakterize ulusal sanayileşme söz konusudur (Aoki, 2011: 6; Koçak ve Bulut, 2014: 4). Bu evreyi hızlı yapısal dönüşüm altında kişi başına düşen GSYİH büyümesinin çok yüksek olduğu

bir ikinci aşaması izlemektedir. Üçüncü evreyi oluşturan “K-evresi”, bir başka ifadeyle Kuznets evresi kalkınmanın ancak yapısal reformlarla gerçekleştiği evredir. K-evresinde, ekonomide hızlı bir yapısal dönüşüm gerçekleşmektedir. Dolayısıyla da kişi başına gelir düzeyinde de hızlı bir artış söz konusudur (Aoki, 2011: 6-7).

H-evresi: K-evresinin gidişatı ilerledikçe, kişi başına düşen GSYH'nin artma eğilimini, özellikle toplam faktör verimliliği ve insan sermayesi yatırımı konusunda istikrarlı bir de iyileşme yeteneğini de artırmaktadır. Bu aşamayı, insan sermayesi bazlı, içsel büyümeyi hatırlatan H aşaması takip etmektedir. Dördüncü evre “H-evresi” ya da beşeri sermaye (human capital) evresi olarak ifade edilen ve kalkınmanın beşeri sermaye birikimine bağlı olarak ele alındığı kalkınma evresidir. Bunları yerine getirebilen bir ülke, beşeri sermaye kaynaklı bir büyüme sürecine yani H-evresine geçiş yapar (Aoki, 2011: 8). Yazarların çalışmasından hareketle K-evresinden H-evresine geçiş, OGT’den çıkış olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle, K-evresindeki bir ülke artık orta gelir seviyesine ulaşmıştır. Dolayısıyla yüksek gelir seviyesine çıkabilmek için H-evresi koşullarını sağlaması gerekmektedir.

PD Evresi: Bu son evre ise “PD-evresi” ya da Post-demografik geçiş evresi olarak belirtilen doğurganlığın düşük olduğu ve nüfusun yaşlandığı ileri kalkınma evresidir. Çalışmaya göre; devlet kalkınma konusunda gereken rolü üstlenmekte yetersiz kalırsa, gerekli yapısal reformlar gerçekleştirilemezse ve sağlık-egitim gibi beşeri sermaye oluşumuna katkı sağlayacak alanlarda gereken düzenlemeler yapılmazsa ülkeler OGT olarak adlandırılan ve önemli sonuçları olan bir olguyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Ekonomik gelişmenin H-evresinde görülen doğurganlık oranlarının düşük olması sonucunda yaşam beklentisi; iyileşen/gelişen sağlık hizmetleri ve iyi yaşam kalitesi nedeniyle artar (Aoki, 2011: 4-9; Gürler, 2016: 36).

1.2.1.2. Chen ve Dai Yaklaşımı

Chen ve Dai (2014), OGT’ye neden olabilecek faktörleri çeşitli açılardan inceleyerek çeşitli çıkarımlarda bulunmuşlardır: Orta gelir tuzağının teknolojik etkisi, az gelişmiş ekonomiler açısından incelendiğinde, bu ülkeler dünyanın teknolojik

cephesinden çok uzakta olduklarından, gelişimin erken safhasında ekonomik büyümelerini artırmak için taklit yoluna ve teknolojik transferlerine başvurabilmektedirler. Bununla birlikte, ekonomik gelişmeleri belli bir düzeye ulaştığında, bu ülkeler artık kendi başarılarına yenilik yapmak zorundadırlar. Gelişmiş ülkelerden teknoloji transferlerine ve taklit yoluna alışkın olduklarından, bu onlar için zor olabilir. Bunu başaramayan ülkeler sonuçta orta gelir tuzağına düşebilmektedirler. Başka bir bakış açısı ise demografik açıdandır. Yani daha yüksek bir çalışma yaşı oranı, OGT'den kurtulmak için daha kolaydır. Ayrıca hükümetin ekonomik kalkınma için oynadığı rol da göz ardı edilmemelidir. Bir başka ifadeyle, teknolojik gelişim kadar kurumların, devlet politikalarının, rant kollama faaliyetlerinin ve devletlerin ekonomik ve politik tercihlerinin de bu noktada oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir (Chen ve Dai, 2014: 2-3).

OGT olgusu üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu yaklaşımların dışında bu konuda temel iki yaklaşımın daha ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki, Kharas ve Kohli'nin yaklaşımı diğeri ise Lin'in Karşılaştırmalı Üstünlük Takip (CAF-Comparative Advantage Following) yaklaşımıdır (Yaşar ve Gezer, 2014: 129). Aynı zamanda Lin'in geliştirdiği Karşılaştırmalı Üstünlük Karşıtı (CAD-Comparative Advantage Defying) yaklaşımı da mevcuttur (Islam, 2013: 6).

1.2.1.3. Kharas ve Kohli Yaklaşımı

Kharas ve Kohli (2011), bu çalışmalarında ülkelerin neden OGT'ye yakalandıklarını ve bu tuzaktan kurtulmak için ehemmiyet arz eden olguların neler olduğunu araştırmışlardır. Yazarlara göre, OGT'ye düşmüş ülkeler, düşük maliyetli işgücü ve kaynak temelli büyümeden verimlilik odaklı büyümeye zamanında geçiş yapamamaktadırlar. Yazarlar bu çalışmada, OGT ülkelerinin “düşük ücretli ekonomilerle veya yüksek vasıflı gelişmiş ekonomilerle rekabet edemedikleri” yönündeki gözlemlerini öne sürmüşlerdir. Çalışmada ülkelerin orta gelir seviyesine eriştikten sonra bu seviyede takılı kalmalarını, bazı Latin Amerika ve Doğu Asya ülkeleri arasında karşılaştırma yaparak izah etmeye çalışmışlardır. Kharas ve Kohli (2011), çalışmalarında 1900-2000 dönemini esas alarak, söz konusu süreçte on Doğu Asya ülkesi içerisinde beşinin orta gelir kategorisinden üst gelir kategorisine geçişi

sekteye uğramaksızın sağladığını, buna karşılık incelenen sekiz Latin Amerika ülkesinin tamamının ise OGT'ye takılıp kaldığını ortaya koymuşlardır. Yazarlara göre, bu süre zarfında Latin Amerika ülkeleri, orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği konusunda gerekli yapısal dönüşümü gerçekleştirememişlerdir. Doğu Asya ülkeleri ise orta gelir seviyesine ulaştıktan sonra seri bir şekilde yeni büyüme stratejilerini uygulamaya geçirerek bu stratejiler vasıtasıyla gelir düzeyi yüksek olan ülkeler grubuna geçebilmişlerdir. Güney Kore başta olmak üzere Doğu Asya ülkelerinin üç kritik geçişi başardığını belirten yazarlar, Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerinin OGT'den kurtulabilmesi için de bu üç sürecin önem arz ettiğini belirtmişlerdir: Bunlardan birincisi, üretimi çeşitlendirme stratejisinden belli üretim dallarında uzmanlaşma stratejisine gidilmesidir. Doğu Asya ülkelerinin başarılı olmasının arkasında yatan, bu tuzaktan kurtulmalarında kilit rol oynayan temel unsurlardan biri uzmanlaşmadır. Nitekim Doğu Asya ülkeleri elektronik alanında önemli ölçüde uzmanlaşmıştır. Bu kapsamda, orta gelir düzeyindeki ülkelerin kendilerine uygun olan alanları belirlemeleri ve söz konusu alanlarda uzmanlaşmaları gerekmektedir. İkincisi, fiziksel sermaye birikimine dayalı büyümeden ziyade toplam faktör verimliliğine dayalı büyümenin gerçekleştirilmesidir. Eğitim ise toplam faktör verimliliğinin artırılması açısından önem taşıyan bir faktör olarak, öncelikle ele alınması gereken unsurların başında yer almaktadır. Teknolojik ilerlemenin başlıca kaynağı bilgi ekonomisi olarak görülmektedir. Yükseköğretim ve bilgi ekonomisi alanında yaşanan gelişmeler Doğu Asya'nın ilgili tuzaktan Latin Amerika'ya göre çok daha hızlı çıkmasına yol açmıştır. Üçüncüsü ise ekonomide merkezileşmeyi bırakarak ademî merkezileşmeye geçişin gerekliliğidir. Başka bir ifadeyle, iktisadi süreçlerin yönetiminde merkeziyetçi anlayıştan çıkarak ademî merkeziyetçi anlayışa geçmelidirler. Belirtilen bu üç önemli geçiş sürecinin gerçekleşmesi de güçlü liderlik ve uzun vadeli değişiklikleri sürdürme becerisini zorunlu kılmaktadır (Islam, 2013: 3-6; Bozkurt vd., 2014: 27).

Kharas ve Kohli (2011)'ye göre; ülkeler düşük veya orta gelir aşamasında olmalarına bağlı olarak çok farklı kalkınma stratejilerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Gelir düzeyi düşük olan ülkeler orta gelir düzeyine ulaşıncaya kadar genel olarak arz yönlü bir büyüme stratejisini izlemektedirler. Bu ülkeler başlangıçta üretkenliği düşük üretkenliğe üretim yapısından üretkenliği yüksek olan ve ürün çeşitliliğine dayalı olan bir üretim yapısına geçiş yapmak yoluyla gelir düzeyi düşük olan ülke grubundan orta gelirli ülke grubuna geçme başarısı gerçekleştirmektedirler. Ancak orta gelir seviyesini yakalayan söz konusu ülkelerin büyümeyi sürdürebilmeleri ve gelir düzeyi yüksek olan ülkeler grubunda yer alabilmeleri için büyüme stratejilerinde değişiklik yaparak talep yönlü politikalara yönelmeleri gerekmektedir. İşgücünün düşük verimliliğe sahip üretim alanlarından yüksek verimliliğe sahip üretim alanlarına yönelişinin sağlanması ile ekonomik büyüme hız kazanır. Başka bir ifadeyle, gelir düzeyi düşük olan ülkelerde, tarımsal alanda istihdam edilen işgücü arz fazlasının, sanayi kesimindeki yüksek ücretli istihdam alanlarına aktarılması ekonomik büyümeye ivme kazandırır. Üretim faktörlerinin ve nüfusun bu alanlarda yığılmasından ötürü kentlerdeki verimlilik, kırsal kesimlere göre daha fazladır ve hızla büyümekte olan gelir düzeyi düşük olan ülkelerde daima hızlı bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Ayrıca kadınların işgücüne katılımı da bu süreçte büyümeye katkı sağlayan bir başka etkidir. İç talep uluslararası pazardaki başarının ön şartıdır. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde üretimdeki çeşitlendirme büyüme sürecini hızlandırırken, iç talebi karşılamada yetersiz kaldığı için üretim kapasitesinde genişlemeye ihtiyaç duymaktadır. İç talep konusu da dağıtım sorununa yol açmaktadır. Eşitsiz gelir dağılımı, iç pazarın büyüklüğünü sınırlandırmakta ve böylece orta gelir stratejisinin başarılı bir şekilde uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Ülke yeterli tasarrufa sahipse ya da borçlanabilme yoluyla sermaye elde edebiliyorsa ekonomik altyapı için gerekli olan sermaye, hükümetçe uygun alanlara etkin bir şekilde yönlendirilir (Islam, 2013: 5-6; Kayalıdere vd., 2016: 1907-1908).

Kharas ve Kohli (2011), OGT'nin diğer bir dayanağını büyüme ve gelir dağılımı arasındaki eşitsizlikler olarak göstermektedir. Eşitsiz gelir dağılımı, iç pazarın büyüklüğünü sınırlandırmakta ve böylece orta gelir stratejisinin başarılı bir şekilde uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Yazarlara göre gelir dağılımında gerçekleşecek bozulma, iç talepte potansiyel GSYH'den daha yavaş bir büyüme

gerçekleşmesine neden olabilmektedir. Bu sorundan dolayı fiili GSYH ile potansiyel GSYH arasında bir fark oluşmaktadır. Bu durum durgunluk ve borçlanma gibi sorunlara derinlik kazandırmaktadır. Kharas ve Kohli (2011) çalışmasına göre gelir dağılımındaki bir bozulma, iç talepteki büyümeyi potansiyel GSYH'nin sağlayabileceğinden daha yavaş bir büyümeye itmektedir. Bu durum bir taraftan ekonomide durgunluğa yol açmakta, öte taraftan ise bozulan tüketim seviyesinin geçici olarak dengelenebilmesi için daha fazla finansal borçlanma ihtiyacı doğurmaktadır. Bazı ülkeler (özellikle de Latin Amerika) iç talebi yeniden dağıtma yerine borç finansmanı ile desteklemeye çalışmıştır. Bu durum sonucunda, düşük ve orta gelirli kesimin borç yükünde artış yaşanmaktadır. Borç yükündeki artış, borcun sürdürülemez olmasına sebep olur ve olumsuz bir şok gerçekleşmesi durumunda ise finansal krizlere yol açmaktadır. Bu doğrultuda gelir dağılımındaki bir bozulma ve peşinden düşük-orta gelirli hane halklarının borç yükündeki artış biçiminde yaşanan döngü, OGT'nin önemli bir kaynağı olarak belirtilmektedir. Orta gelirli Latin Amerika ülkeleri, aşağı yukarı benzer bir döngüyü yaşadıkları ve bu döngünün söz konusu Latin Amerika ülkelerinin yüksek gelir düzeyine erişmelerine engel teşkil ettiği ifade edilmektedir (Islam, 2013: 6; Koçak ve Bulut, 2014: 8).

1.2.1.4. Lin'in CAF ve CAD Yaklaşımı

Lin, "Kalkınma Stratejisi, Canlılık ve Ekonomik Yakınsama (Development Strategy, Viability, and Economic Convergence)" isimli çalışmasında, OGT'nin sebepleri ve bundan kaçınmanın yolları hakkında farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Lin, ülkelerin kalkınma evrelerinde izleyebilecekleri iki temel stratejinin olduğunu belirtmektedir. Biri Karşılaştırmalı Üstünlük Takip stratejisi (Comparative Advantage Following-CAF) diğeri ise Karşılaştırmalı Üstünlük Karşıt stratejisi (Comparative Advantage Defying-CAD)'dır (Islam, 2013: 6).

Lin çalışmasında; az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkeleri yakalayabilmeleri için ülkenin sahip olduğu sanayi-teknoloji yapısının hükümet tarafından iyileştirilmeye gidilmesinden ziyade, karşılaştırmalı üstünlük yapısında iyileştirilmeye gidilmesinin hedeflenmesi gerektiğini belirtmiştir. Ülkelerin, gelir düzeyi düşük olan ülke kategorisinden gelir düzeyi yüksek olan ülke kategorisine

geçiş süreçlerinde kalkınma stratejilerinde bir değişikliğe gitmelerine gerek yoktur. Başka bir deyişle Lin'in yaklaşımına göre, ülkeler hangi gelir grubunda olursa olsun bir gelir grubundan diğer gelir grubuna geçmede herhangi bir stratejiyi değiştirmelerine gerek yoktur. Dolayısıyla CAF stratejisini seçen ülkeler, karşılaştırmalı üstünlük sahibi oldukları ürünlerde uzmanlaşmaya giderek pazar paylarını artırmalı ve üretimlerine devam etmelidirler. Ancak CAD stratejisini benimseyen ülkeler karşılaştırmalı üstünlüklerini bir kenara bırakarak sanayi politikalarını uygulamaya geçmelidirler (Lin, 2001: 21).

1.2.2. Orta Gelir Statüsü için Eşik Değerin Tespitine Yönelik Yaklaşımlar

Orta gelir düzeyinin tespitinde eşik değer belirlenmesi hususunda, bu sorunun genellikle yoksulluk ölçümü kapsamında değerlendirilmekte olduğu ve eşik değer tespitinde kişi başına düşen gelir düzeyinin temel alındığı görülmektedir. Bu çerçevede bugüne dek yapılmış olan çalışmalar değerlendirildiğinde, genel olarak beş farklı yaklaşımın ön planda olduğu görülmüştür (Aykırı, 2016: 77). Şimdi bu yaklaşımlara değinilecektir.

1.2.2.1. Büyümede Yavaşlama Yaklaşımı

Eichengreen, Park ve Shin (2012) çalışmalarında; OGT olgusunu, gelir seviyesi düşük olan ülkelerin orta gelir düzeyine eriştikten sonra ekonomik büyüme performanslarında görülen yavaşlama durumu olarak tanımlamışlardır. Başka bir deyişle OGT, gelir seviyesi düşük olan bir ülkenin, orta gelir seviyesine eriştikten sonra büyüme ivmesinde yavaşlamanın ortaya çıkması olarak da ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda gelir düzeyi düşük olan ülkeler, orta gelir seviyesine eriştikte sonra büyüme hızında meydana gelen yavaşlama veya durgunluk karşısında OGT riskiyle karşılaşmaktadırlar. Yazarlar çalışmalarında orta gelir tuzağına ilişkin önemli bir göstergenin, ABD ekonomisine göre hesaplanmış kişi başına GSYH verisi olduğuna ilişkin bulgular elde etmişlerdir. Eichengreen, Park ve Shin (2012), bu çerçevede hızlı büyüme sürecine sahip ekonomilerin neden yavaş büyümeye başladıklarını incelemişler ve Penn World Tables 6.3 (1950-2007 yılları arası) verileri doğrultusunda 1957-2007 dönemini kapsayan seçilmiş bazı ülkelere ait 2005

yılı SAGP'ye göre kişi başına düşen GSYH düzeylerini dikkate almışlardır. Yazarlar, ilk olarak ülkelerin 7 yıllık ortalama büyüme oranlarını hesaplayıp iki dönem arasındaki farkın %2'den büyük olduğu ve yavaşlamanın yaşandığı dönemden önceki büyümenin de %3,5'ten büyük olduğu kırılma yıllarını hesaplamışlardır. Yine yazarlar, ülkelerin 7 yıllık ortalama %5,6 büyüme oranına sahip iken, bir sonraki 7 yıllık ortalama büyüme oranının yaklaşık %2,1'e gerilediğini tespit etmişlerdir. Aynı zamanda ekonomideki yavaşlamaların %85'inin ise toplam faktör verimliliğine bağlı bir yavaşlama olduğunu ileri sürmüşlerdir. Analiz sonucundan elde edilen bulgular çerçevesinde, gelir seviyesi düşük olan ülkelerin orta gelir düzeyine eriştikten sonra büyüme oranlarının ortalama %2 oranında düşüş sergilediğini ve büyümedeki bu yavaşlamanın kişi başına düşen GSYH 17.000 \$ civarındayken ortaya çıktığı saptanmıştır. Bunun yanı sıra ülkenin kişi başına düşen GSYH'si, lider ülke ABD'nin kişi başına düşen GSYH'sinin %58'ine eriştiğinde büyümede yavaşlama gerçekleşmektedir. Yazarlara göre büyümenin yavaşlamasını, başka bir deyişle ülkelerin OGT içinde olup olmadığını tespit edebilmek için aşağıda yer alan üç şartın bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir (Eichengreen vd., 2012: 45-46; Eichengreen vd., 2013: 1-2; Yavuz, 2017: 86):

$$g_{t,t-n} \geq 0,035 \quad (1)$$

$$g_{t,t+n} - g_{t,t-n} \geq 0,02 \quad (2)$$

$$y_t > 10.000 \quad (3)$$

Yukarıdaki eşitliklerde y_t , 2005 fiyatları ile kişi başına düşen GSYH düzeyini; $g_{t,t+n}$ t ve t+n yılları arasındaki ortalama büyüme hızını; $g_{t,t-n}$ t ve t-n yılları arasındaki ortalama büyüme hızlarını ifade etmektedir. Hausmann, Prichett ve Rodrik'i takiben yazarların n=7 olarak kabul ettikleri bu denklemlerin ilkinin temsil eden Eşitlik (1), kişi başına düşen GSYH'deki 7 yıllık ortalama büyüme hızının, yavaşlama ortaya çıkmadan önce %3,5 veya daha fazla olması gerektiğini ifade etmektedir. Eşitlik (2) ile temsil edilen ikinci koşul, büyümede yavaşlama ortaya çıktıktan sonraki yedi yıllık dönemde, yavaşlama ortaya çıkmadan önceki yedi yıllık döneme göre büyüme hızında en az %2'lik bir gerilemenin olması gerekmektedir. Eşitlik (3) ile temsil

edilen üçüncü koşula göre ise SAGP'ye göre 2005 sabit fiyatları ile kişi başına düşen GSYH'nin 10.000 \$'dan daha fazla olması gerekmektedir.

Eichengreen vd. (2012) çalışmalarında, yine büyümenin yavaşlaması olasılığının üç durumda en yüksek olduğuna ilişkin bulgular elde etmişlerdir. Bu bulguların gerçekleşmesi durumunda ekonomilerin kırılma (yavaşlama) yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Buna göre, bu bulgular (Eichengreen vd., 2012: 79; Mert, 2014: 96);

- i) Ülkenin kişi başı GSYH'nin 2005 yılı sabit fiyatları ile 16.740 \$ olması durumunda,
- ii) Ülkenin kişi başı GSYH'nin ABD'nin kişi başı GSYH'sinin %58'ine ulaşması durumunda,
- iii) İmalat sanayinde istihdam edilen işgücünün, toplam işgücü içindeki payının %23 düzeyine ulaşması durumunda gerçekleşmektedir.

Bu bulgulardan hareketle, ülkenin bir taraftan kişi başına GSYH değerini yükseltirken, diğer taraftan imalat sanayi istihdamının toplam istihdam içindeki payını artırırsa OGT'ye yakalanmayacağı tespiti yapılabilir.

Eichengreen, Park ve Shin (2013), yaptıkları çalışmada Penn World Tables 7.1 (1950-2010 yılları arası) verileri ile 2005 yılı SAGP'ye göre kişi başına düşen GSYH'si 10.000 \$'ı geçen ülkelerin ekonomilerinde yavaşlamanın olduğu yılları tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalarında ise bazı ülkelerin kişi başına düşen GSYH'lerinin tek bir eşikte değil, iki farklı eşikte yavaşlama yaşadıklarını saptamışlardır. İlk eşik kişi başına düşen GSYH'leri (2005 SAGP'ye göre) yaklaşık 15.000-16.000 \$ civarında iken; ikinci eşik ise (2005 SAGP'ye göre) yaklaşık 10.000-11.000 \$ civarında iken olduğu belirlenmiştir. Yazarlar, yüksek kaliteli insan sermayesinin düşük kaliteli insan sermayesinden büyümede yavaşlamalardan kaçınmak önemli unsur olduğunu vurgulayarak lise ve üniversite eğitim düzeyinin ve ihracat içindeki yüksek teknolojik ürünlerinin payı artıkça, kişi başına düşen GSYH büyümesinde yavaşlamanın azaldığını ifade etmişlerdir. Ekonomik büyümede

yavaşlama olasılığını artırdığına dair tespit edilen unsurların ise ekonomide sağlam bir yapının olmayışı, finansal krizler ve politik istikrarsızlık olduğunu ortaya koymuşlardır (Eichengreen vd., 2013: 2; Öztürk, 2019: 5).

Tablo 5: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Büyümenin Yavaşlaması Durumu

ÜLKE	YIL	Yavaşlamadan Önceki Ortalama Büyüme Oranı (%)	Yavaşlamadan Sonraki Ortalama Büyüme Oranı (%)	Büyüme Farkı	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (\$)
Arjantin	1970	3.6	1.5	-2.2	10,927
	1997	4.3	-0.1	-4.5	12,778
	1998	3.7	0.5	-3.2	13,132
İtalya	1974	4.4	2.3	-2.1	15,629
Japonya	1967	8.7	6.5	-2.2	10,041
	1968	8.7	5.0	-3.7	11,277
	1969	9.2	3.8	-5.3	12,565
	1970	9.5	2.9	-6.6	13,856
	1971	8.4	3.1	-5.3	14,263
	1972	8.8	2.8	-6.0	15,263
	1973	8.4	2.0	-6.4	16,326
	1974	6.5	2.8	-3.7	15,806
	1975	5.0	2.9	-2.1	15,965
	1990	4.2	1.2	-3.1	26,385
	1991	4.3	0.3	-4.0	27,184
	1992	3.7	0.2	-3.5	27,250
	Fransa	1973	4.5	2.2	-2.3
1974		4.4	1.6	-2.8	17,473
Malezya	1994	6.7	3.4	-3.3	10,987
	1995	6.8	2.9	-4.0	11,835
	1996	6.9	2.4	-4.5	12,741
	1997	6.5	2.5	-4.0	13,297
Porto Riko	1969	5.7	2.1	-3.6	10,094
	1970	5.8	2.0	-3.8	10,687
	1971	5.5	2.1	-3.4	11,205
	1972	5.3	1.4	-3.9	11,715
	1973	4.3	1.4	-2.9	11,556
	1988	4.7	2.2	-2.5	16,901
	1989	5.8	1.9	-4.0	17,795
	1990	5.0	2.4	-2.6	18,245
	1991	5.1	2.9	-2.3	18,588
2000	4.1	0.1	-4.0	25,955	
Suudi Arabistan	1977	9.4	-8.8	-18.2	43,032
	1978	5.5	-8.3	-13.8	37,541
	1979	3.7	-9.7	-13.4	40,696
Uruguay	1996	3.6	-2.0	-5.6	11,044
	1997	4.3	-1.2	-5.5	11,559
	1998	4.4	-1.2	-5.6	12,097
Venezüella	1974	3.9	-2.2	-6.1	13,869

Kaynak: (Eichengreen vd., 2012: 47-49).

Tablo 5'te çalışmanın sonuçlarına göre farklı dönemlerde ekonomik büyümesinde yavaşlama ortaya çıkan ülkeler gösterilmektedir.

1.2.2.2.Felipe, Abdon ve Kumar'ın Yaklaşımı

Felipe, Abdon ve Kumar (2012) yılında yapmış oldukları çalışmada, OGT bakış açısından 124 ülkeyi 1950-2010 dönemi verileri doğrultusunda inceleyerek, hangi şartlar altında OGT'den kaçınmanın mümkün olacağını araştırmışlardır. OGT olgusunu "alt-orta gelir tuzağı" ve "üst-orta gelir tuzağı" şeklinde ikiye ayırarak izah etmeye çalışmışlar ve her bir tuzak olgusu için farklı bir tanım sunmuşlardır. Yazarlar SAGP'ye göre 1990 yılı fiyatlarıyla hesaplanmış kişi başına düşen GSYH değerlerini kriter alarak 1950-2010 dönemi için 124 ülke üzerinde çalışma yapmışlar; gelir düzeyleri bakımından eşik değer belirlemek yoluyla da bu 124 ülkeyi dört gruba ayırmışlardır. Buna göre; kişi başına düşen GSYH'si 2.000 \$'ın altında yer alan ülkeler gelir düzeyi düşük ülke; 2.000 \$-7.250 \$ aralığında yer alan ülkeler alt-orta gelirli ülke; 7.250 \$-11.750 \$ aralığında yer alan ülkeler üst-orta gelirli ülke ve 11.750 \$'ın üzerinde yer alan ülkeler ise gelir düzeyi yüksek ülkeler olarak gruplandırılmıştır. Yapılan çalışmadaki bu sınıflandırmaya göre, 1950 yılında 82 ülkenin düşük gelirli ülke kategorisinde, 39 ülkenin orta gelirli ülke kategorisinde ve 3 ülkenin de yüksek gelirli ülke kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. 2010 yılında ise 40 ülkenin düşük gelirli ülke, (38'i alt-orta gelirli, 14'ü üst-orta gelirli olmak üzere) 52 ülkenin orta gelirli ülke ve 32 ülkenin de yüksek gelirli ülke kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Felipe vd. (2012), gelir seviyelerine göre farklı gruplar şeklinde ayırdıkları bu 124 ülkeyi, 1950-2010 dönemi için büyüme performansları ve bu performanslarının zamansal değişimleri bakımından da değerlendirmeye tabi tutmuşlar ve şu sonuçlara ulaşmışlardır (Felipe vd., 2012: 25-26; Bozkurt vd., 2014: 28):

- Eğer bir ülke, gelir düzeyi düşük olan ülke kategorisinden kurtularak alt-orta gelir kategorisine eriştikten sonra bu kategoride 28 yıl veya daha fazla süre kalırsa bu ülkenin alt-orta gelir tuzağına yakalandığı sonucuna varılabilir.

- Aynı zamanda bir ülke, gelir düzeyi düşük olan ülke kategorisinden kurtulup alt-orta gelir kategorisine eriştikten sonra, alt-orta gelir tuzağına yakalanmamak için yıllık kişi başına düşen GSYH artış hızını en az %4,7 düzeyinde tutması gerekmektedir.
- Eğer bir ülke, alt-orta gelir kategorisinden kurtulup üst-orta gelir kategorisine eriştikten sonra, bu kategoride 14 yıl veya daha fazla süre kalmışsa, üst-orta gelir tuzağına yakalanmıştır sonucuna varılabilir.
- Aynı zamanda bir ülke, alt-orta gelir kategorisinden kurtulup üst-orta gelir kategorisine eriştikten sonra, üst-orta gelir tuzağına yakalanmamak için yıllık kişi başına düşen GSYH artış hızını en az %3,5 düzeyinde tutması gerekmektedir.

Özetle, alt-orta gelir düzeyine ulaşmış ülkelerin, alt-orta gelir tuzağından kaçınmaları için kişi başına düşen gelirin yıllık en az %4,7; üst-orta gelir grubuna ulaşmış ülkelerin ise üst-orta gelir tuzağından kaçınmaları için en az %3,5 oranında kişi başına düşen GSYH artışı gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda ülkelerin bu tuzaklardan sakınmaları için en fazla 28 yıl içerisinde alt-orta gelir kategorisinden ve en fazla 14 yıl içerisinde üst-orta gelir kategorisinden yukarı sıçramaları gerekmektedir. Bahsi geçen bu zaman zarfında gelişme göstermeyen ülkeler, OGT'ye yakalanmış kabul edilirler.

Felipe vd. (2012) yaklaşımına göre 1950-2010 dönemleri çerçevesinde kişi başına düşen milli gelir seviyesine göre, Türkiye, 1955 yılında 2.093 \$ kişi başına düşen gelir seviyesi ile düşük-orta gelirli ülke kategorisine erişebilmiş ve bu statüsünü yıllık ortalama %2,6 büyüme oranı ile 2005 yılına kadar sürdürmüştür. Düşük-orta gelir seviyesinden üst-orta gelir seviyesine geçişini ise 50 yıllık bir zaman zarfında gerçekleştirebilmiştir. Türkiye hâlâ üst orta gelir düzeyindeki yerini korumaktadır (The World Bank, (2017a)). 2019 yılı itibariyle üst-orta gelir düzeyindeki 14 yılını doldurmuş vaziyettedir. Yazarlara göre bir ülkenin üst-orta gelir tuzağından kurtulabilmesi için kişi başına düşen gelir artış hızının ortalama olarak en az %3,5 olması gerekmektedir. Felipe vd.'nin (2012) çalışmaları sonucu

elde ettikleri sonuçları gösteren Tablo 6 incelendiğinde, Türkiye'nin 1955-2005 yılları arasındaki kişi başına düşen gelir artış hızının ortalama %2,6 düzeyinde olduğu görülmektedir. Yine bu çalışmaya göre Tayland, 1976 yılında düşük orta gelirli ülke sınıfındayken üst orta gelirli sınıfa 28 yıl sonra ve yıllık kişi başına ortalama %4,7'lik büyüme ivmesiyle 2004 yılında geçebilmiştir. Çin ise 1992 yılında düşük orta gelirli ülke sınıfındayken 17 yıllık bir süre sonunda kişi başına düşen geliri yıllık ortalama %7,5'lik büyüme ivmesiyle üst-orta gelirli ülke sınıfına erişebilmiştir (Felipe vd., 2012: 26; Bal vd., 2016: 350).

Tablo 6: 1950'den sonra Alt-Orta Gelirli İken Üst-Orta Gelir Grubuna Yükselen Ekonomiler

Ülke	Bölge	1	2	3	4
Çin	Asya	1992	2009	17	7,5
Malezya	Asya	1969	1996	27	5,1
Güney Kore	Asya	1969	1988	19	7,2
Tayvan	Asya	1967	1986	19	7
Tayland	Asya	1976	2004	28	4,7
Bulgaristan	Avrupa	1953	2006	53	2,5
Türkiye	Avrupa	1955	2005	50	2,6
Kosta Rika	Latin Amerika	1952	2006	54	2,4
Umman	Ortadoğu	1968	2001	33	2,7

Not: (1) Alt Orta Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (2) Üst Orta Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (3) Alt Orta Gelir Grubunda Geçirdiği Yıl, (4) Alt Orta Gelir Grubundan Üst Orta Gelir Grubuna Geçme Aşamasında Kişi Başına GSYH Yıllık Ortalama Büyüme Hızı.

Kaynak: (Felipe vd., 2012: 22).

Felipe vd.'ye (2012) göre Türkiye'nin de aralarında yer aldığı dokuz ülke, 1950 yılından sonra alt gelir kategorisinden üst gelir kategorisine geçişi sağlamıştır. Bu ülkelere ait verilerin yer aldığı Tablo 6'da görüldüğü gibi, ülkelerin alt-orta gelir kategorisinde geçirdikleri zaman dilimleri birbirinden önemli derecede farklılık göstermektedir. Bu geçişi en kısa sürede sağlayan Çin iken (17 yıl) bu ülkeyi takip eden Tayvan ve Güney Kore, 19 yılda tamamlayarak alt-orta gelir kategorisinden üst-orta gelir kategorisine sıçramayı başarabilmiştir. Buna karşın Kosta Rika 54 yıl,

Bulgaristan 53 yıl ve Türkiye 50 yıl ile alt-orta gelir kategorisinde en uzun süre ile kalmış ülkelerdir. Tayland, Bulgaristan, Türkiye, Kosta Rika ve Umman alt-orta gelir tuzağı olgusunu yaşamış olan örnek ülkelerdir.

Tablo 7: 1950'den Sonra Üst-Orta Gelir Düzeyinde İken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ekonomiler

Ülke	Bölge	1	2	3	4
Hong-Kong	Asya	1976	1983	7	5,9
Japonya	Asya	1968	1977	9	4,7
Güney Kore	Asya	1988	1995	7	6,5
Singapur	Asya	1978	1988	10	5,1
Tayvan	Asya	1986	1993	7	6,9
Avusturya	Avrupa	1964	1976	12	4,1
Belçika	Avrupa	1961	1973	12	4,4
Danimarka	Avrupa	1953	1968	15	3,3
Finlandiya	Avrupa	1964	1979	15	3,6
Fransa	Avrupa	1960	1971	11	4,4
Almanya	Avrupa	1960	1973	13	3,4
Yunanistan	Avrupa	1972	2000	28	1,8
İrlanda	Avrupa	1975	1990	15	3,2
İtalya	Avrupa	1963	1978	15	3,4
Hollanda	Avrupa	1955	1970	15	3,3
Norveç	Avrupa	1961	1975	14	3,5
Portekiz	Avrupa	1978	1996	18	2,8
İspanya	Avrupa	1973	1990	17	2,7
İsveç	Avrupa	1954	1968	14	3,6
Arjantin	Latin Amerika	1970	2010	40	1,2
Şili	Latin Amerika	1992	2005	13	3,7
İsrail	Ortadoğu	1969	1986	17	2,6
Mauritius Cum.	S.A.Afrika	1991	2003	12	4

Not: (1) Üst Orta Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (2) Yüksek Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (3) Yüksek Gelir Grubunda Geçirdiği Yıl, (4) Üst Orta Gelir Grubundan Yüksek Gelir Grubuna Geçme Aşamasında Kişi Başına GYH Yıllık Ortalama Büyüme Hızı.

Kaynak: (Felipe vd., 2012: 24).

Diğer taraftan Tablo 7, üst-orta gelir kategorisinden yüksek gelir kategorisine geçişi gerçekleştiren ülkelerin verilerini yansıtmaktadır. Görüldüğü gibi, Hong Kong,

Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler, çok kısa bir zaman diliminde (ortalama 7-8 yıl) yüksek gelirli ekonomiler grubuna geçmiştir. Asya kaplanları olarak da bilinen bu ülkeler, yüksek gelir grubuna geçiş aşamasında, yıllık ortalama olarak, %5'in üzerinde bir büyüme performansı (%3,5 olarak öngörülen minimum büyüme performansından daha yüksek) göstermiştir. Kısacası söz konusu bu ülkeler, bu performansları sayesinde üst-orta gelir tuzağına yakalanmaksızın bir üst gelir kategorisi olan yüksek gelir kategorisine geçebilmeyi becerebilmişlerdir. Tablo 7'ye göre Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, Arjantin ve İsrail üst-orta gelir tuzağını yaşamış olan ülke örnekleridir (Felipe vd., 2012: 32).

1.2.2.3. Yakalama Endeksi (CUI) Yaklaşımı

Woo'nun (2012) çalışması Çin'in neden OGT'ye yakalandığı sorusu çerçevesinde yapılmıştır. Yazar bu çalışmada, her ülkenin kişi başına düşen GSYH değerini, ABD'nin kişi başına düşen GSYH değerine referansla tanımlayan ve yakalama endeksi (Catch Up Index-CUI) adı verilen bir endeks oluşturmuştur. Yakalama endeksi, söz konusu ülkenin kişi başına düşen gelirlerinin ABD'nin kişi başına düşen gelirine oranlanması neticesinde elde edilmektedir. Yazar, ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin ABD'nin kişi başına düşen gelirine oranlanmasının nedeni olarak, 1920'lerden bu yana bu ülkenin dünyanın ekonomi lideri olarak kabul edilmesini göstermektedir. Çalışmada, 1960-2008 dönemlerini kapsayacak biçimde bazı ülkelere ait kişi başı GSYH verileri kullanılarak, ülkelerin ABD'yi yakalama durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ülkeler, yakalama endeksi yardımıyla gelir düzeyleri bakımından aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır (Woo, 2012: 314; Yavuz, 2017: 86).

- CUI > %55 olması halinde ülke, gelir düzeyi yüksek olan bir ülkedir.
- %55 > CUI > %20 aralığında olması halinde ülke, orta gelir düzeyinde yer alan bir ülkedir.
- CUI < %20 olması halinde ülke, gelir düzeyi düşük olan bir ülkedir.

Bu doğrultuda, 1960-2008 dönemlerinde endeks değeri %20 ile %55 arasında olan ülkeler, orta gelir düzeyinde olmanın yanı sıra tuzağın içerisinde yer aldığı kabul edilmektedir. Bu yaklaşım kullanılarak gelişmekte olan bir grup Asya ülkesi olan Çin, Hindistan, Endonezya, Filipinler, Tayland ve Malezya üzerine yapılan çalışmada ulaşılan sonuçlara göre, incelemeye dahil olan Filipinler dışındaki Asya ülkelerinin 1962-2006 dönemindeki CUI endeksi bakımından, ortalama %7 ile %16 aralığında seyrede iyi bir performans sergiledikleri sonucuna varılmıştır. Çalışmada ulaşılan bir başka tespit ise CUI endeksine göre Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika ve Venezüella'yı kapsayan beş Latin Amerika ülkesinin son 50 yıldır ABD'nin sahip olduğu yaşam standardına yakınsamadığı ve bu ülkelerin OGT'ye düştüğüdür. Aynı dönemlerde özellikle Tayland, Çin ve Malezya'nın gelir düzeyi yüksek olan ülkelere yakınsama hususunda yüksek bir büyüme ivmesi yakaladıkları, Tayland ve Malezya'nın ortalama %4 oranında bir büyüme gerçekleştirmek suretiyle grubun en önemli ülkeleri oldukları vurgulanmaktadır. Bu değerlendirmeye göre Brezilya, Şili, Arjantin, Meksika, Tayland ve Malezya OGT'de bulunmaktayken Çin orta gelir düzeyine 2007-2008 döneminde henüz ulaşabilmiştir (Woo, 2012: 315-317).

1.2.2.4. Robertson ve Ye'nin Yaklaşımı

Robertson ve Ye (2013), yaptıkları çalışmada, bir ülkenin OGT'ye yakalanıp yakalanmadığını birtakım ekonometrik testler uygulayarak tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmalarında 125 yıllık bir dönemde ortalama olarak %1,8 oranında istikrarlı bir büyüme performansı göstermiş olan ABD'yi baz ülke olarak alıp ülkelerin OGT içerisinde yer alıp almadıklarının tespiti için ekonometrik bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Çalışmada kişi başına düşen GSYH değerleri, birim kök testleri ile analiz edilmiştir. Robertson ve Ye, ele aldıkları ekonometrik yaklaşım kapsamında, bir ülkenin OGT içerisinde yer alıp almadığını test ederken, ilgili ülkenin GSYH'nin doğal logaritmik değerlerinden ABD'nin GSYH'sinin doğal logaritmik değerlerini çıkararak bir fark serisi elde etmiş, bu seriyi durağanlık analizine tabi tutmuşlardır. Bu analiz sonucunda elde edilen serinin, durağan çıkması halinde incelenen ülkenin OGT'de yer aldığı ve gelir düzeyi yüksek olan ülkelere yakınsama eğilimine sahip olmadığı tespiti yapılmaktadır (Robertson ve Ye, 2013: 3-

4). Yazarlar (2013), ülkeleri gelir gruplarına göre sınıflandırılmaya tabii tutmuşlardır. ABD'nin kişi başına düşen GSYİH'sinin %8'i ile 36'sı arasında bulunan ülkeler orta gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. Bu eşik değerler doğrultusunda 1950-2010 dönemi çerçevesinde 189 ülkeden 46'sının orta gelir seviyesindeki ülke konumunda olduğu 19'unun ise OGT'de yer aldığı tespit edilmiştir (Robertson ve Ye, 2013: 5).

Robertson ve Ye (2013) tarafından 1950-2010 dönemine kapsamında 46 ülkeye ait SAGP'ye göre 2005 fiyatlarıyla GSYH verilerinin kullanıldığı çalışmada, Türkiye'nin de dâhil olduğu 46 orta gelirli ülke üç farklı teste tabi tutulmuştur. Yazarlar elde edilen serilerin durağanlık analizlerini yapısal kırılmaları dikkate almayan ve yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri yardımıyla yapmışlardır. Ulaşılan sonuçlara göre orta gelirli 46 ülkeden 23'ü en az bir adet birim kök testi sonucuna göre OGT'de yer almaktadır. Türkiye ise yapısal kırılmayı dikkate alan test sonuçlarına göre OGT'de yer almazken, yapısal kırılmayı dikkate almayan birim kök testine göre Botswana ve Lübnan ile birlikte OGT içerisinde bulunan bir ülkedir (Robertson ve Ye, 2013: 13; Koçak ve Bulut, 2014: 12).

1.2.2.5. Gill ve Kharas'ın Yaklaşımı

Gill ve Kharas (2009) Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerini 1970-2000 dönemi için kişi başına düşen gelir düzeylerindeki gelişmeyi dikkate alarak kıyaslamaya çalışmışlardır. Yazarlar Arjantin, Şili, Meksika, Brezilya, Kolombiya, Uruguay, Peru ve Venezüella'dan oluşan sekiz orta gelirli Latin Amerika ülkesinin kişi başına düşen gelir düzeylerindeki artışın görece durgun olduğunu yani OGT'de yer aldıklarını belirtmektedirler. Buna rağmen Japonya, Hong Kong, Güney Kore, Singapur ve Tayvan'dan oluşan beş Doğu Asya ülkesinin ise kişi başına gelir düzeyi bakımından orta gelirli ülke seviyesinden yüksek gelirli ülke seviyesine başarıyla yükseldiklerini belirtmişlerdir. Orta gelirli ülke büyüme düzeyini, düşük gelirli ülke büyümesinden ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Ülkeler orta gelir seviyesini yakaladıktan sonra orta gelirli ülkelerin karşılaşacağı çeşitli geçişler bulunmaktadır. Orta gelirli ülkeler, fakir ülkelerden farklı olarak giderek daha sermaye yoğun ve bilgi-beceri içeriğe sahip bir büyüme sürecine girme eğiliminde bulunmaktadırlar. Ayrıca bu ülkelerde, bu süreçte özellikle hizmet sektörünün büyümesi başta olmak

üzere, büyümenin önemli bir belirleyicisi olan yurtiçi piyasa genişlemektedir. Böylece özellikle yüksek beceriye sahip işgücü için ücretler hızla yükselmeye başlamaktadır. Gelir düzeyi düşük olan ülkeler, başlangıçta ucuz emek faktörü nedeniyle emek yoğun mallarda elde ettikleri karşılaştırmalı üstünlükler sayesinde uluslararası pazarlarda rekabet şansı elde edebilmekte ve buna bağlı ihracat artışları ile kısa sürede kişi başına gelirini artırarak (kişi başına GSYH'sini 1.000 \$'ın üzerine çıkararak) orta gelirli ülkeler arasına katılabilmektedirler. Fakat bu seviyenin üzerine çıkabilen (kişi başına GSYH'sini 10.000 \$'ın üzerine çıkararak) gelir düzeyi yüksek ülkeler arasına katılma başarısı gösterebilen çok az ülke bulunmaktadır. Öte yandan orta gelir düzeyindeki ülkeler emek yoğun nitelikli ürünlerin üretiminde maliyet avantajına sahip olduklarından ücretlerdeki yükseliş bu avantajın kaybolmaya başlanmasına ve orta-gelir düzeyinde bulunan ülkelerin, yoksul ülkelere kıyasla, bu ürünlere ilişkin ihracatlarındaki büyümenin düşmesine neden olur. Ayrıca orta gelirli ülkeler, yüksek gelirli ülkelerin sahip olduğu gerekli kurumsal altyapı özelliklerine de sahip olmadıklarından yenilikçi bir ülke niteliğine de erişemez. Bir başka deyişle, bu ülkeler, bu koşullarda orta gelir tuzağına düşmüştür. Bu noktada ülkelerin OGT'ye kapılmaması için politika yapımcılarına büyük iş düşmektedir. Dolayısıyla politika yapımcılarının, öncelikle yeni ürün ve süreçleri şekillendirebilecek ve inovatif faaliyetlerin hızını arttırabilecek ileri düzey bilgi üretmek için eğitim sisteminde düzenlemeye gitmeleri gerekir. Ayrıca bölgesel gelişme farklılıklarını dikkate alan ve bu farklılıkları azaltıcı yönde uygulanacak politikalar gerekmektedir (Gill ve Kharas, 2009: 200-201).

Tablo 8: Kişi Başına GSYH Düzeyleri Bakımından Orta Gelirli Ekonomilerin Tespitinde Farklı Görüşler

Kaynaklar	Alt-Orta Gelirli Ekonomiler	Üst-Orta Gelirli Ekonomiler	Notlar
Dünya Bankası	996 \$-3.895 \$	3.896 \$-12.055 \$	2017 ABD Doları Cinsinden Kişi Başına Düşen GSMH'ye Göre
Felipe vd. (2012)	2.000 \$-7.250 \$	7.251 \$-11.750 \$	1990 Yılı SAGP'ye Göre
Eichengreen vd. (2012)	Kişi Başına Düşen GSYH < 17000 \$		2005 Yılı SAGP'ye Göre
Eichengreen vd. (2011)	Kişi Başına Düşen GSYH ≥ ABD'nin %58		2005 Yılı SAGP'ye Göre
Woo (2012)	Kişi Başına Düşen GSYH = ABD'nin %20-55		1990 Yılı SAGP'ye Göre
Robertson and Ye (2013)	Kişi Başına Düşen GSYH = ABD'nin %8-36		2005 Yılı SAGP'ye Göre
Gill ve Kharas (2009)	Kişi Başına Düşen GSYH'sı 1000 \$ ile 10.000 \$ aralığında bulunan ülkeler		

Not: Dünya Bankası verileri 2017 verileri doğrultusunda güncellenmiştir.

Kaynak: (Aykırı, 2016: 86).

Buraya kadar değinilen OGT'nin tespitine ilişkin yapılan çalışmalar, Tablo 8'de özetlenmektedir.

1.2.3. Orta Gelir Tuzağına Yönelik Aşamalı Yaklaşımlar

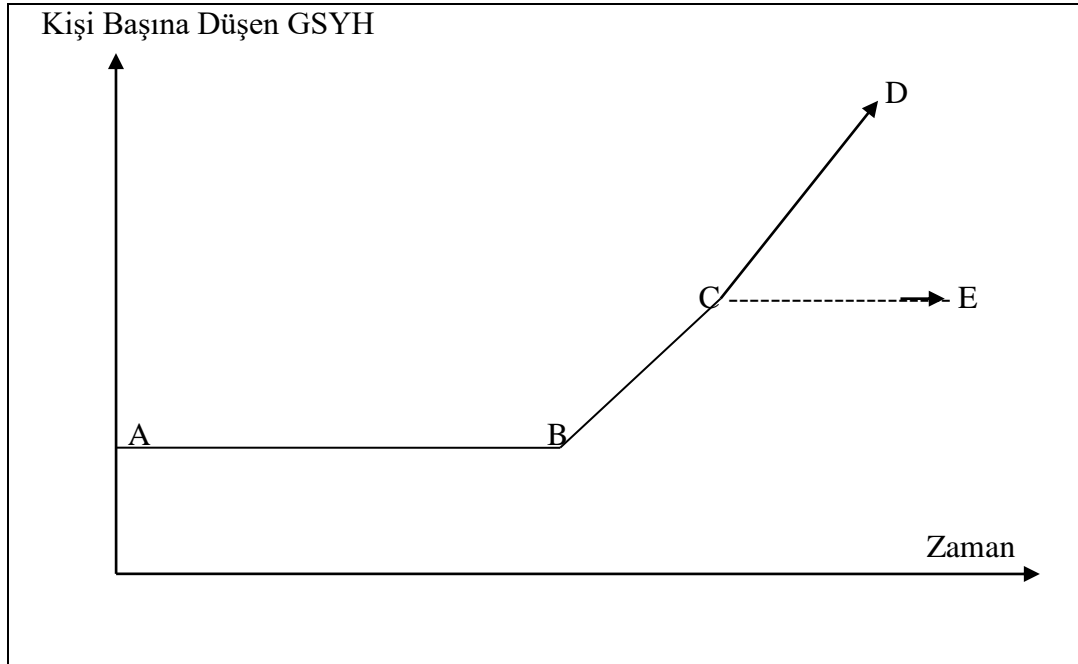
OGT olgusunu açıklamaya yönelik aşamalı yaklaşımlara bakıldığında bu konuda iki önemli çalışmanın olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Tho'nun "Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı", diğeri ise Ohno'nun "Endüstrileşmeyi Yakalama Yaklaşımı" dır (Yaşar ve Gezer, 2014: 130).

1.2.3.1.Tho'nun Aşamalı Kalkınma Yaklaşımı

OGT olgusunu tek ülke örneği üzerinden değerlendirmeye alan bir başka çalışma, Tran Van Tho (2013) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ekonomilerin gelişme dönemleri incelenirken Şekil 3'te de görüldüğü üzere önem arz eden beş

nokta belirlenmiştir. Tho (2013), “Orta Gelir Tuzağı: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Üyelerinin Sorunları (The Middle-Income Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations)” adlı çalışmasında; Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland gibi ASEAN (Association of Southeast Asian Nations- Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) ülkelerinin yakalanmak üzere olduğu OGT’den kaçış yollarını, tuzaktan 1990’larda çıkmış Kore Cumhuriyeti’nin başarısını örnek göstererek, bu ülkenin deneyimi üzerinden anlatmaya çalışmıştır. Başka bir ifadeyle yazar, OGT riskinden sakınmak için nelerin yapılması gerektiğine dair ilgili analitik bir çalışma ortaya koymuştur. Bu çerçevede yazar, tuzaktan çıkmak için Ar-Ge kapasitesinin kuvvetlendirilmesi, insan kaynaklarının nitelik ve uygunluğunun öne çıkarılması ve dinamik özel sektörü destekleyen kurumsal sistemin geliştirilmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Bütün bu etkilerin, yüksek beceri ve üretimdeki inovasyona dayalı girdilerin artması ile karşılaştırmalı üstünlüklerin yapısında dinamik bir değişiklik yapacağını ileri sürmüştür (Tho, 2013: 3; Gürler, 2016: 97).

Şekil 3: Ekonominin Gelişme Aşamaları

Kaynak: (Tho, 2013: 4).

Tho (2013), gelişme evreleri yaklaşımı çerçevesinde OGT olgusunu izah etmeye çalışmıştır. Tho'ya göre üç ekonomik gelişme evresi bulunmaktadır. Bunlar: Geleneksel toplum aşaması, ilk gelişme ve sürdürülebilir büyüme aşamasıdır. Bu yaklaşımın şekilsel sunumu Şekil 3'te yer almaktadır (Tho, 2013: 4).

Şekil 3'te A-B aralığı geleneksel toplum aşamasındaki yoksulluk tuzağıyla yüz yüze olan gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişme evresini göstermektedir. B-C aralığı yoksulluk tuzağından kurtulup orta gelir düzeyine geçen ve de gelişmenin ilk aşamasında bulunan ülkelerin yer aldığı ilk gelişim aşamasını temsil ederken; C noktası yoksulluk tuzağından çıkılıp orta gelir düzeyinin yakalandığı noktayı, diğer bir ifadeyle orta gelir düzeyini temsil etmektedir. C ile D noktaları arası ise sürdürülebilir büyüme performansı gerçekleştiren gelişmiş ülkeleri göstermektedir. C-E yolu ise OGT durumunu temsil etmektedir. Yani orta gelir seviyesi yakalandıktan sonra devam eden bir büyüme ekonomiyi yüksek gelirli ülke olmaya götürürken, büyümesini sürdüremeyip son aşamaya geçemeyen ülkeler OGT'ye düşmektedirler (Tho, 2013: 4; Çobanoğulları ve Eroğlu, 2017: 259).

Tho'ya göre ekonomilerin B düzeyinden C düzeyine ulaşabilmeleri, tarıma dayalı bir ekonomik yapıdan zamanla sanayi ve hizmetler sektörlerine dayalı bir yapıya geçmeleri ile mümkündür. Ekonomi bu süreçte faktör piyasalarını, teknoloji düzeyini ve karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı bir yapısal dönüşüm süreci yaşamaktadır. C düzeyine varıldığında başka bir ifadeyle orta gelirli ülke düzeyine ulaşıldıktan sonra, bahsi geçen bu değişim sürecinin yüksek gelir düzeyine erişinceye kadar devam edebilmesi görece olarak daha zor olduğu için, ülkeler düşük ya da durağan büyüme süreci olarak ifade edilen OGT'de takılıp kalmaktadırlar. Şekilde C-E aralığı bu durumu izah etmektedir. Tho'nun bu yaklaşımına göre, OGT'nin üç ana nedeni bulunmaktadır: Birinci neden; ekonomideki fazla olan emek arzından, kıt olan emek arzına doğru yaşanan kayma sebebiyle, faktör piyasalarında reel ücretlerin artmasıdır. İkinci neden, ekonomik gelişmenin ilk aşamasında, emek ve sermayenin yoğun kullanımını gerektirecek girdiye dayanan bir ekonominin var olmayışıdır. Üçüncü neden ise karşılaştırmalı üstünlüklerin kaybedilmesi durumudur. Ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında emek bolluğuna rağmen sermayenin yetersizliği ve

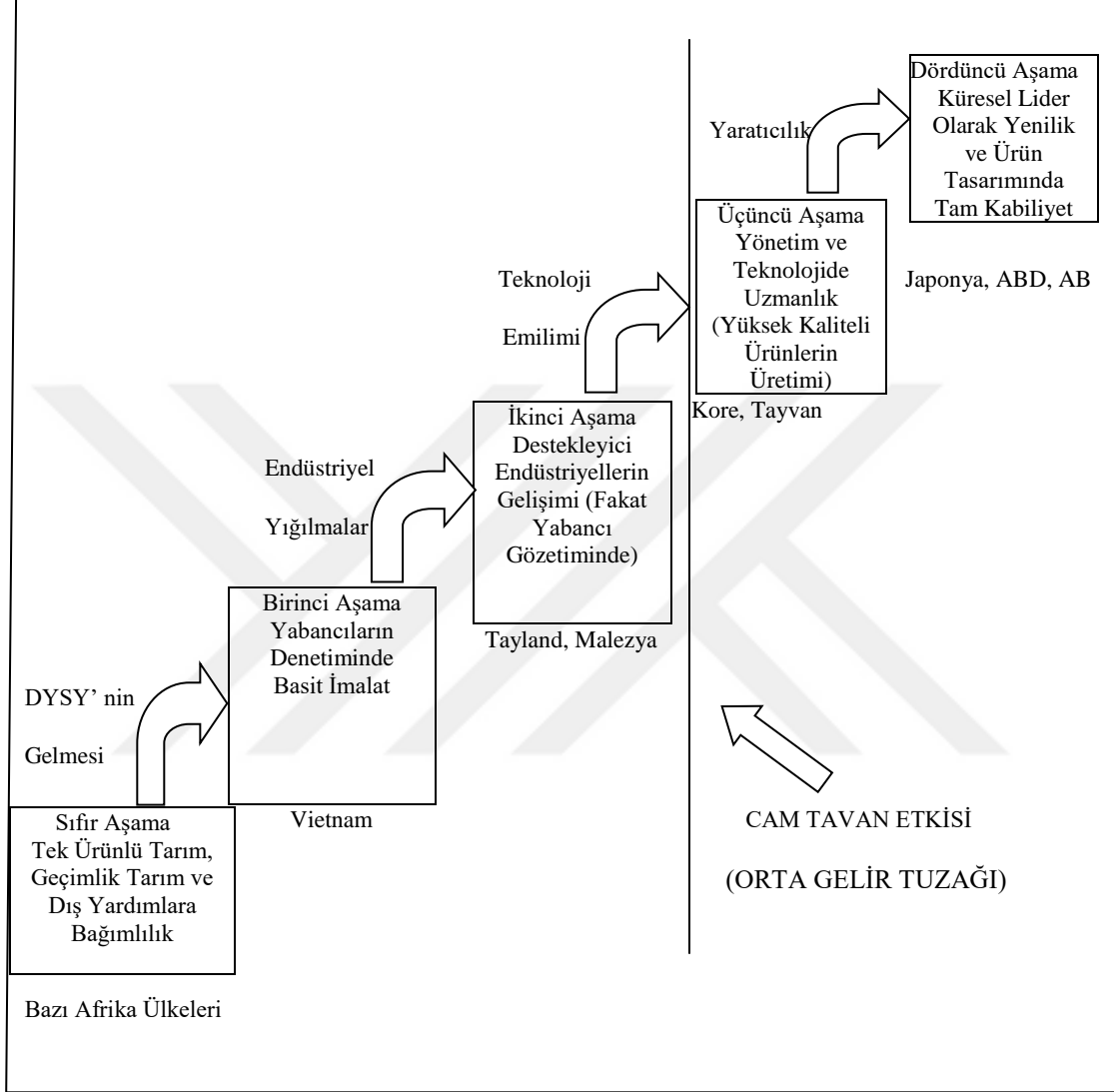
teknolojinin gelişmemiş olması gibi sebeplerden ötürü üretimin emeğe dayalı olması normal bir durum olarak kabul edilebilmektedir. Ancak, sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için zamanla emeğin kalitesinin artırılması yani düşük nitelikli emek-yoğun üretimden yüksek nitelikli emeği gerektiren sermaye-yoğun üretime geçişin sağlanması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi faktör piyasalarını, teknoloji düzeyini ve karşılaştırmalı üstünlükler yapısını da kapsayan uzun bir dönüşüm sürecini gerektirmektedir. Gelir düzeyi düşük olan bir ekonomide işgücü fazlalığından ötürü reel ücretler düşük düzeydedir. Bu durum ülkenin üretici birimlerine maliyet üstünlüğü sağlamaktadır. İşgücü fazlası, işgücü sıkıntısı çeken/reel ücretlerin görece yüksek olduğu ülkelere doğru yönelim gerçekleştirmektedir. Başka bir ifadeyle gelir düzeyi düşük olan ekonomilerden gelir düzeyi orta ya da yüksek olan ekonomilere işgücü transferi yaşanmaktadır. Bu süreç sonucunda gelir düzeyi düşük ekonomilerin reel ücret düzeylerini yükselten bir hareketlilik gerçekleşmektedir. Dolayısıyla gelir düzeyi düşük olan ekonomi, C noktasına ulaşmış olmanın yanı sıra ucuz işgücü kaynaklı mukayeseli maliyet üstünlüğünü kaybetmiş bulunmaktadır. Yani gelir seviyesi düşük olan ekonomi C noktasına ulaşmış olmakla beraber emek-yoğun sektörlerde sahip olduğu mukayeseli üstünlüğünü kaybettiğinden OGT'ye yakalanmıştır. Bu durumla karşılaşan ekonomiler; burada ortaya çıkmış olan dezavantajlarını yüksek nitelikli bir eğitim anlayışıyla emeğin beşeri özelliklerini arttırarak, teknolojik altyapıyı güçlendirerek ve de yenilikçiliğe dayalı bir üretim yapısına geçerek ortadan kaldırılabirler. Böyle bir geçiş için devletin öncelikli olarak nitelikli işgücü birikimini arttırmayı amaçlayan bir eğitim sistemi inşa etmesi gerekmektedir. Bu dönüşümün sağlanamaması durumunda ekonomiler, C-D yolundan çıkıp C-E yoluna girmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla bu durum ekonomilerin OGT'ye takıldıklarını göstermektedir. Tho'ya göre gelişim sürecinde ekonomiler, OGT'ye ulaştıklarında yükselen ücret düzeylerinden ötürü kaybettikleri karşılaştırmalı üstünlüklerini ancak beşeri sermaye ve teknolojik gelişme ile birlikte artan faktör verimliliğine bağlı olarak değişen karşılaştırmalı üstünlük yapıları ve sağlayacakları rekabet avantajları ile aşabilmektedirler. Gelişme sürecinde bu dönüşümü gerçekleştiremeyen ekonomiler ise OGT'ye takılıp kalmaktadırlar (Tho, 2013: 5; Şahin vd., 2015: 227).

Özetlenecek olursa; Şekil 3'te görüldüğü üzere geleneksel toplum hayatının hüküm sürdüğü ve yoksulluk tuzağı ile karşı karşıya kalmış ülkeler A noktası ile B noktası arasında bulunmaktadır. Yoksulluk tuzağından kurtulmayı başarmış ülkeler, B noktasından C noktasına doğru hareketlenmeye yani iktisadi bakımdan gelişmeye başlamaktadır. C noktası ise ülkenin orta gelir düzeyine eriştiğini göstermektedir. Bu noktaya ulaşabilmiş ve artık orta gelirli bir ülke olabilmiş ekonominin önünde iki alternatifi bulunmaktadır: Ya sürdürülebilir bir büyüme trendini yakalayarak daha yukarıda yer alan D noktasına doğru yönelecektir ya da OGT'ye takıldığı için durağanlaşmış olan büyüme performansı ile C noktası ile E noktası arasında salınıp kalacaktır.

1.2.3.2. Ohno'nun Endüstrileşmeyi Yakalama Aşamaları

Ohno (2009), “Orta Gelir Tuzağından Kaçınmak: Vietnam'da Yenilikçi Sanayi Politikası Stratejilerinin Geliştirilmesi (Avoiding the Middle Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam)” isimli çalışmada; ASEAN ülkelerinin gelişim süreçlerini ve bu süreçlerin temel özelliklerini beş temel aşamaya ayırarak incelemektedir. Bu çalışmada Ohno, OGT olgusunun nasıl ortaya çıktığının kavranabilmesi açısından, her bir ulusal ekonominin yapısal değişim süreçlerini incelemek gerektiğini ifade etmektedir. Ohno (2009), Doğu Asya ülkelerinin endüstriyel gelişim süreçlerinden hareketle, OGT kavramını gelişme evreleri yaklaşımı perspektifinde incelemiştir. Bu teori, sanayileşmiş ülkelerin deneyimlerinden hareketle oluşturulmuş olan ve bir ülkenin tarım ekonomisinden yol alarak sanayi ekonomisine varışını geçiş evreleriyle izah etmektedir. Ohno'ya göre, bir ülkenin küresel pazarlarda yenilikçi, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinde lider konuma gelebilmesi için geçmesi gereken beş gelişme aşaması bulunmaktadır. Bu gelişme aşamalarının özellikleri ve bu aşamaların birinden diğerine geçiş için gerekli koşulların neler olduğu Şekil 4'te gösterilmektedir (Ohno, 2009: 26-28).

Şekil 4: Endüstriyel Gelişme Evreleri ve Orta Gelir Tuzağı

Kaynak: (Ohno, 2009: 28).

Ohno (2009), ekonomilerin gelişim evrelerini tanımlarken, gelir düzeyi düşük olan ülkeleri başlangıçta savaş, siyasi kargaşa, sosyalist planlama veya kötü ekonomi yönetimi anlayışı gibi bazı faktörler nedeniyle genelde kırılğan bir ekonomik yapıya sahip olarak nitelendirmektedir. Ohno'ya göre; bu tip ülkelerde ekonomik yapı genellikle geçimlik tarıma, doğal kaynaklara, tek çeşit tarım ürününün ihracatına ve dış yardımlara dayalıdır. Ohno'ya göre gelir düzeyi düşük olan ekonomiler başlangıç

aşamasında savaş, kötü yönetim, siyasi kargaşa ve kırılğan iktisadi yapı gibi sorunlar ile mücadele etmektedir. Dış yardımlara bağımlı olan bu ekonomilerde, üretim faaliyetleri madencilik ve tarım sektörlerine dayanmaktadır. Bazı Afrika ülkeleri henüz bu aşamayı geçememişlerdir. Şekil 4'te gösterildiği üzere bu aşama, ekonomiler açısından gelişmenin başlangıç aşaması olarak isimlendirilmektedir (Ohno, 2009: 26; Çarkuşlu ve Arslan, 2014: 73).

Başlangıç aşamasından birinci aşamaya geçiş, ülkeye yabancı sermaye yatırımlarının girmesiyle başlar. Bu aşama ile birlikte ekonomide montaja dayalı basit imalat sanayi alanında yaşanan gelişmeler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiye çekilmesi eşliğinde, hafif sanayi ürünleri ihracatında canlanmalar yaşanır. Ekonominin gelişmeye başladığı bu birinci aşamada temel girdiler ve parçalar ithal edilmektedir. Söz konusu ülke yalnızca vasıfsız işgücüne ve sanayi arazisine katkıda bulunur. Bu, bir yandan düşük gelirli ülkeler için iş ve gelir oluştururken, diğer yandan ise içsel değer düşük kalmasına, yaratılan asıl değeri yabancı firmaların elde etmesine yol açmaktadır. Yabancıların yarattığı değer artışına yol açmaktadır. Ohno'ya göre Vietnam bu aşamada bulunan bir ülke örneğidir (Ohno, 2009: 26-27; Öztürk, 2019: 19).

Ohno'ya göre ülkeye direkt katılan yabancı sermaye girişindeki artış ve dolayısıyla üretimde yaşanan genişleme sonucu gelişmenin ikinci aşamasına geçilir ve yerli üretim artmaya başlar. İkinci aşamada, doğrudan yabancı yatırım birikimi ve üretimi arttıkça, yurtiçi parça temini ve bileşenler artmaya başlar. Bu, kısmen doğrudan yabancı yatırım tedarikçilerinin girişi ile ve kısmen yerel tedarikçilerin ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. Bu gerçekleştiğinde, montaj firmaları daha rekabetçi hale gelir ve montajcılar ile tedarikçiler arasında bir bağ oluşturur. Yerli firmalar bu süreçte daha da rekabetçi bir yapı kazanmakta ve fiziki girdilerdeki artışlar ile sanayide genişlemeler yaşanmaktadır. Artan rekabet ortamıyla özellikle montajcı firmaların daha rekabetçi duruma gelmeleri sonucunda oluşturulan katma değer artmaya başlayacaktır. Ülke içinde değer oluşumu kısmen artar, ancak üretim temelde yabancı sermayenin yönetimi ve rehberliği altındadır. Bir başka deyişle ekonomik yapının yabancı sermayeye bağımlılığı hâlâ sürmektedir. Bu aşamanın orta

gelir seviyesindeki ekonomiler açısından geçilmesi gereken en kritik eşik olduğu belirtilebilir. Şekil 4'te de görüldüğü üzere, gelişmenin ikinci aşamasından üçüncü aşamasına geçişi zorlaştıran, ülkelerin bir üst gelir düzeyine erişmesini engelleyen cam tavan etkisi, görünmeyen engeli yani OGT'yi temsil etmektedir. Ohno'ya göre günümüzde bu durumda bulunan ülkelere örnek olarak Tayland ve Malezya gösterilebilir (Ohno, 2009: 27; Alçın ve Güner, 2015: 31).

Ülke bir yandan beşeri sermaye birikimini sağlayıp diğer taraftan bilgi ve yeteneklerini içselleştirerek gelişmenin üçüncü aşamasına geçebilir. Üçüncü aşamada ülkelerin karşı karşıya kalacakları en önemli güçlük, beşeri sermaye birikiminin sağlanması ile bilgi ve becerinin içselleştirilmesidir. Yerel firmaların yönetim, teknoloji, tasarım, fabrika işletmeciliği, lojistik ve pazarlama dâhil olmak üzere üretimin tüm alanlarındaki yabancı firmaların yerini almaları gerekir. Yabancı sermayeye olan bağımlılık azaldıkça, iç değer önemli ölçüde artacaktır. Bu ülkeler, daha ileri seviyedeki rakiplere meydan okuyan ve küresel sanayi alanını yeniden şekillendiren daha rekabetçi ve yüksek kaliteli ürünlerin ihracatçısı olarak ortaya çıkacaktır. Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler ihracatçı konuma gelerek bu kritik eşiği geçmiş ve üçüncü aşamaya sıçrayabilmiştir. Tayvan ve Güney Kore bu tür üretici ülkelere örnek olarak gösterilebilir (Ohno, 2009: 28; Yavuz, 2017: 81).

Gelişmenin son aşaması olan dördüncü aşamada, ülke ürettiği ürünlerin tasarımı, kalitesi ve teknolojiyle küresel pazarlara öncülük etme yeteneğini kazanmıştır. Japonya, ABD ve AB'nin bazı üyeleri bu tür endüstriyel yeniliklerin öncüleridir. Ancak bu süreç her ülke için garanti değildir. Her ülkenin ABD veya Japonya örneklerinde olduğu gibi yapısal değişim aşamalarını başarılı bir şekilde geçerek mutlaka son aşamaya erişeceği kesin değildir. Gelişim aşamalarında bile birçok ülke yeterli düzeyde yabancı sermaye yatırımı çekememekte, gerekli üretim artışını ve gelişmeyi gösterememektedir. Hatta bir kısmı ilk aşamaya geldikten sonra bile, merdivenleri tırmanmak gittikçe zorlanmaktadır. İkinci aşamada başka bir grup ülke daha sıkışıp kalmaktadır ki bu ülkeler beşeri sermaye düzeyini yükseltememektedirler. Başta Tayland ve Malezya olmak üzere ASEAN ülkelerinin hiç birisi ikinci ve üçüncü aşama arasındaki imalatta görünmez "cam tavan"ı

geçmeyi başaramamışlardır. Latin Amerika ülkelerinin çoğu, 19. yüzyılın başlarında olduğu gibi nispeten yüksek gelir elde etmelerine rağmen, orta gelirli olarak OGT'ye takılıp kalmışlardır (Ohno, 2009: 28; Koçak ve Bulut, 2014: 5).

İKİNCİ BÖLÜM

2.ORTA GELİR TUZAĞI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM İLİŞKİSİ

“Ekonomik büyüme” ile “ekonomik kalkınma” farklı kavramlar olmakla birlikte, “gelişme” kavramı, ekonomi literatüründe “kalkınma” kavramıyla genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bununla birlikte kalkınma kavramı az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için kullanılırken, ekonomik büyüme kavramı gelişmiş ülke ekonomileri için kullanılmaktadır. Bu çerçevede kalkınma; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olmak üzere birçok alandaki yapısal sorunların çözümüne odaklanan ve bu yönüyle de az gelişmiş ya da gelişmekte olan ekonomilerde gelişme sürecinin temel ilkesi haline gelmiş olan bir kavramdır. Aralarındaki farkı belirginleştirmek açısından bu iki kavram karşılaştırılacak olursa; ekonomik büyüme kavramı konusunda en belirgin özellik, bir ekonomide üretim hacminde zamanla ortaya çıkan ve sayısal olarak ölçülebilen miktar artışı iken, kalkınma kavramı için ise sadece niceliksel değil aynı zamanda niteliksel bir değişimin önem taşıdığıdır. Aynı zamanda ekonomik büyüme ile kalkınma kavramları arasında birbirini tamamlama yahut birbirine etki etme durumları da söz konusu olmaktadır. Bazı iktisatçılara göre ekonomik büyüme olmadan ekonomik kalkınma sağlanamaz. Yani büyüme sebepken kalkınma sonuç olarak görülmektedir. Özetle, ekonomik büyüme ile kalkınma birbirine bağımlı, birbirini takip eden kavramlar olarak nitelendirilebilir (Aykırı, 2016: 9-11).

Ekonominin geçirdiği yapısal dönüşüm, yani o ekonomide zamanla nelerin üretilip ihraç edildiği kritik bir durum olup bu süreçte kişi başına düşen gelirdeki büyüme yapısal dönüşüm sürecinin bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde bazı ürünler yüksek üretkenlikle üretilmekte olup bu ürünler yüksek gelir esnekliğine sahiptirler. Ayrıca bu yapısal dönüşüm sürecinde iktisadi gelişmeyle beraber yüksek gelir seviyesine çıkışta aynı ürün grubunun giderek etkin üretilmesinden ziyade, ürün çeşitliliği ve daha üretken etkinlikler sonucunda üretken ürün grubuna geçiş önem arz etmektedir (Yeldan vd., 2012: 51). Yapısal dönüşüm, ekonomik gelişmenin önemli bir belirleyicisidir. Gelişmekte olan başarılı ülkeler,

kademeli olarak üretim yapılarındaki düşük katma değerli ürünleri daha sofistike ürünlerle ve daha geniş bir ürün yelpazesıyla değiştirmektedir (Fortunato ve Razo, 2014: 281). Lall'e (2000) göre ülkelerin ürettikleri ürünler, ülkenin barındırdığı üretim faktörlerinin özelliği hakkında bilgi teminine fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda, ülke bilgi ve beceri içeriği yüksek sofistike mamul mal üretebiliyorsa, ülkenin üretim için gerekli olan beşeri sermaye, fiziksel altyapı ve kurumsal kalite bakımından iyi durumda olduğunu belirtmek mümkündür. Başka bir ifadeyle, ülkenin böyle bir üretim gerçekleştirebilmesi, ülkenin kompleks/karmaşık bir üretim yapısına sahip olduğunun göstergesidir (Can, 2016: 24).

Günümüzde gelişmiş ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin birçoğunda özellikle imalat sanayindeki ilerlemenin ve yaşama koşullarındaki iyileşmenin, hızlı ekonomik kalkınmayla birlikte meydana geldiği görülmektedir. Bununla birlikte kalkınma sürecinde olan ülkelerde sanayide çalışan işgücünün verimliliği, geleneksel tarımsal üretimden daha yüksek olduğundan sanayileşme, sanayi sektöründeki istihdamı artıran ve kişi başına düşen geliri yükselten bir yol olarak kabul görmektedir. Aynı zamanda küresel pazarlarda sınaî ürün fiyatlarının tarımsal ürün fiyatlarına göre yüksek oluşu da sanayileşmiş ülkelere ücret düzeyinin ve işgücü verimliliğinin, tarımsal ağırlıklı ekonomiye sahip ülkelere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere çeşitli kısır döngüler görülmektedir. Bunlardan en bilineni düşük gelir, düşük tasarruf, düşük yatırım, düşük verimlilik ve tekrar düşük gelir şeklinde görülmektedir. Kısır döngünün bir yerde kırılmasından sonra sürekli kalkınma başlayabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelere kısır döngünün kırılmasını sağlayacak önemli bir aşama, özellikle tarım kesiminde istihdam edilen işgücünün bir kısmının sanayi kesimine aktarılıp, verimin ve ulusal gelirin artırılmasıdır. Bunun sağlanabilmesi için de yeni istihdam imkânlarının oluşturulması gerekmektedir. Sanayinin kurulması yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkmasını sağlayacak, böylece sanayi ve tarımda çalışan işgücü verimliliği yükselecek, bu durum mal ve hizmetlerin miktarında ve türünde artış sağlayacaktır. Dolayısıyla tarım sektörünün ekonomideki payı azalacak, yapısal değişimin gerçekleşmesi söz konusu olacaktır. Sanayileşme aynı zamanda kalkınmanın en önemli unsuru olup

sadece ekonomik değil toplumun tüm kurumlarında radikal değişmelerin gerçekleşmesini gerekli kılmaktadır. Bu anlamda teknolojik, toplumsal, kültürel, siyasal değer yargılarını değiştirerek ülkeyi ileri taşıyacak, sosyal kalkınmayı da güvence altına alan bir özelliğe sahiptir (Han ve Kaya, 2013: 222-224).

Bazı ülkeler zenginken bazılarının neden yoksul olduğu, bu ülkelerin neden gelişme patikasını sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturamadıkları ve aradaki farkı kapatmak adına nelerin yapılması gerektiği sorunsalı, ekonomi biliminin yanıt aradığı en temel sorulardan biridir (Yıldırım, 2018: 1). Aslında buraya kadar yapılan açıklamaların temelde vurguladığı şey, ekonomide yapısal dönüşümün sağlanmasının taşıdığı önemdir. Bu amaçla tezin bu bölümünde; öncelikle yapısal dönüşüm kavramı açıklanacak ve yapısal kalkınma teorisyenlerinin görüşleri kısaca özetlenecek, sonrasında yapısal kalkınmayı destekleyici olarak son yıllarda popüler bir kavram olarak literatüre kazandırılan ekonomik karmaşıklık kavramı açıklanacaktır.

2.1. Yapısal Dönüşüm Kavramı ve Kalkınmaya Yapısalci Yaklaşım

Yapısal dönüşüm temel olarak; büyüme oranlarındaki artışa, ekonominin üretim yapısında birincil ürünlerden ikincil ürünlere ve daha sonrasında üçüncül ürünlere geçişin eşlik etmesini ifade etmektedir. Ekonominin üretim yapısında zamanla gerçekleşen değişimler ve sektörlerin istihdama olan katkıları, ekonomideki yapısal dönüşümü açıklamaktadır (Srinivasan, 2013: 54). Can ve Doğan (2017), bu dönüşümde tarım sektörünün düşük üretkenliğe sahip olmasından dolayı, bu sektörden diğer sektörlerle geçişin yüksek öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla yapısal dönüşüm, ekonomide kullanılan girdilerin düşük üretkenlikteki tarımsal sektörden tarımsal olmayan sektörlerle doğru kaymasını ifade etmektedir. Bunun yolu ise tarım sektöründen imalat sektörüne ve sonra da hizmetler sektörüne geçişin sağlanmasıdır (Can ve Doğan, 2017: 276-277).

Kalkınma teorisinde yapısalci yaklaşımı ortaya koyan iktisatçılara bakıldığında, Rosenstein-Rodan'ın 1943 yılındaki "Doğu ve Güneydoğu Avrupa'nın Sanayileşme Sorunu (Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe)" isimli çalışmasının kilit öneme sahip olduğu, bu eser ile "erken

yapısalcılık” yaklaşımının ortaya çıktığı görülmektedir. Rosenstein-Rodan bu çalışmada ekonomik sistemde sanayileşmenin dönüşümü sağlayıcı gücüne özel bir vurgu yapmıştır. Benzer düşünceye sahip olan Nurkse, Lewis, Hirschman, Myrdal ve Chenery de uzun dönemli büyüme sürecinin sektöre özgü bir süreç olduğunu ve sanayi sektörünün payında artışı gerektirdiğini belirtmişlerdir (Gala, Rocha ve Magacho, 2018: 222). Buna karşılık, bu kalkınma iktisatçılarının yaklaşımları arasında bir farklılık mevcuttur. Rosenstein-Rodan, Nurkse, Lewis ve Chenery dengeli kalkınma modelini savunurlarken; Hirschman ve Myrdal dengesiz kalkınma görüşünü ortaya koymuş ve desteklemişlerdir (Han ve Kaya, 2013: 204-209).

Dengeli kalkınma konusunu genişlemesine ele alarak inceleyen Rosenstein-Rodan, “Büyük İtiş Kuramı”nı ortaya koyarak; kalkınma ve sanayileşmenin yavaş yavaş değil, sanayilerin karşılıklı olarak birbirini tamamlayıcı özelliklerinden hareketle aynı anda birçok alanda büyük yatırımlar yapılarak sağlanabileceğini ifade etmiştir (Han ve Kaya, 2013: 206). Dengeli kalkınma modelinin savunucularından olan Nurkse’ün yaklaşımı ise kısır döngülere dayanmaktadır. Nurkse’e göre bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur. Ekonominin yoksulluktan kurtulması için ise tek bir üretim alanının geliştirilmesi yeterli olmayacak; birkaç üretim alanı geliştirilerek dışsal ekonomilerin harekete geçirilmesi gerekmektedir (Han ve Kaya, 2013: 207).

Hirschman, Rosenstein-Rodan ve Nurkse’ün tersine, dengesiz kalkınma görüşünü savunmaktadır. Hirschman’a göre ekonomik büyüme dengesiz dinamik bir süreçtir ve bu ardışık dengesizlikler farklı sektörlerde kalkınma dinamiklerini harekete geçirmektedir. Buna göre, ekonomide sektörler arasında geri ve ileri bağlantılar mevcuttur ve bu bağlantılar da sektörler arasındaki fiziksel arz ve talep ilişkilerini oluşturmaktadır. Yani, her sektör geri bağlantılar yoluyla diğer sektörler için bir talep teşkil ederken, ileri bağlantılar yoluyla da diğer sektörler için arz teşkil etmektedir. Bu bakış açısıyla ele alındığında, Rosenstein-Rodan ve Nurkse’ün tüketim malları sektöründeki üretim artışına odaklanırken, Hirschman’ın ara malları ve sermaye malları sektörlerine odaklandığı ifade edilebilir (Gala, Rocha ve Magacho, 2018: 223-224).

Dengesiz kalkınma modeli kapsamında Myrdal'ın görüşlerine değinmekte de fayda olduğu düşünölmektedir. Zira Myrdal'ın görüşleri kalkınma konusunda takip eden heterodoks yaklaşımlara temel teşkil etmiştir. Myrdal görüşlerini, neoklasik düşüncenin istikrarlı denge anlayışının tersine, ekonomik kalkınmanın bir dengesizlikler süreci olduğu anlayışı üzerine inşa etmiştir. Buna göre, bu dinamik süreçte, gelişmiş ve az gelişmiş ölkeler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler, az gelişmiş ölkeleri pozitif yönde de negatif yönde de etkileyebilir. Zira ekonomik kalkınma sadece arz ve talep ilişkilerine dayandırılarak değil; aynı zamanda kurumsal ve politik yapıya dayandırılarak açıklanabilir (Gala, Rocha ve Magacho, 2018: 224).

Myrdal'ın görüşlerinin temel teşkil ettiği heterodoks kalkınma yaklaşımları kapsamında farklı yazarların orijinal görüşleri yer almakla birlikte, R. Prebisch'in görüşleri gelişen ve gelişmiş ölkeler arasındaki serbest ticaretin karşılıklı fayda sağlayacağı görüşüne getirdiği eleştiri açısından önemli addedilmektedir. Buna göre; çevre ekonomilerin temel yapısal niteliği, farklı gelir esnekliğine sahip olmaları açısından ticarete zamanla bozulmalara yol açmaktadır. Ağırlıklı olarak çevre ekonomiler tarafından üretilen ve ihraç edilen birincil ürün niteliğindeki ürünlerin fiyatları, sanayileşmiş merkez ölkeler tarafından üretilen ve ihraç edilen ürünlerin fiyatına kıyasla zıt bir değişim sergilemektedir. Yani merkez ölkeler, çevre ölkelerden birincil ürünleri ulusal gelirlerindeki artıştan daha düşük bir oranda ithal ederken; çevre ölkelerin merkez ölkelerden imalat sanayi ürünü ithalatları, gelirlerindeki artıştan daha büyük oranda gerçekleşmektedir. İmalat ürünlerine olan talep artışı birincil ürünlere olan talepten daha hızlı arttığı için ticarete, birincil ürün üretim ve ihracatında uzmanlaşan ekonomiler açısından olumsuz bir eğilim ortaya çıkmaktadır (Gala, Rocha ve Magacho, 2018: 226).

Özetlendiği gibi, yapısalcı kalkınma yaklaşımı kapsamında birbirine alternatif olarak geliştirilen çok sayıda görüş bulunmaktadır. Aslında bu teorilerin temel olarak söylediği şey; imalat sanayi sektörünün kalkınma dinamiğini harekete geçirme potansiyeline sahip olduğu ve ölkelerin bu üretken sektör açısından birbirinden farklılaştığıdır. Ancak bu görüşleri ampirik olarak destekleyecek güçlü bir yaklaşım

yakın zamana kadar ortaya konulamamıştır. Hausmann ve Hidalgo tarafından 2011 yılında geliştirilerek ortaya konulan “Ekonomik Kompleksite Atlası (Atlas of Economic Complexity)”, üretim sofistikasyonunun az gelişmişliğin üstesinden gelmede merkezi bir öneme sahip olduğu görüşünü destekleyen önemli bir ampirik katkı olarak değerlendirilmektedir (Gala, Rocha ve Magacho, 2018: 226). Bu amaçla, tezin bu kısmında Hausmann vd.’nin (2011) görüşlerine bakmakta fayda olduğu düşünülmektedir.

2.2. Yapısal Dönüşüm ve Ekonomik Karmaşıklık

Ekonomik gelişme süreçlerini başarılı biçimde geçiren ülkeler bu başarıya, düşük katma değerli ürünler yerine yüksek katma değerli sofistike ürünleri geçirerek ulaşmışlardır. Bununla birlikte bu gelişmenin sağlanması kadar, sürdürülebilmesi de önem taşımaktadır. Ülkelerin sınai gelişimleri aşamalı bir niteliktedir. Dolayısıyla ekonomideki mevcut donanım ile üretilebilen bir üründen, çok daha ileri bilgi, beceri ve yetenek gerektiren ürünlerin üretimine birden geçiş mümkün olmamaktadır (Fortunato ve Razo, 2014: 268). Bu sebeple de söz konusu dönüşümün oldukça iyi planlanması gerekmektedir.

Ülkenin ürettiği ürünlerin sofistikasyonunun kalkınma sürecini etkileme mekanizması basit bir teori çerçevesinde açıklanmaktadır. Buna göre ülkelerin üretken yapıları, ülkelerin sahip oldukları oldukça spesifik girdi ve yeteneklerce belirlenmektedir. Bu girdi ve yetenekler, üretimde kullanılan fiziksel ve fiziksel olmayan girdilerin yanı sıra sosyal etkileşim ağlarını da kapsamakta ve üretim açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Hidalgo (2009) tarafından ifade edilen bu teoriye göre, herhangi bir zamanda ürünler belli yetenekler gerektirirken, ülkeler de belirli bir yetenek kümesi ile donatılmıştır. Ürünlerin sofistikasyon derecesi, üretimde gerektirdikleri bu yeteneklerle; ülke ekonomisinin sofistikasyon derecesi ise o ekonominin donatılmış olduğu yetenek kümesi ile belirlenmektedir (Hidalgo, 2009: 2). Hausmann vd. (2011), bir ekonominin karmaşıklık düzeyinin, o ekonomide bulunan bilgi ve yeteneklerin çeşitliliğinin yanı sıra, gerek bireyler gerek kurumsal birimler arasındaki etkileşimle ve bu etkileşim sonucunda sahip olunan bilgilerin birleştirilmesi yoluyla sağlanacağını ifade etmektedir (Hausmann vd., 2011: 16). Bu

bağlamda, ülkelerin üretim ihraç ettikleri ürünlerin zaman içerisinde geçirdiği yapısal dönüşümün, ekonominin sürdürülebilir bir büyüme sergilemesi hususunda büyük öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre, ülkenin “ne kadar” ürettiğinden ziyade, “ne” ürettiği önemli bir konu haline gelmiştir. Zira ülkelerin uzun dönemli gelir artışları, üretim ve ihracattaki hacimsel artıştan ziyade üretilen ve ihraç edilen ürünlerin sofistikasyon derecesine bağlıdır (Hidalgo, 2009: 2).

Ülkelerin ekonomik yapılarının sofistikasyonunu ifade etmede, Hausmann vd.’nin (2011) geliştirdikleri “ekonomik karmaşıklık kavramı” kullanılmaktadır. Ekonomilerin karmaşıklık seviyelerini niceliksel olarak belirlemekte ise yine Hausmann vd. (2011) tarafından geliştirilen “ekonomik karmaşıklık endeksi” adı verilen bir endeks kullanılmaktadır. Yazarlar, endeksi hesaplarırken, satırlarını ülkelerin (c), sütunlarını ürünlerin (p) temsil ettikleri bir M_{cp} matrisinden hareket etmişlerdir. Farklı sofistikasyon derecesine sahip ürünlerin aynı matriste temsil edildiği bu yapıda, eğer satırlarda yer alan ülkeler ilgili sütunda temsil edilen ürünü üretiyorsa, matrisin ilgili hüccesine 1 değeri; üretmiyorsa 0 değeri yazılmıştır. M_{cp} matrisinin satırlarının toplamı alınarak her bir ülke için çeşitlilik (diversity) değeri; sütunlarının toplamı alınarak ise yaygınlık (ubiquity) değeri hesaplanmaktadır (Hausmann vd., 2011: 24):

$$\text{Çeşitlilik: } k_{c,0} = \sum_p M_{cp} \quad (1)$$

$$\text{Yaygınlık: } k_{p,0} = \sum_c M_{cp} \quad (2)$$

Yapılan teknik hesaplamalar sonunda, ekonomik karmaşıklık endeksi aşağıdaki gibi formüle edilmiştir (Hausmann vd., 2011: 24):

$$\text{Ekonomik Karmaşıklık Endeksi} = \frac{\vec{K} - \langle \vec{K} \rangle}{stdhata(\vec{K})} \quad (3)$$

Bu eşitlikte; \vec{K} , \vec{M}_{cc} ülke matrisinin ikinci en büyük özdeğeri ile ilişkili olan özvektörü, $\langle \vec{K} \rangle$ ortalamayı temsil etmektedir. Her bir ülke için bir endeks skoru elde

edilen bu işlem sonucunda, elde edilen skor ne kadar yüksekse o ekonominin karmaşıklık derecesi, dolayısıyla sahip olduğu bilgi ve beceri ve bu bilgi ve becerileri kullanma kabiliyeti o denli yüksektir. Buna göre; Tablo 9’da dünyada ekonomik karmaşıklık endeksi sıralamasına göre ilk 10 sırada yer alan ülkelere ve Türkiye’ye ait endeks değerleri yer almaktadır. Ağırlıklı olarak Avrupa ülkelerinin yer aldığı ilk 10 ülke arasında ayrıca Japonya, Singapur ve Güney Kore de yer almaktadır. Türkiye’nin 2017 yılı sıralamasındaki yeri ise 52. sıra olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 9: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Dünya Sıralaması (2017)

Sıra	Ülke	Ekonomik Karmaşıklık Endeksi Değeri
1	Japonya	2.30938
2	İsviçre	2.24386
3	Almanya	2.07537
4	Singapur	1.86534
5	İsveç	1.80773
6	Güney Kore	1.77613
7	ABD	1.75541
8	Finlandiya	1.70679
9	Çek Cumhuriyeti	1.6431
10	Avusturya	1.62894
52	Türkiye	0.175726

Kaynak: Atlas Media (2019a), <http://atlas.media.mit.edu/en/>, (Erişim: 20.04.2019).

Hausmann vd. (2011), bu kavramı ürün karmaşıklık derecesi ile ilişkili olarak açıklamaktadırlar. Belli bir ülke ve tesadüfi olarak seçilen bir ürün ele alınıp, eğer bu ülke söz konusu ürünü üretmezse, ürünün başka kaç ülkede üretileceği sorusuna verilecek yanıt bu anlamda önemlidir. Zira eğer yanıt çok sayıda ülkede üretileceği şeklinde olursa, ele alınan ülke karmaşık bir ekonomiye sahip değildir. Buna karşılık, eğer yanıt az sayıda ülkenin söz konusu ürünü üreteceği şeklinde ise ele alınan ülkenin karmaşık bir ekonomiye sahip olduğu söylenir. Yazarlar, bu örneksel açıklamanın, kişi başına gelir düzeyi ve ekonomik karmaşıklık arasındaki farklılığı anlamada kolaylık sağladığı düşüncesinden hareketle, örnekler üzerinden durumu açıklamışlardır. Buna göre, kişi başına gelir düzeyleri düşük ancak ekonomik karmaşıklıkları yüksek olan iki ülke olarak Çin ve Tayland ele alındığında, bir

ürünün eğer bu ülkelerde üretilmezse başka hangi ülkelerde üretileceği sorusuna verilecek yanıt az sayıda ülkeyi kapsayacaktır. Öte taraftan, kişi başına düşen gelir düzeyleri yüksek ancak ekonomik karmaşıklık düzeyleri düşük olan iki ülke olarak Katar, Şili ve Umman gibi ülkeler ele alındığında ve aynı soruya yanıt arandığında, yanıt oldukça uzun olacaktır. Zira bu ülkeler jeolojik şansları dolayısıyla sahip oldukları yüksek kişi başına düşen gelir düzeylerine rağmen, zayıf üretken bilgiye sahip ve ekonomik karmaşıklıkları düşük ülkelerdir. Hausmann vd. (2011) buradan önemli bir çıkarım yapmaktadırlar. Buna göre; bir ülkenin karmaşıklık düzeyi ile kişi başına düşen geliri arasındaki açık, o ülkenin gelecek dönemdeki büyüme süreci üzerinde önemli bir belirleyicidir. Ülkeler, ekonomilerinde bulunan bilginin desteklediği gelir düzeyine yakınsama eğilimi sergilemektedir (Hausmann vd., 2011: 23). Bu sebeple, gelişme aşamasındaki ülkeler için ekonomideki bilgi seviyesini arttırmak ve bilgi içeriği yüksek ürünlerin üretimine ve ihracatına yönelmek oldukça önemlidir.

OGT'nin belirlenmesinde bir önceki bölümde açıklanan kriterlere göre değerlendirme yapılmasının yanı sıra, ihracatta avantaj sağlayan ürünlerin niteliği ve çeşitliliği de dikkat edilmesi gereken temel faktörlerden biridir. Bu bağlamda OGT'yi ürün tuzağı açısından değerlendirmek daha yerinde olacaktır. Ürün tuzağı kavramı; bir ülkenin, mevcut standart teknoloji düzeyiyle ürettiği ve rekabet edilebilirliği ancak maliyet düşüklüğü açısından sağlayan, aynı ürün grubunda ilerlemeyi devam ettirerek nitelikli büyüme için gerekli olan ve daha sofistike (karmaşık) ürünlerin üretimini sağlayacak yapısal dönüşümü gerçekleştirememesi durumudur (Çarkuşlu ve Arslan, 2014: 76). Felipe (2012), Güney Kore, Malezya ve Filipinler'i her birinin açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler kapsamında ihraç ettiği belli sayıda ürün açısından karşılaştırmış; Güney Kore'nin önemli sayıda sofistike üründe karşılaştırmalı üstünlük elde ederken, Malezya ve Filipinler'in yalnızca elektronik ürünlerinde karşılaştırmalı üstünlük elde ettiği sonucuna ulaşmıştır. Yazarın, alt OGT'de olan ülkelerin aynı zamanda alt ürün tuzağına takıldıklarını ifade ettiği çalışmasında vardığı sonuç, genel olarak ülkelerin bir süre OGT'de

takılıp kalmalarına sebep olan ve ürün tuzağı adı verilen bir olgunun varlığıdır (Felipe, 2012: 10-11).

Hausmann vd. (2011), ekonomik karmaşıklık endeksinin yanı sıra bir de “Ürün Karmaşıklık Endeksi (Product Complexity Index)” adı verilen bir endeks hesaplamışlardır. Bu endeks de aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Hausmann vd., 2012: 24):

$$\text{Ürün Karmaşıklık Endeksi} = \frac{\vec{Q} - \langle \vec{Q} \rangle}{\text{stdhata}(\vec{Q})} \quad (4)$$

Bu formülde de \vec{Q} , \tilde{M}_{pp} ürün matrisinin ikinci en büyük özdeğeri ile ilişkili olan özvektörü temsil etmektedir.

Tablo 10: Ürün Karmaşıklık Endeksi Sıralamasında İlk 10 Ürün (2016)

Sıra	Ürün	Ürün Karmaşıklık Endeksi Değeri
1	Çok yönlü metal işleme makine ve araçları	3.15662
2	Epoksi reçineleri	2.88522
3	İçten yanmalı geöi motoru	2.84995
4	Silikonlar	2.49873
5	Röntgen cihazı	2.42405
6	Fiziksel analiz için analog cihazlar	2.38132
7	Metal işleme makineleri	2.35456
8	Özel sektörler için makineler	2.32944
9	Değıştirilebilir alet parçaları	2.31804
10	Optik enstrümanlar	2.19803

Kaynak: Atlas Media (2019a), <http://atlas.media.mit.edu/en/>, (Erişim: 20.04.2019).

Tablo 10’da görüldüğü gibi, ürün karmaşıklık endeksi sıralamasında ilk 10 ürün arasında yer alan ürünler, katma değeri yüksek ileri teknoloji ürünlerdir. Dolayısıyla OGT’ye takılan ülkelerin ürün tuzağına çok takılmadan gelişme evrelerini sürdürebilmeleri için birincil ürünlerin ve basit imalat sanayi ürünlerinin üretiminden bilgi içeriği yüksek ürünlere doğru yol kat etmeleri gerekmektedir. Öte taraftan, orta gelirli ülkelerin yüksek oranlı büyüme düzeylerini ileri teknoloji

gerektiren daha sofistike malların üretimini sağlayacak biçimde devam ettirebilmeleri güçtür. Bu yüzden algı değişikliği, temel kaynak yönlendirmesi ve yapısal politikaların kamusal politikalar çerçevesinde yerleştirilmesi önem arz etmektedir (Çarkuşlu ve Arslan, 2014: 76).

Özetle; ülkelerin zenginleşmesi, genelde benzer ürünlerden daha fazla yapmakla değil, üretim çeşitlendirilirken yeni ve daha üretken faaliyetlere açılmalarıyla mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede ülkelerin, gittikçe genişleyen yeni ve daha sofistike (karmaşık) ürünlerin üretiminde göreceli karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmeleri için üretken bir bilgi birikimi oluşturmaları gerekir. Bu açıdan daha sofistike ürün üretmek yalnızca sermaye, emek, hammadde gibi temel faktörlerin sayısal olarak arttırılmasıyla değil; ülkedeki üretken bilgi hacimlerinin genişletilmesiyle mümkün olabilmektedir. Keza ürünler, üretken bilginin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Nitekim üretici bilgi topluma dağılmış durumdadır. Dolayısıyla bir ülkenin sahip olduğu üretici bilgi, ürettiği ürünlerde somutlaşır. Bu bağlamda bir ekonominin büyümesinin, üretken bilgi toplaması ile bağlantılı olduğu kanaatine varılabilir. Bununla birlikte en sofistike ürünlerin de büyük miktarda üretken bilgi hacmi olan ülkelere imal edilebileceği yorumu yapılabilir. Kompleks (karmaşık) ekonomilere bakıldığında sofistike ürünleri üretmek için büyük ölçüde üretken bilgiyi bir araya getirebilen ülkelerken; basit ekonomiler ise sadece sınırlı miktarda üretken bilgiye dayalı, daha az çeşitlilikte ve basit ürünler üretebilen ülkelerdir (Yıldırım, 2018: 2).

Günümüzde ülkelerin refah seviyelerini belirleyen en önemli unsur, bilgiyi ve beceriyi içeren verimli üretim yapısıdır (Hidalgo, 2009: 2). Bu bağlamda ekonomik karmaşıklık, ülkelerin refah düzeyleri ile yakından alakalı olup daha yüksek ekonomik karmaşıklık düzeyine sahip ülkeler, veri gelir seviyesinde, daha düşük ekonomik karmaşıklık düzeyindeki çok zengin ülkelere daha hızlı büyümeye meyillidirler. Dolayısıyla ekonomik karmaşıklık, refahın bir belirtisi ya da ifadesi olmaktan öte, itici gücü olarak nitelendirilebilir (Soyyigit, 2018: 376).

Hidalgo ve Hausmann (2009), ekonomik karmaşıklık düzeyinin önemine ilişkin çıkarımlarda bulunmuşlardır. Ekonomik karmaşıklık endeksinin şu faktörler üzerinde önemli bir belirleyicilik ve tahmin gücü sağladığını belirtmişlerdir (Hidalgo ve Hausmann, 2009: 10575):

- i) Ülkedeki mevcut bilgi ve yetenekler kümesi hakkında bilgi vermektedir,
- ii) Kişi başına düşen gelir düzeyi ile güçlü bir korelasyona sahiptir,
- iii) Gelecek büyümenin tahminini sağlamaktadır,
- iv) Ülkenin gelecek dönemdeki ihracat yapısının karmaşıklık düzeyi üzerinde belirleyicidir.

Bu kapsamda, OGT'nin kişi başına düşen gelir üzerinden değerlendirilen bir olgu olduğu düşünüldüğünde, ülkelerin mevcut ekonomik karmaşıklık düzeyinin ve bunun gelişim seyrinin kişi başına düşen gelir üzerindeki belirleyiciliğinden hareketle ülkelerin OGT'den çıkışları üzerinde de etkili olacağı yorumu yapılabilir. Bu tez çalışmasında da esas olarak OGT'den çıkmayı başarmış olan ülkelerde yapısal dönüşüm, ekonomik karmaşıklık düzeyindeki değişim kapsamında değerlendirilecek, Türkiye için mevcut durumun tespiti gerçekleştirilecektir ancak bu değerlendirmeye geçmeden evvel literatürde OGT üzerine yapılmış olan çalışmalara değinmek faydalı olacaktır.

2.3. Orta Gelir Tuzağıyla İlgili Türkiye Üzerine Yapılmış Çalışmalar

İktisat literatüründeki birçok kavram ve olguya kıyasla nispeten yeni bir olgu olarak karşılaşılan OGT ile ilgili Türkiye ekonomisi ve farklı ekonomiler üzerine birçok ampirik çalışma yapıldığı görülmektedir. Literatürde çok sayıda ülke üzerine yapılmış olan ampirik çalışmaların sayısal çokluğu nedeniyle, literatür araştırmalarının özetlendiği bu kısım Türkiye'yi kapsayan çalışmalar ile sınırlandırılmıştır. Türkiye'yi OGT açısından değerlendiren bu çalışmaların bir kısmı, Türkiye'nin OGT'ye yakalandığına değinirken; bir kısmı ise Türkiye'nin henüz OGT'ye yakalanmadığı, ancak OGT riski ile karşı karşıya bulunduğu üzerinde

durmaktadır. Bu konudaki tartışmalar, konunun Türkiye ekonomisi için önem atfettiğini göstermektedir.

Arslanhan ve Kurtsal (2010) çalışmalarında, G. Kore ve Türkiye'deki sanayi stratejisi ile bilim ve teknoloji politikası değişimlerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Aynı zamanda çalışmada G. Kore'deki sektörel değişim ve bu ülkenin hızlı ekonomik büyümesine en fazla katkıyı sunan unsurlardan biri olan Ar-Ge yapısının gelişimi incelenmektedir. Buna göre, G. Kore 1960'lı yıllarda emeğe dayalı emek-yoğunluklu ve düşük teknoloji sektörlerde ön plandayken, 1970'li ve 1980'li yıllarda hızlıca teknolojinin yoğunlukta olduğu teknoloji-yoğun sektörlerle kayma eğiliminde bulunmuştur. Türkiye'deki durum ise bu sektörel geçiş başarısı ancak 2000'li yılların başından itibaren gerçekleşmektedir. Bir diğer tespit edilen husus ise imalat sanayi mamul ihracatının teknolojik yapısıyla ilgili olup; G. Kore'de 1990'lı yıllarda orta teknoloji ürünlerin ihracatı ön plandayken, Türkiye'de ancak son yıllarda orta teknoloji ürünlerin ihracatı, düşük teknoloji ürünlerin ihracatına yaklaşmıştır. İleri teknoloji içerikli ürünlerinin ihracatı ise G. Kore'nin 1980'lerde gerçekleştirdiği ihracat seviyesine ulaşamamıştır. Sektörel anlamda kamu ve özel sektörün Ar-Ge harcamalarına ayrılan paylarındaki dönüşüme bakıldığında ise G. Kore'de yaşanan dönüşüm 1980'li yıllardayken, Türkiye'de ancak 2004 yılından sonra gerçekleşmektedir. Yazarlar çalışmada Türkiye için çıkarım ve önerilerde de bulunmaktadır. Türkiye'nin, ucuz işgücüne ve emek-yoğun sektörlerle dayalı ihracat yapısını devam ettirerek uluslararası pazarlarda rekabetçiliğini koruması ve rekabet şansını arttırmasının mümkün gözükmediğini, küresel piyasalarda daha üst bir düzeye ulaşabilmesi ve rekabetçiliğini arttırabilmesi için düşük teknoloji içerikli üretim yapısından, orta ve ileri teknoloji içerikli üretim yapısına geçmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu çerçevede Türkiye'nin OGT'ye yakalanmaması için sektörel değişime ve ihracat desenini değiştirmeye gitmesinin bir başka ifadeyle gerekli yapısal dönüşümleri yapmasının gerekliliği belirtilmektedir.

Aydınoat (2012) çalışmasında, 2023 hedeflerinin ulaşılabilirliğini değerlendirerek sosyal ve siyasal reformların önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin durumu çeşitli ülke karşılaştırmaları ve veriler ışığında analiz

edilmektedir. Çalışmada, Türkiye'nin kişi başına düşen milli gelirinin 10.000 \$'a ulaşmasındaki etken; nüfusun köyden kente, istihdamın ise tarımdan imalata kaydırılmasını sağlayan ekonomi politikaları olarak ifade edilmiştir. Bu politikalar vasıtasıyla ulaşılacak büyümenin sınırına ulaşılmış olunduğu, 2023 yılı için hedeflenen 25.000 \$ kişi başına düşen milli gelire ulaşabilmek ve gelişmiş ülkeler kategorisine katılabilmek için ise farklı politikalara gereksinim duyulduğu belirtilmektedir. Kişi başına düşen milli geliri 2023 hedefine yükseltebilmek için yalnızca geleneksel ekonomi politikalarının uygulanmasının yeterli olmayacağı, aynı zamanda yapısal dönüşümü kolaylaştıracak politikaların izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yazar, kişi başına düşen geliri 25.000 \$'a yükseltme hedefinin, 2023'te dünyanın ilk 10 büyük ekonomisi içinde olma hedefinden daha anlamlı bir hedef olduğunun altını çizmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için de Türkiye'yi OGT'den çıkaracak reformların yapılması, %4 veya daha hızlı bir büyüme trendinin yakalanması gerekli görülmüştür. Daha fazla büyümek ve 2023 hedeflerini yakalayabilmek için öncelikle insan unsuruna yatırım yapılmalı, kalkınma sağlanmalı, kapsayıcı kurumlar geliştirilmeli, sosyal, siyasal ve ekonomik reformlar birlikte yürütülmelidir.

Sak (2012), Türkiye'nin OGT ve sanayisizleşme sorununu çeşitli veriler ışığında analiz etmektedir. Ülkelerin kişi başına düşen gelir seviyelerinin ABD'nin kişi başına düşen gelir seviyesine oranlarının logaritması alınarak 1960-2010 dönemi kapsamında gerçekleştirilen analizin sonucuna göre Türkiye OGT içerisinde yer almamıştır. Yine çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, sektörel istihdamdaki paylar ve işçi başına katma değerler incelendiğinde sanayinin toplam istihdam içerisindeki payının düştüğü, işçi başına verimlilikte de azalışların olduğu gözlenmektedir. 2000-2010 döneminde Türkiye'de imalat sanayinin büyümeye katkısının ancak %6,3 ile düşük bir seviyede kaldığına; bu oranın üst-orta gelir grubundaki ülkelerde ortalama %18,5; orta gelir grubundaki ülkelerde ortalama %18 ve yüksek gelirli ülkelerde ortalama %17 olduğuna dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla

çalışmada Türkiye'nin OGT içerisinde olduğu, bunun en önemli nedeninin ise imalat sanayindeki gelişmeler olduğu belirtilmektedir. Yazar küreselleşen dünyada sanayinin payını korumanın yolunun, niteliği artırmaktan geçtiğini ve üretimin niteliği arttıkça da OGT'den çıkılabileceğini vurgulamaktadır.

Acar (2012) çalışmasında, Türkiye'nin OGT ve sanayisizleşme problemini çeşitli veriler ışığında değerlendirmektedir. 1960-2008 yılları arasındaki kişi başına düşen gelirin logaritması alınarak elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'nin OGT'ye yakalandığı ve bunda etkili olan unsurlar üzerine bazı tespitlerde bulunmaktadır. Bu çalışmada elde edilen bazı tespitler ve tuzaktan kurtulmak için sunulan öneriler şöyle özetlenebilir:

- i) Türkiye 1990'lı ve 2000'li yıllarda imalat sanayi üretiminde en büyük ilk 15 ülke içerisindeyken, 2010 yılında konumunu kaybederek ilk 15 içerisinde yer alamamıştır. Ekonomi içerisinde imalat sanayinin payının azalması, OGT'den çıkışı güçleştirmektedir.
- ii) Sanayiden uzaklaşıldıkça verimliliği arttırmanın, yenilikçi bir ekonomi olmanın ve cari açık probleminden kurtulmanın güçleşmeye başladığı belirtilerek, sanayisizleşmenin ana nedenlerinin başında imalat sanayi üretiminin yapısındaki nitelik probleminin geldiğini belirtilmektedir. Sanayisizleşmeyi durdurmak için katma değeri düşük üretim yapısından katma değeri yüksek üretim yapısına geçmenin gerekliliği vurgulanmaktadır.
- iii) Türkiye, düşük teknoloji içerikli üretim yapısından orta teknoloji içerikli üretim yapısına geçmektedir. Henüz yüksek teknolojili ürünlerin toplam ihracat içerisindeki payının oldukça sınırlı olduğunun altı çizilerek, ileri teknoloji içerikli ürünlerin payını arttırmadan gelişmiş ülkelerin ihracat sofistikasyonu seviyelerine ulaşmanın mümkün olmayacağı belirtilmektedir. Bu açıdan OGT'den çıkmanın bir diğer yolu olarak, ihracatın sofistikasyonunun gelişmiş ülkelerdeki düzeye çıkarılması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

- iv) Sanayisizleşmeyi durdurmak ve üretimin niteliğini arttırmak amacıyla öncelikle vergi sistemindeki aksaklıkların giderilmesi, adalet sisteminin etkinliğinin artırılması ve ayrıca işgücünün beceri düzeyinin geliştirilmesi için eğitim kalitesinin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Toprak (2012) çalışmasında; uluslararası eğilimler doğrultusunda Türkiye’de politik, sivil ve ekonomik özgürlükler, şeffaflık, insani gelişme, iş yapma kolaylığı, eğitim rekabeti, mülkiyet hakları ve temel eğitimdeki bilimsel yetkinlik düzeyini incelemektedir. Aynı zamanda Türkiye’nin içinde yer aldığı ülke grubu, faktör verimliliği ile yenilik ekonomisi grubundaki ülkeler arasındaki geçiş grubu olup; mülkiyet hakları, patent başvuruları ve alınan patentler, imalat sanayileri bakımından performans düzeyi bu çalışmada ele alınan konulardır. Bununla birlikte AB 2020 vizyonu, tasarruf ve yatırımların uluslararası serüveni yine bu çalışmada analiz edilen bir başka konu olup Türkiye’nin sahip olduğu görünüm değerlendirilmektedir. Bu çerçevede yapılan tespitlere göre; Türkiye orta teknoloji tuzağı, OGT veya orta insani gelişmişlik tuzağında bulunan bir ülke olarak nitelendirilecek aynı zamanda gelişmekte olan ülke statüsünde devamlı kalmak zorunda olacak bir görünüm sergilemektedir. Çalışmada mülkiyet hakları endeksinin düşüklüğü, patent başvurularının ve alınan patentler bakımından yeterli performansı sergilememesi, firmaların yaşadıkları finansal sıkıntılar, eğitim kalitesinin düşüklüğü ve nitelikli işgücü yetersizliği Türkiye’yi OGT’ye iten temel nedenler olarak gösterilmektedir. Değerlendirmeye göre; Türkiye ekonomisi, sektörel bazda orta teknoloji tuzağına yakalanma riski yüksek bir ekonomidir. Türkiye kendi kategorisinde yer alan diğer ülkelere kıyasla piyasa büyüklüğü açısından daha avantajlıyken, işgücü piyasası etkinliği ve yüksek ve mesleki eğitim alanları açısından dezavantajlı durumda bulunmaktadır. Ayrıca politik, sivil ve ekonomik özgürlükler kapsamında gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alırken; insani gelişmişlik düzeyi ve iş yapma kolaylığı bakımından, eğitimde rekabet edebilirlik ve aynı zamanda ekonomik büyüme performansı açısından istenilen düzeyde yer almamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin en çok geliştirilmeye ihtiyaç duyulan alanlarının yenilik, teknolojik imkânlar, işgücü

piyasaının etkinliği, yükseköğretim ve mesleki eğitim ile temel eğitim olduğunun altı çizilmektedir.

Öz (2012) alışmasında, ülkelerin gelir düzeylerini 1960-2010 ve 2000-2010 dönemleri kapsamında analiz etmiştir. 1960-2010 yıllarını kapsayan analizin sonucuna göre, OGT'den kurtulabilen 12 ülke bulunmaktadır. Bu lkeler; Singapur, Tayvan, Kore, Hong Kong, Japonya gibi Doğu Asya lkeleri; Portekiz, Yunanistan, İspanya, Güney Kıbrıs gibi AB ülkelerine yakınsayan ülkeler ile Seyşeller, İsrail ve Porto Riko'dur. "Çin: 2030" adlı Dünya Bankası Raporu'ndan yola çıkılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, söz konusu rapordan farklı olarak, Çin'in dşuk gelir seviyesinden orta gelir seviyesine geçen ülkeler içerisinde yer aldığı tespit edilmektedir. Dşuk gelir seviyesinden orta gelir seviyesine geçebilen öteki ülkeler ise Endonezya, Hindistan, Tayland, Mısır ve Fas ile zengin doğal kaynaklara sahip olan iki kk Afrika lkesi olan Ekvator Ginesi ve Botswana'dır. Orta gelir seviyesindeyken dşuk gelir seviyesine geçen ülkeler ise Filipinler, Nikaragua, Kamerun, Senegal, Nijerya ve Haiti'dir. Türkiye'nin de dâhil olduğu OGT'de yer alan ülkelerin çoğunluğunu Latin Amerika lkelerinin oluşturduğu; İnan, Güney Afrika, Romanya, Jamaika ve Malezya'nın da bu grupta yer aldığı tespit edilmiştir. 2000-2010 yıllarını kapsayan analizde ise OGT'den çıkan ülke sayısının 12'den 18'e yükseldiği sonucu elde edilmiştir. Aynı zamanda OGT'de içerisindeki ülkelerin çoğunluğu söz konusu yıllar arasında ABD'nin kişi başına gelirinin büyüme eğilimine yakınsadığı tespit edilmiştir. Yazar, Türkiye'nin OGT'den çıkabilmesi için marjinal verimliliği gittikçe azalan üretim faktörlerini artırmaktan ziyade, üretim ve istihdam yapısını çeşitlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. İnovasyon faaliyetleri arttırılmalı, eğitim sistemi çalışanları yeni teknolojilere uyum sağlayacak donanıma kavuşturmakla yetinmeyip aynı zamanda yeni ürün ve süreç yaratabilecek niteliğe dnuştrme işlevini yerine getirmelidir. Ayrıca eğitime yapılacak yatırımlarla, kurumsal reformlarla ve de yönetişim ilkelerine uyum sağlayarak yaratıcı bir topluma ve ekonomiye sahip olmak mümkün görünmektedir. Aksi takdirde Türkiye'nin, 1960-2000 döneminde olduğu gibi on yıllar boyunca da OGT'den ıkamayabileceği öngörülmektedir.

OGT olgusunu Türkiye deneyimi temelinde ele alan ilk çalışmalardan biri de MÜSİAD (2012) tarafından yapılmıştır. Çalışmanın temel amacı, bir ülkenin gelir tuzağına yakalanmasının nedenlerini ortaya koymak ve bu tuzaktan kurtulmanın yöntemlerini belirlemektir. Bu çalışma gelir tuzağı olgusunu, ülkenin bir üst gelir grubuna terfi etmesini mümkün kılacak hamleleri yapamayarak bir kısır döngü içine girmesi olarak tanımlamaktadır. Bu hamlelerin yapılamayışının ana nedeni olarak da büyüme performansının yavaşlaması ya da durağanlaşması gösterilmektedir. Bir ülkede büyüme performansı ne kadar yavaşlar/durağanlaşır ise ülkenin gelir tuzağına yakalanma ihtimali de o kadar artmaktadır. Bu bakımdan, çalışmaya göre yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme için, Türkiye'nin potansiyel büyüme düzeyini mevcut düzeyden %7 düzeyine taşıyacak ciddi reformlara ihtiyacı vardır. Aksi halde Türkiye, 2004 yılında yükseldiği orta gelirli ülke grubunda uzun yıllar boyunca kalacak ve gelir düzeyi yüksek ülkeler grubuna yükselemeyecektir. Dolayısıyla OGT olarak nitelendirilen ve gerek geçmişte gerekse bugün birçok ülkenin düştüğü bu tuzaktan kaçınmak için verimliliği ve rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejik politikalar üretmek ve uygulamaya geçirmek gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye, artık geçmişte yapılamayanları telafi etmeye çalışmak yerine, dünyada söz sahibi olan bir ülke olmak için gelecekteki dünyaya odaklı bir pozisyon almalıdır. Çalışmaya göre aynı zamanda tuzaktan çıkmak için, orta teknoloji ve ucuz işgücüne dayalı sanayiler yerine daha rekabetçi sanayiler oluşturulması gerekmektedir. Gerek 2023 hedeflerine gerekse 2050 gibi daha uzun vadeli hedeflere ulaşmak için ise kademeli planların yapılması gerektiği de çalışmada vurgulanan hususlardan biridir.

Yeldan vd. (2012) çalışmalarında OGT olgusunu, Türkiye'nin bölgesel kalkınma yolundaki farklılıklar sorunsalı çerçevesinde ele alarak Türkiye'nin bölgesel ve sektörel dinamiklerini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla yazarlar, OGT kapsamında Türkiye ekonomisini makro, bölgesel ve sektörel açıdan değerlendirmişlerdir. Çalışmada, Türkiye'nin dünyadaki durumu ortaya konularak dış ticareti incelenmiş ve Türkiye'de OGT'ye neden olan ürün tuzağı riskinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu çalışmayla ilk kez bölgeler, üretim yapıları, sektörlerin teknoloji düzeyleri, dış ticaret şekline göre kalkınma evreleri tespit edilerek OGT'nin

bölgeler bazında incelemesi yapılmıştır. Türkiye, OGT riskinin olmadığı gelişmiş ve sanayileşmiş bölgeler, OGT riskinin bulunduğu bölgeler ve OGT'nin ve yoksulluk riskinin birlikte bulunduğu bölgeler olarak 3 farklı bölgeye ayrılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin OGT içinde yer alıp almadığını tespitte yönelik olarak öncelikle büyüme muhasebesi yöntemiyle toplam faktör verimlilikleri hesaplanmıştır. Toplam faktör verimliliğinin büyümeye katkısı dönemsel olarak incelendiğinde, 1980-1989 döneminde bu katkının ortalama olarak arttığı, 1990-1999 dönemlerinde dalgalı ve oynak bir seyir izlediği, 2000 sonrasında ise azaldığı görülmüştür. Yazarlar, ülkelerin bu tuzağa büyümede yaşadıkları sorunlar nedeni ile düştüğünü ifade etmektedirler. Bu bağlamda yakın zamanda büyüme performansı ile dikkat çeken Türkiye'nin hedeflediği yüksek gelir düzeyine çıkması için aynı büyüme hızını koruması gerektiğini; bunun ise düşük tasarruf, teknoloji yetersizliği, nitelikli insan gücü eksikliği ve kurumsal yönetim yetersizliği gibi sebeplerden ötürü zor gerçekleşeceğini, bu sebeple Türkiye'nin OGT'ye düşebileceğini belirtmişlerdir. Çalışmada ayrıca Türkiye'nin Ar-Ge ve eğitim harcamaları konusunda OECD ve AB üyesi ülkeler ile kıyaslaması yapılmış; Türkiye'nin bu ülkelerin gerisinde kaldığı ifade edilerek, ekonomik büyüme sürecinde üretkenliğini ve eğitime dayalı kaynaklarını geliştirememesi durumunda OGT ile karşı karşıya kalabileceği ifade edilmiştir. Yazarlar, OGT riskinin bulunduğu bölgeler için yüksek gelirli bölgelerle olan ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve bu bölgelerde orta-düşük ve orta-ileri teknoloji üretiminin desteklenmesi gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ayrıca gelir düzeyi düşük bölgelerde tarımsal ölçek sorununun çözülmesine dair tedbirlerin alınması ve geçimlik ekonomiden endüstriyel üretime geçişin sağlanmasına yönelik talep yönlü teşviklerin sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Ekonomilerin, orta gelir düzeyine yaklaştıkça faktör büyümesine dayalı üretim modelinin aksamakta olduğunu vurgulayan yazarlar, artık büyümenin kaynağının sermayenin yeni yatırımlarıyla (sermayenin getirisi ancak aşınmasını karşılamaktadır) değil, üretkenlik kazanımlarıyla gerçekleşmek zorunda olduğunun altını çizmektedirler. Beşeri sermayeye yapılacak eğitim ve Ar-Ge yatırımlarıyla ve kurumsal reformlarla üretkenliğin artırılması mümkün olurken, bunu başaramayan

lkeler OGT'ye dŒecektir. Türkiye, ekonomik büyümesini üretkenliğe ve eğitime dayalı kaynaklara dayandıramazsa, OGT'ye dŒmekten kurtulamayacaktır.

Yeldan vd. (2013), yaptıkları ikinci alıŒmada; Türkiye ekonomisinin geliŒme seyrinin izlenmesine olanak sağlayacak dinamik bir büyüme modeli ile orta ve uzun vadede ülkenin büyüme kaynaklarını tespit etmek ve bunların etki düzeylerini belirleyerek gelirin bölgeler ve kesimler arasındaki dağılımı da incelenerek Türkiye'nin OGT'ye dŒp dŒmeyeceęi tartıŒılmaktadır. Türkiye ekonomisinde farklı geliŒme düzeylerine sahip her bir bölge için bölgesel politikalara ve ayrıca ulusal ekonominin tamamını kapsayan makroekonomik politikalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedirler. Yazarlar, retim ve kiŒi baŒına dŒen gelir esasına dayalı olarak Türkiye'yi iki büyük bölgeye (zenginleŒme yolunda orta gelirli Türkiye ve yoksulluk tuzağına sıkıŒmıŒ Türkiye) ayırarak ikili tuzaktan ıkıŒın ve sürdürülebilir bir kalkınma stratejisinin ana ögelerini ayırıŒtırmaya alıŒmıŒlardır. Yazarlar, bölgesel gelir farklılıklarının her ülkede görülebileceğini, ancak gelir dağılımı adaletsizliğini zmŒ yüksek gelirli ülkelerde dŒk ve orta gelirli ülkelere göre daha az fark görüldüğünü tespit etmiŒlerdir. Türkiye'deki zengin ve yoksul bölge gelir farkı 4,3 kat iken, İsveç'te bu oranın 1,6 ve Kanada'da ise 2,7 olduğunu belirtmiŒlerdir. Makro anlamda Türkiye'nin yüksek gelirli ülke olmasının bölgesel anlamdaki izdŒmnn, bölgeler arasındaki gelir dağılımı farkının kapanması olduğunu ifade etmiŒlerdir. Kalkınma ajansları gibi bölgesel ve kurumsal yapıların bölgenin üretim özelliklerine uygun bir Œekilde yapılandırılması gerektiğinin vurgulandığı alıŒmada, bölgesel gelir farklılıklarının yanında ürün tuzağına dŒmeden ileri teknoloji ürünlerine geiŒ sağlanabilmesi açısından "doğru" rnlerin üretimi ve ihracatına yönelmek gerektiği belirtilmektedir. Bunlara ilaveten yazarlar, OGT'den ıkıŒta, öncelikle iŒgcnn eğitiminin, ulaŒım ve iletiŒim kanallarının yurt genelinde iyileŒtirilmesinin, ekonomik ve sosyal dıŒlanmıŒlıęın önüne geçilmesinin önemine de vurgu yapmaktadırlar. nceki alıŒmalarında elde ettikleri Türkiye'nin deęiŒik bölgelerine ait OGT ve yoksulluk tuzağı bulgularından yola çıkarak, tuzaklardan kurtulmak için her bölgeye ayrı strateji uygulanması gerektiğini, ama aynı zamanda bu bölgesel stratejilerin makroekonomik açıdan Türkiye hedefleri ile

uyumlu ve tutarlı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Farklı gelir düzeylerinde ve gelişme evresinde olan bölgeler için farklı politika tasarımlarını ise şu şekilde belirlemişlerdir:

- i) OGT riski taşımayan bölgelerde teknolojinin yoğun kullanıldığı alanlara odaklanılması ve teşvik politikalarından arz yönlü olanlarının tercih edilmesi,
- ii) OGT riski taşıyan bölgelerin, gelir düzeyi yüksek bölgelerle olan ulaşım altyapılarının geliştirilmesi ve ayrıca bu bölgelerdeki orta-düşük ve orta-ileri teknoloji üretime destek verilmesi,
- iii) Bu bölgelerin dışındaki bölgelerde ise tarımda ölçek sorunun çözülmesine yönelik tedbirlerin alınması, geçimlik ekonominin terk edilerek endüstriyel üretime geçişin sağlanması, bu bölgelerde üretilen ürünlere sağlanacak teşviklerden talep yönlü olanlarının tercih edilmesi,
- iv) Bölgesel kalkınma ajansları gibi kurumsal yapıların, bölgenin üretim yapısına uygun biçimde yapılanması.

Gürsel ve Soybilgen (2013) çalışmalarında, OGT'yi kişi başına düşen gelirin bileşenleri açısından analiz etmektedirler. Türkiye'nin son dönemde elde ettiği büyümenin yani GSYH artışının istihdam oranı ve emek verimliliği açısından ayrıştırılarak analiz edilmektedir. Çalışmada söz konusu bileşenler şöyle kategorize edilmektedir; çalışabilir nüfusun toplam nüfus içindeki payının değişimi, çalışabilir nüfus içinde fiilen çalışan nüfusun payındaki değişim veya istihdam oranındaki değişim ve çalışan başına GSYH değişimi ya da emek verimliliğindeki değişim. 2005(1)-2013(1) dönemi için yapılan çalışmada, bu üç bileşenden büyümeye en az katkısı olan çalışabilir nüfus oranına değinilerek, Türkiye'de nüfus artışına bağlı olarak çalışabilir nüfusun da artmakta olduğunu ancak bu artışın giderek yavaşlamakta olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'nin sahip olduğu demografik avantajın, 2030 yılında son bulacağı öngörülmektedir. Sonuçlara göre, Türkiye ekonomisinde yaklaşık iki yıldır büyüme hızının düşmekle kalmayıp aynı zamanda verimlik artışlarının büyümeye katkısının giderek azaldığı, hatta son

birkaç çeyrektir tükendiği tespit edilmiştir. Yazarlara göre, Türkiye ekonomisinin geçmiş dönemdeki büyüme performansını tekrarlaması zordur ve ekonomi OGT'nin eşiğindedir. Bu durumun en açık kanıtının ise Türkiye'de emek verimliliğinin artış hızındaki yavaşlama olduğunu belirtmektedirler. Bir ekonominin OGT'ye düşmesine engel olacak esas etkenin, emek verimliliği olduğu dolayısıyla Türkiye ekonomisinin daha yüksek büyüme hızına ulaşabilmesi ve aynı zamanda kişi başına düşen gelirini daha hızlı arttırarak 2023 hedefine yaklaşabilmesi için verimlilik artışlarının da devreye girmesinin şart olduğu belirtilmektedir. Ayrıca verimlilik artışına giden yolun da başta eğitim sistemi olmak üzere; işgücü piyasasından, vergi sisteminden, enerji piyasasından, kısacası her alanda yapısal reformlardan geçmekte olduğu vurgulanmaktadır. Aksi takdirde Türkiye'nin uzun yıllar orta gelir grubundan yukarıya çıkamayabileceği ifade edilmektedir.

Yaşar ve Gezer'in (2014) çalışmalarında, Türkiye ile ABD'nin 2005 yılı sabit fiyatlarıyla kişi başına düşen milli gelir değerleri ve Türkiye'nin ABD'nin kişi başına düşen gelirin oranı 1980'den itibaren ele alınarak, bu oranın 1980-2012 arasında %15-20 arasında takip ettiği tespit edilmiştir. OGT tanımlamasında bu oranın %57'de sürekli kalması şeklindeki literatür bilgisi doğrultusunda, Türkiye'nin bu seviyeye henüz ulaşamadığı ifade edilmiştir. OGT'de takılıp kalmanın bir diğer göstergesi imalat sanayi istihdamının, toplam istihdamdaki payının %23'e ulaşan ülkenin, büyüme performansının yavaşlayacağına dair kriterdir. Türkiye'nin imalat sanayindeki istihdamın toplam istihdama oranı 2006-2013 yılları arasında ortalama %18,82 olması nedeniyle henüz OGT'ye takılı kalma potansiyelinin bulunmadığı belirtilmiştir. Türkiye ekonomisinin 1960 yılından sonra düşük gelirli ve alt-orta gelirli ülke olarak 45 yıl geçirdiğini, 2004 yılında ise üst-orta gelirli ülkeler düzeyine ulaştığını, 10 yıldır bu grupta yer aldığını belirtmişlerdir. Keza üst-orta gelirli ülke grubunda yer alıp da zamanla yüksek gelirli ülke grubuna ulaşan ülke örneklerine bakıldığında, Porto-Riko, Uruguay ve Yunanistan gibi ülkelerin 19 yılda bu dönüşümü gerçekleştirebildiği görülmektedir. Yazarlar, Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşabilmesi için de hâlâ dokuz yılının bulunduğunu, 2013 ve devamındaki yıllarda yapısal dönüşümlerle birlikte kişi başı gelirinde yıllık ortalama

%5 artış sağlayabilmesi halinde yüksek OGT'ye yakalanmadan yüksek gelirli ülkeler grubuna geçebileceğini öngörmüşlerdir. Türkiye'nin gereken adımları atması, özellikle altyapı eksikliklerinin giderilmesi, eğitim, beşeri sermaye, teknoloji ve kurumsal altyapı alanlarında hızlı bir dönüşümün sağlanması hem tuzaktan kurtulabilme hem de 2023 hedeflerine ulaşabilme konusunda engellerin ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Koçak ve Bulut'un (2014) çalışmasında; Türkiye ekonomisinin OGT içinde yer alıp almadığı Robertson ve Ye'nin (2013) çalışması temel alınarak incelenmiştir. Çalışma, yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri ile analiz edilmektedir. Yine çalışmada, Türkiye ve ABD'nin 1950-2010 dönemleri için 2005 yılı fiyatlarına göre SAGP'ye dayalı GSYH serilerinin logaritması kullanılmıştır. Her iki test neticesine göre Türkiye'nin OGT içerisinde bulunmadığı ve ABD ekonomisi ile arasındaki gelir farkını kapatma eğiliminde olduğu görülmüştür. Diğer taraftan Türkiye'nin son dönemlerde büyüme hızının azaldığı belirtilmiş, dolayısıyla büyüme sürecinde OGT riski ile karşı karşıya kalınmaması için daha hızla büyüebilmeye yönelik olarak bazı politika önerileri sunulmuştur. Yazarlar, Türkiye'de ilk olarak insan kaynaklarının niteliğini güçlendiren politikaların geliştirilmesi, bunun Ar-Ge ile desteklenmesi ve uygulanacak bu politikaların uzun vadeli olması gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. İkinci olarak Türkiye'de hukuki ve kurumsal altyapının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği; nihai olarak da makroekonomik istikrarı, ılımlı enflasyonu, devam ettirilebilir güçlü bir mali sistemi sağlamaya ve tasarruf eğilimini artırmaya yönelik etkin politikalar uygulanması ve bu politikalardan taviz verilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Çarkuşlu ve Arslan (2014) çalışmalarında, demiryolu ile yük ve yolcu taşımacılığı şeklinde sunulan hizmetin yanı sıra teknolojik altyapı ile üretilecek makine, donanım ve yan sanayi ürünlerinin OGT'den çıkış için katkısının olup olmadığı incelenmiştir. Yazarlar, OGT'den çıkışta kilit noktalardan birinin sektör seçimiyle alakalı olduğunu, bu seçimde önemli kriterin ise hedef alınacak sektörün küresel yapıya eklemlenebilmesi olduğunu belirtmektedirler. Bu sebeple, çalışmalarında Türkiye için demiryolu sektörünü OGT'den çıkış için geliştirilmesi

gereken sektör olarak belirlemişlerdir. Çalışmalarında, Türkiye’de demiryollarının mevcut durumu ve çeşitli ülkelerin veri karşılaştırmaları da yer almaktadır. Türkiye’de dünya ürün zincirine eklenmeyi sağlayacak alanlardan birinin demiryolu sektörü olduğuna değinen yazarlar, özellikle de 1950 sonrasında tercih edilirliliği azalmış olmasına rağmen bu sektörün ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan önemli bir alan olup OGT’den çıkış sürecinde büyümeye ve de Türkiye’nin ulaşım ve taşımacılık açısından konumunu güçlendirmesine katkı sağlayacak olduğunu belirtmişlerdir. Yazarların bu doğrultudaki önerileri ise üretim, dış ticaret ve enerjiye yönelik politikaların işlerlik kazanmasında ulaştırma ayağının daha fazla demiryolları üzerine kurgulanması şeklindedir. Ayrıca Türkiye’yi OGT’den çıkarabilmek için uzun vadeli olan ve içeriğinde sermaye birikim oranında artışın olduğu, sektörler arasında yatırım dağılımının etkin şekilde belirlendiği, aktif olmayan nüfusun üretime yöneldiği ve tüm işgücü açısından niteliğin artırıldığı bir bakış açısı ve planlama gerekmektedir.

Mert’in (2014) çalışmasında OGT, Türkiye; Kolombiya, Peru, Arjantin, Meksika, Brezilya, Şili, Uruguay ve Venezüella’dan oluşan sekiz orta gelirli Latin Amerika ülkesi; Hong Kong, Kore, Japonya, Singapur ve Tayvan’dan oluşan beş Doğu Asya ülkesi için talep yönlü boyutu ile incelenmektedir. UNCTAD verileri kullanılarak, 1970-2010 yıl aralığı kapsama dâhil edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre, OGT’den çıkabilmiş ve nispi olarak hızlı büyüyen ülkeler, yurtdışındaki talebin katkısının net dış talebin katkısından büyük olduğu ülkeler iken, OGT’den çıkamamış ve nispi olarak yavaş büyüyen ülkeler ise yurtiçi talebin katkısının negatif olduğu ülkelerdir. Dolayısıyla, Singapur ve Şili hariç olmak üzere, incelenen ülkeler için büyüme sürecinin yurtiçi talebin sürüklediği bir süreç olabileceği çıkarımına varılmıştır. Büyümeyi yurtiçi talebin sürüklediği ülkelerde, Çin hariç olmak üzere, genel hükümet nihai tüketim harcamaları ve yatırım harcamalarına kıyasla hane halkı tüketim harcamalarının payının daha belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’nin ise söz konusu dönemde ABD’ye kıyasla daha hızlı büyüme performansı sergilediği, bu büyümeye iç talebin katkısının dış talebin katkısından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bozkurt vd.'nin (2014) çalışmalarında, Türkiye'de OGT'yi incelemeye yönelik olarak, 1971-2012 dönemi kapsamında yakınsama, ARDL ve Granger nedensellik analizleri yapılmaktadır. Yazarlara göre, orta gelir kategorisindeki bir ülkenin, kişi başına düşen gelirlerini istikrarlı bir şekilde artırarak gelir düzeyi yüksek ülke kategorisine yaklaşması beklenmektedir. Bu nedenle araştırmada ilk olarak Türkiye'nin gelir düzeyi yüksek ülkelere, gelir yakınsaması içinde olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yakınsama için 1971-2012 dönemine ait 2005 yılı sabit fiyatlarıyla Türkiye'nin ve gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin kişi başına düşen gelir verileri ele alınmıştır. Yakınsama analizi sonuçlarına göre Türkiye'nin söz konusu dönemde gelir düzeyi yüksek ülkelere yakınsadığı tespit edilmiştir. Çalışmadaki diğer ampirik yöntem olan ARDL analizinde; yüksek öğretimde okullaşma oranının, yurtiçi tasarruf oranının ve imalat sanayinin GSYİH içindeki payının, kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. ARDL analizinden elde edilen sonuçlara göre ise kısa dönemde açıklayıcı değişkenlerin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, ancak uzun dönemde yüksek öğretimde okullaşma oranının ve yurtiçi tasarruf oranının kişi başına düşen gelir üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik testine göre ise tüm değişkenlerin kısa dönemde kişi başına düşen gelirin Granger nedeni olduğu ifade edilmektedir. Türkiye'de imalat sanayinin gelir artırıcı bir etki sağlamadığı, bununla birlikte yüksek öğretimde okullaşmanın ve yurtiçi tasarruf oranlarının kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır. Yazarlar ayrıca Türkiye'nin OGT içerisinde olduğuna dikkat çekmek suretiyle, çıkış yolu konusunda Türkiye'de sanayileşmenin hızlandırılması ve eğitim sisteminin teknolojik yeniliklerle donatılması gerektiğine de vurgu yapmaktadırlar. Türkiye gibi orta gelirli ülkelerin OGT'den kurtulmaları ve sürdürülebilir bir büyüme yapısına kavuşabilmeleri için beşeri sermaye önderliğinde toplam faktör verimliliklerinin artırılması ve yurtiçi tasarruf oranlarındaki artışı üretime dönüştürmeleri gerektiğinin altını çizmektedirler.

Dalgıç vd. (2014) çalışmalarında; çeşitli teknolojik, makroekonomik ve kurumsal değişkenlerin orta gelir düzeyindeki ülkelerin kişi başına düşen

gelirlerindeki ortalama büyüme oranından daha yüksek büyüme performansı sergileyip sergilemediğini, başka bir deyişle daha yüksek bir gelir grubuna geçme olasılıkları üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmışlardır. Yapılan analizler, Türkiye'nin de içinde yer aldığı 56 orta gelirli ülke için 1990-2013 dönemini kapsamaktadır. Analizden elde edilen bulgular, OGT'den çıkışta; beşeri sermaye niteliğindeki ve teknolojideki iyileşmelerin, kurumsal nitelikteki artışın ve sağlam makro ekonomik göstergelerin önemini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde; teknoloji değişkeni olarak sınıflandırılan patent başvuruları, Ar-Ge'de çalışan araştırmacı sayısı, ileri teknoloji ihracatının payı ve Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı ile beşeri sermaye değişkeni olan orta öğretime kayıt oranının, orta gelirli ülkelerin kişi başına düşen GSYH artışının üstünde bir büyüme sergilediğini; dolayısıyla OGT'den çıkış olasılığını arttırdığını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde; çalışmada makro ekonomik değişken olarak kullanılan fiyat istikrarının sağlanması, doğrudan yabancı yatırım girişleri, yatırım ve tüketim harcamalarındaki artış ile dış ticaret hadlerindeki iyileşmenin OGT'nin aşılmasına pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu; bununla birlikte kamu harcamalarındaki artışın, dışa açıklık oranındaki yükselmenin ve reel döviz kurundaki yükselişin ters yönde etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kurumsal değişkenler olan demokratik hesap verilebilirlik, hükümet istikrarlılığı ve yatırım profilindeki değişmelerin OGT'den çıkış olasılığını arttırdığını; yolsuzluk ve bürokratik kalitedeki artışın ise anlamlı ve negatif yönde etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar, Türkiye için de daha yüksek gelir grubuna geçiş için gerekli stratejilerin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin kendi kategorisinde yer alan ülkelere kıyasla düşük olan teknoloji performansında iyileştirmeye gitmesinin, teknolojik-yoğun ve yüksek katma değerli ürün ihracatına yönelik olarak Ar-Ge'ye önem vermesinin, gelişmiş ülkelerin gelir düzeyini yakalaması açısından önemli imkânlar sunacağı belirtilmiştir. Ayrıca ekonomik kalkınmanın da temel bileşenlerinden olan hükümet istikrarı, demokratikleşme, hukuki düzenin sağlanması, yolsuzlukla mücadele gibi kurumsal altyapıyı özelliklerinin sağlanmasının da ülkelerin OGT'den çıkışına katkı sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Nişancı vd.'nin (2015) alışmalarında, cari açığın görece en düşük olduğu 1987, 1989, 1995 ve 2003 yılları esas alınarak kur hesaplaması ve buna mukabil dolar bazlı milli gelir rakamları ortaya konularak, Türkiye'nin OGT'ye düşüp düşmediğinden ziyade, içinde bulunduğu gelir düzeyinin yapay olup olmadığı araştırılmıştır. Yazarlar bu çalışmada, Türkiye ekonomisi üzerine yapılan OGT çalışmalarından farklı olarak, SAGP kuru ile araştırma yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede, cari açığın en düşük olduğu yıllar esas alınarak o yıl (veya yıllar) olması gereken kur değeri tespit edilmiş ve yine bu yıllar esas alınarak hesaplanan kurlardan yola çıkararak ulusal gelir rakamları ortaya çıkarılmıştır. Literatür işığında, cari dolar kuru kapsamında Türkiye'nin 1955 yılında alt-orta gelir kategorisine geçtiği ve bu kategoride 50 yıl kalarak 2005 yılında st-orta gelir kategorisine girdiği kabul edilmektedir. Buna istinaden 1980-2013 yılları aralığında Türkiye'de 1987, 1989, 1997 ve 2003 yıllarında cari açığın en düşük seviyelerde olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla bu yıllar esas alınarak hesaplanan kişi başına düşen gelir rakamlarına göre, Türkiye ekonomisinin literatürde belirtildiği gibi 2005 yılında st-orta gelir kategorisine geçmediği, buna istinaden Dünya Bankası'nın Atlas metodunda belirttiği gibi 1997 yılında ve hatta daha öncesinde st-orta gelir kategorisine geçtiği saptanmıştır. Bununla birlikte, baz alınan yıllara göre Türkiye ekonomisinin st-orta gelir kategorisine geçiş yılları ve kaç yıldır bu seviyede kaldığına dair şöyle tespitler yapılmıştır: 1987 bazında 2004 yılında st-orta gelir kategorisine geçilmiş ve 9 yıldır bu düzeydeyken, 1989 bazında 1999 yılında st-orta gelir kategorisine geçilmiş ve 14 yıldır bu düzeydedir. 1995 bazında ise 1997 yılında st-orta gelir kategorisine geçilmiş ve 16 yıldır bu düzeydeyken, 2003 bazında 1987 yılında st-orta gelir kategorisine geçilmiş ve 27 yıldır bu düzeydedir. Bu tespitlerden hareketle, baz yıl ne kadar geriye giderse, st-orta gelir kategorisinde bulunma sresinin de o kadar günümüz tarihine yaklaştığı gözlemlenmektedir. Yazarlara göre, OGT'de ortalama kalma sresinin 14 yıl olduğu esas alındığında, Türkiye'nin OGT'ye düştüğü ve Türkiye'nin bu süreyi kısa tutabilmesi için yani st gelir grubuna geçiş için şöyle önerilerde bulunmaktadırlar: Katma değeri yüksek ürünler üretebilme yeteneğini geliştirecek uygulamalara dâhil olunması, yüksek katma değerinin de ekonomik çeşitliliğe dayandırılması, katma değerinin yüksek olabilmesi için eğitim, bilgi ve

teknolojiye dayalı politikaların hayata geçirilmesi, bunların da, daha demokrat-özgürlükçü-şeffaf-hesap verebilir bir yapının varlığıyla mümkün olacağını altını çizmektedirler.

Öz ve Göde'nin (2015) çalışmalarında, OGT kapsamında Türkiye'nin durumu veriler doğrultusunda analiz edilerek çözüme yönelik politika önerilerinde bulunulmuştur. Türkiye'ye ait makroekonomik veriler incelendiğinde, Türkiye'nin şu an için OGT içerisinde bulunduğunu söylemenin mümkün olmadığını ancak OGT riskinin önemi bir tehlike olarak varlığını koruduğunu belirtmişlerdir. Yazarlara göre Türkiye, 2023 hedefleri doğrultusunda gereken adımları atabilirse yüksek gelir grubu ülkeler arasına katılacaktır. Yazarlara göre, bu süreçte Türkiye'nin en önemli avantajı sahip olduğu jeopolitik konum ve ekonomik açıdan yeterli olan kaynaklardır. Dolayısıyla gerekli büyümenin gerçekleşmesini sağlayacak faktörlerden birisi olan insan faktörü Türkiye'de mevcut olup beşeri sermayenin niteliği artırılarak ekonomiye olan katkısının artırılması sağlanmalıdır. Beşeri sermaye faktörünün yanı sıra yatırımların artırılması için kaynak yaratıcı faktör olan yurtiçi tasarruflarının da artırılması gerekmektedir. Ayrıca yüksek gelir grubuna geçişte önem arz eden yüksek teknoloji içerikli ürünlerin üretimi noktasında da gerek eğitim kalitesinin artırılmasında gerekse buluşların desteklenmesi hususunda devlete büyük rol düşmekte olup teknoloji üretiminde hükümetin öncü rol oynaması ve özel sektöre de bu alanda yapacakları yatırımlarda destek verilmesi gerekmektedir. Hukukun üstünlüğünün ve kurumsal yapının güçlendirilmesi ise tuzaktan çıkma yolundaki diğer önemli konulardır. Türkiye'nin OGT riskiyle karşılaşmaması için özellikle kadınların işgücüne katılım oranının artırılmasının, eğitim kalitesinin yükseltilerek ileri teknoloji ürünlerinin üretilmesinin, yurtiçi tasarruf hacminin genişletilmesinin, Ar-Ge'ye ayrılan bütçenin artırılmasının ve kurumsal yapının güçlendirilmesinin önemine vurgu yapılarak belirtilen alanlarda gereken adımların ivedilikle atılması gerektiği ifade edilmektedir.

Alçın ve Güner (2015) çalışmalarında; Türkiye'nin OGT'ye düşme nedenlerini ve OGT'den çıkış politikalarını veriler ışığında analiz ederek temel değerlendirmelerde ve öngörülerde bulunmaya çalışmışlardır. Yazarlara göre;

Türkiye ekonomisinde büyümenin hızlı ve düzenli olarak artışı için toplam faktör verimliliğinde artış, inovasyon, bütünleşik uzun dönemli tekno-ekonomik politikalarının uygulanırılığı, dış ticarete yeni ürün ve pazar olanaklarının geliştirilmesi, yatırımların millileştirilmesi, beşeri sermayenin yükseltilmesi ve sektörel gelişmenin niceliksel değil niteliksel olarak sağlanması gerektiği önem arz etmektedir.

Şahin vd.'nin (2015) çalışmalarında, OGT'de yer alan Türkiye'nin konumunu değerlendirmektedirler. Bu çerçevede, Türkiye'de 1980-2013 dönemi için yıllık veriler kullanılmakta olup OGT çerçevesinde kişi başına düşen geliri belirleyen makroekonomik değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Uygulanan zaman serisi analizinde, kişi başına düşen GSYH bağımlı değişken; enflasyon, para arzının logaritması, bütçe dengesinin, tasarrufların, sabit sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranları ve ihracat oranının logaritması da açıklayıcı değişkenlerdir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, ihracat ile kişi başına düşen gelir arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla üretime dayalı yeni teknolojik ilerlemelerle ihracat oranlarında artış sağlanmalıdır. Diğer bir sonuca göre ise kişi başına düşen gelirden diğer makro ekonomik değişkenlere doğru tek yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiş; ayrıca toplam yurtiçi tasarrufların milli gelire oranı ve enflasyon oranı ile kişi başına düşen gelir arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle OGT'den çıkışta öncelikli iyileştirmenin yurtiçi tasarruflarda yapılması gerekmektedir. Çünkü yurtiçi tasarruflar, artan yatırımlara kaynak oluşturabilmede, cari açığın önlenmesinde ve ayrıca dış kaynaklı büyümede bağımlılığının azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra ihracatta artışın sağlanması, sanayi malı üretiminin artırılması ve dış ticaret açıkları azaltılarak cari işlemler açığının da sürdürülebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Yazarlara göre, orta gelir seviyesine erişildiğinde, tarım kesiminden transfer edilerek kentte ucuz emek gücüyle üretime katılan işgücü, gelir düzeyi yüksek ülke grubuna geçmede yetersiz kalmakta; bu noktada ise yeni teknolojik atılımların devreye girmesi gerektiği öngörülmektedir. Dolayısıyla, büyümenin devamlılığı ve OGT'den çıkış için Türkiye ekonomisinde ithalata olan bağımlılığın azaltılması ve ihracat

artışlarının desteklenmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, imalat sanayinin, Ar-Ge harcamalarının, yurtiçi tasarruf oranlarının ve kadının işgücüne katılım oranının artırılması, atıl kalan emek gücünden daha fazla yararlanılması, ihracat artışının desteklenmesi, üretimde teknolojik gelişmeye dayalı yeniliklerin ön plana çıkarılması ve işsizliğin azaltılması gerekmektedir.

Uyanık (2015) çalışmasında; belirlemiş olduğu açıklayıcı değişkenlerden; işgücünün niteliği ve buna bağlı olarak görece düşük ücret profili, iktisat politikası ve yapısal faktörler ile Türkiye'nin mevcut durumu ve OGT riskinden kaçınmak için atılması gereken stratejik adımların neler olması gerektiği ile ilgili bir yol çizmeye çalışmıştır. OGT'ye takılıp kalmadan daha yüksek gelir düzeyine erişmiş ülkelerin ortak özellikleri, katma değeri ve gelir esneklik katsayısı yüksek olan ve buna bağlı olarak da fiyat esneklik katsayısı düşük olan ürünlerin üretilerek satılmasıdır. Bu nitelikteki ürünlerin üretimi de gerekli yapısal dönüşümleri gerçekleştirebilmekle sağlanmaktadır. Haliyle bu tür yapısal dönüşümleri gerçekleştirememiş, bahsi geçen nitelikteki ürünleri üretemeyen ülkeler OGT diye tabir edilen sorunla karşı karşıya kalabilmektedirler. Uyanık'a göre, Türkiye'nin OGT'den kurtulması için eğitim ve öğretim sisteminin teknoloji üretebilecek yenilikçi bireylerin yetiştirilebilmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra kendi alanında lider olmayı gerektirecek kilit sektörlerden olan ilaç, kozmetik, tohum, yeni malzemeler sektörlerine odaklı inovatif adımların atılarak bu sektörlerin özgünlüğünü gözetmesi gerekmektedir. Yazar belirlediği hedef sektör ve ürünlerle ayrıca nitelikli insan gücünü yetiştirmeye imkân sağlayacak eğitim sistemiyle, akıllı ve vicdanı hür bireylere sahip ve orta ve uzun vadeli yapısal reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye'nin, OGT sorunundan kurtulacağını savunmaktadır. Bahsi geçen adımları atamamış bir Türkiye'nin OGT'den kurtulmasını beklemenin ise rasyonel bir davranış olmayacağı belirtilmiştir.

Atik (2015) çalışmasında Türkiye'nin durumunu analiz ederek, günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin kişi başına düşen gelir seviyelerine göre belirlendiğini, bu kritere göre de Türkiye'nin uyguladığı düşük katma değere dayalı üretim politikaları sayesinde 1950'lerde düşük gelir düzeyinden orta gelir düzeyine

yükselebildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin belirli bir gelir düzeyine eriştikten sonra ekonomik büyümesinin durgunlaşmaya başladığına dikkat çekerek, OGT'nin aşılması için nitelikli ve kalıcı bir ekonomik büyümenin sağlanması gerektiği üzerinde durmaktadır. Yazar, Türkiye'nin tuzaktan kurtulabilmesi için katma değeri yüksek üretime geçilmesi yönünde yenilikçi sanayileşme stratejilerinin hayata geçirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin; eğitim yapısında, beşeri sermayesinde, inovasyona yönelik nitelikli işgücü temininde, yüksek teknoloji ürünlerin üretilmesi amacıyla Ar-Ge yatırımlarında iyileştirme ve geliştirmeye yönelik adımları atması ve üniversite-sanayi işbirliğini artırması gerekmektedir. Bu sayede modern hizmet ve imalat sanayinde katma değeri yüksek ürünlerin üretiminin gerçekleştirebilmesini sağlayacak altyapı sağlanmış olacaktır. Nitekim Türkiye, yapısal dönüşümün gerektirdiği uygun atılımları gerçekleştirdiği takdirde ithalata olan bağımlılıktan ve sermaye kaynaklı üretim yapısından kurtulabilecektir. Böylece nitelikli bir ekonomik büyüme performansı ile yüksek gelir düzeyine erişebilecek ve OGT'den kurtulabilecektir. Yazar, son yıllardaki ortalama büyüme performansı dikkate alındığında Türkiye'nin OGT'den kurtulmasının pek mümkün gözükmediğinin altını çizerek, Türkiye'nin de OGT riskiyle karşı karşıya olan her ülke gibi tuzaktan kurtulmak için gereken adımları atması, bunun içinde bilgi çağına uygun yenilikçi politikaları hayata geçirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Erkoç (2015) çalışmasında; OGT'nin nedenleri ve bu tuzaktan çıkış yolları üzerinde durmuş ve betimsel analiz yardımıyla Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler ile karşılaştırılmasını yapmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre; yazar Türkiye'nin OGT'den kurtulabilmesi için ilk önce eğitim sisteminde radikal değişikliklere gitmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Nitekim yüksek gelir seviyesine erişmek, üretken bir ekonomiye geçmekle mümkündür. Üretken bir ekonominin temel kaynağı ise vasıflı işgücü olarak görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin OGT'den çıkması için öncelikle eğitimde iyileştirmelere gidilmeli, kadınların işgücüne katılımı artırılmalı, teknolojiye atılımlar yapılmalı ve ayrıca yatırım ve tasarruflar da artırılmalıdır. Türkiye'de büyümenin ve kişi başına düşen

gelir artışının görece yüksek seviyede sürdürülebilmesi için toplam faktör verimliliğinin katkısının artması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de iyi işleyen ekonomik, siyasal ve hukuk kurumlarıyla birlikte yüksek vasıflı işgücüne ve teknolojik gelişmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca imalat sanayinin gelişimini hızlandırmak, yaratılan katma değer artırılmasıyla birlikte sanayide çeşitlenmeyi gerçekleştirebilmek için sanayi envanteri çalışmalarının da tamamlanması gerekmektedir. Yazara göre; emek piyasasını daha esnek bir hale getirerek, kayıt dışılığını azaltarak, teknolojiyi kullanarak, bilgiyi üreterek, eğitimin kalitesini artırarak köklü değişiklikler yapan bir Türkiye, OGT'den çıkabilecektir.

Kaya vd. (2015) çalışmalarında, Türkiye ekonomisinin son yıllarda yaşadığı hızlı büyümemeye sorunu üzerine birkaç açıdan inceleme yapmışlardır. Bu çerçevede bütçeden eğitime ayrılan payın milli gelir içerisindeki payına, şirketlerin Ar-Ge harcamalarının milli gelir içerisindeki payına ve patent başvurularının 16-65 yaş grubu içerisindeki paylarına bakılarak Türkiye ile yüksek orta gelir grubunda yer alan bazı ülkeler ve Türkiye ile yüksek gelir kategorisinde yer alan ülkelerin karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca çalışmada Türkiye'nin uluslararası rekabetçiliği ve ihraç edilen ürünlerin teknolojik yoğunluğu da incelenen bir diğer konulardır. Türkiye ekonomisine ilişkin ortaya konulan veriler doğrultusunda, Türkiye'de OGT'ye neden olan faktörlerin genellikle yapısal olduğu tespit edilmiştir. Yazarlar, tuzaktan kurtulmanın yolunun yapısal önlemler almaktan geçmekte olduğunun altını çizerek, OGT'ye yakalanan ülkelerin bu tuzaktan çıkabilmeleri için üretimde yapısal dönüşümleri gerçekleştirip yüksek teknoloji ve yenilikçi ürünlere geçmeleri gerektiğini vurgulamaktadırlar. Nitekim yapısal yaklaşım çerçevesinde büyüme sürecinin sadece basit bir emek-sermaye bileşimiyle açıklanabilecek bir süreç olmadığını; bu unsurların dışında eğitimin, altyapının, mal ve hizmet piyasaları ile emek piyasasının durumlarının, teknolojik kapasitenin, inovasyon kapasitesinin ve bu kapasitelerdeki artış gibi birçok unsurun bir ülkenin büyüme hızına ve ülkedeki kişi başına düşen gelir düzeyine etki edebilmekte olduğunu belirtmektedirler. Yazarlar, Türkiye'nin OGT'den çıkabilmesi için de büyüme politikasının sürdürülebilir nitelikte olması gerektiğine değinerek, 1980 sonrası benimsenen dışa

açık kalkınma modeliyle dış ticaretin büyümeye pozitif net katkı sağladığını, bu sebeple ihracatta artışın sağlanması ve özellikle de ara malı ithalatına olan bağımlılığın azaltılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu doğrultuda yazarların ortaya koydukları birçok öneri ve tespit, aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- i) Devletin eğitime ayırdığı kaynaklarda artışın sağlanması sonucu eğitimde hem niceliğin hem de niteliğin gelişmesi nedeniyle ilerleme kaydedilmesi; bu niteliksel gelişmelerin de yeni buluşları gerçekleştirecek beyin gücünü arttırmak suretiyle patent başvuruları etkileyeceği belirtilmiştir.
- ii) Ekonomi Bakanlığınca geliştirilen Girdi Tedarik Stratejisinin etkin olarak hayata geçirilip, ara malı ithalatı bağımlılığının azaltılması yoluyla, üretilen katma değer önemli bir kısmı yurt içerisinde kalarak kişi başına düşen gelirden ve dolayısıyla refahta hızlı artış sağlanacaktır.
- iii) İhracatçı sektörlerde üretilen ürünlerin ileri teknoloji içerikli ve katma değeri yüksek ürünler olması ve bu sektörlerde inovasyon faaliyetlerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca Ar-Ge faaliyetlerinde özel ve kamu kesiminde işbirliğinin sağlanıp Ar-Ge'ye ayrılan kaynakların artırılması suretiyle milli gelir içerisindeki payının artırılması sağlanmalıdır.
- iv) Teknolojiye yönelik yatırım yapan şirketlere kamu teşvikleri artırılmalıdır.

Bal vd. (2016) çalışmalarında, üst-orta gelir kategorisinde yer alan Tayland, Türkiye ve Çin için OGT içerisinde yer alıp almadıkları ve eğer OGT içerisindeyseler bu durumun hangi faktörlere bağlı olabileceği üzerine bir inceleme yapmışlardır. Analizde faydalanılan yöntemler; Vektör Hata Düzeltme modeli (VECM), Etki-tepki analizi ve Varyans ayrıştırması yöntemidir. 1980-2014 yılları için bahsi geçen bu üç ülkedeki kişi başına düşen milli gelir (KBG) ile enflasyon (ENF), mal ve hizmet ticaretinin milli gelirdeki payı (TİC), tarım sektörünün milli gelirdeki payı (TAR) ve Gini katsayısı (GINI) arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu

üç ülkenin kişi başına düşen milli gelir düzeyleri yıllar itibariyle incelenmiş ve bu ülkelerin çeşitli yaklaşımlara göre OGT'ye yakalandığı vurgulanmıştır. Ayrıca bu aşamada, her üç ülke için de kişi başına düşen gelir düzeylerine etki eden faktörlerin neler olduğu test edilmiştir. Analizden elde edilen sonuçlara göre, Türkiye ve Çin'de kişi başına düşen gelir düzeyini en fazla etkileyen değişkenin GSYİH'deki tarım sektörünün payı; Tayland'da ise GINI katsayısı olduğu görülmüştür. Her üç ülkenin de OGT içerisinde bulunması OGT'den çıkış için gerekli olan stratejileri ön plana çıkarmaktadır. Yazarlar, elde edilen sonuçlar doğrultusunda Türkiye ve Çin'de tarım sektöründe yenilikçi, teknolojik adımların atılmasının ve yüksek katma değerli ürünleri geliştirecek altyapıların oluşmasının gerekliliği vurgulanırken; Tayland için de gelir adaletsizliğini giderici tedbirlerin alınması gerektiğine dikkat çekmektedirler. Ayrıca çalışmada genel olarak OGT içerisinde yer alan ülkeler için ileri sunulan öneriler de yer almaktadır. Bunlar; toplam faktör verimliliğinin ve doğrudan yabancı yatırımların artırılması, beşeri sermayenin güçlendirilip inovatif faaliyetlerinin desteklenmesi, önceliğin gerektirdiği sektörlerin belirlenip bilgiye odaklı yüksek katma değerli ürünlerin üretilmesi, yeni yönetim tekniklerinin geliştirilmesi, uygun kurumların ve gerekli altyapının kurulması olarak ifade edilmiştir.

Karanfil (2016) çalışmasında, AB-28 ülkelerinde ve Türkiye'de kişi başına düşen gelir, Ar-Ge harcamaları ve yurtiçi tasarruflar arasında uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada söz konusu ülke grubu için 2000-2014 dönemi için panel veri analiz yöntemlerinden yararlanılmış ve veriler Dünya Bankası'ndan derlenmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında panel eşbütünleşme ve nedensellik testleri ile kişi başına düşen gelir, Ar-Ge harcamaları ve tasarruflar arasındaki ilişki incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre; bahsi geçen ilgili değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Bir diğer edilen bulgular ise kişi başına düşen milli gelir, Ar-Ge harcamalarının nedeni olarak çıkmışken; Ar-Ge harcamalarından kişi başına düşen gelire doğru, doğrudan bir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Aynı zamanda diğer değişkenler arasında da başka bir nedensellik ilişkisinin olmadığı saptanmıştır. Avrupa Birliği'nde (Türkiye dâhil) Ar-Ge harcamalarının milli gelir oranına göre toplam 16 ülkenin AB ortalamasının altında

kaldığı belirlenmişken, yakalama endeksine göre bu ülkelerden sadece Lüksemburg ve İtalya'nın yüksek gelirli ülkeler kategorisine (Romanya ve Bulgaristan'ın ise düşük gelirli ülkeler kategorisinde) olduğu belirlenmiş, diğer 12 ülkenin ise hem 2000 yılı hem de 2014 yılı verilerine göre orta gelir kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Milli gelir içerisinde Ar-Ge harcamalarının yetersizliği, uzun dönemde teknolojik altyapının gerekli desteği alamamasıyla OGT'den kurtulamayan ülkelerin kalkınmasında sorun teşkil ettiği belirtilmektedir. 2014 yılı verilerine göre Türkiye, Romanya ve Bulgaristan'ın hâlâ OGT içerisinde yer aldığı aynı zamanda bu ülkelerden Romanya ve Bulgaristan'da Ar-Ge harcamalarının milli gelirdeki payının göre en düşük harcama yapan üç ülkeden ikisi olduğu tespit edilmiştir. OGT bağlamında kişi başına düşen milli gelirdeki artış, Ar-Ge harcamalarını aynı zamanda dolaylı olarak da yurtiçi tasarrufları artıracakları belirlenmiş olup genel olarak Ar-Ge harcamalarının fazla olduğu ülkelerin OGT'den kurtulmuş ülkeler olduğu tespit edilen bir diğer husustur. Bu bağlamda yazar, AB-28 ülke grubunda ve Türkiye'de, kişi başına düşen gelirin artmasıyla Ar-Ge harcamalarına ayrılan payın yükseldiğini ve orta gelir grubunda yer alan ülkelerin yüksek gelir grubuna geçtiğini belirtmektedir.

Çobanoğulları ve Eroğlu (2017) çalışmalarında, OGT bağlamında Türkiye'yi çeşitli göstergeler doğrultusunda açıklamaya çalışmışlar ve Türkiye'nin OGT'den nasıl kurtulacağına yönelik çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Yazarlar, OGT içerisinde olduğu düşünülen Türkiye'nin hızlı bir büyüme trendiyle 1955 yılından itibaren alt-orta gelirli ülke kategorisine girdiğini ve bu grubun içerisinde 50 yıl gibi uzun bir süre kaldığını ifade etmişlerdir. Bu uzun bekleyişten sonra 2002 yılından itibaren göstermiş olduğu büyüme performansı ile ancak 2005 yılında yüksek orta gelirli ülkeler kategorisine geçebilmiştir. Orta gelirli ülkeler düzeyinde yaklaşık olarak 60 yıldır devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin OGT'ye takılmadan gelir düzeyi yüksek ülkeler kategorisinde yer alabilmesi için bir takım yapısal reformlara ihtiyacı olduğu vurgulanmaktadır. Nitekim Türkiye'nin 1960'lı yıllarda Güney Kore ile aynı düzeylerde yer aldığı gözlemlenirken, şu anda Güney Kore'nin kişi başına düşen milli gelir düzeyi Türkiye'nin iki katı konumunda gözükmektedir. Nitekim

Güney Kore, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yapısal reformlar yaparak OGT'den hızlı bir şekilde çıkmayı başarmıştır. Bu açıdan Türkiye'nin de bir an önce içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlara geçici çözümler bulmak yerine, yapısal çözümler üreterek gelir düzeyi yüksek ülkeler düzeyine çıkması önem taşımaktadır. Bunun için de öncelikle, bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının ortadan kaldırılması ve bilgi teknolojilerine ağırlık verilerek doğru ürünlerin üretilip ihraç edilmesi gerekmektedir. Aslında OGT'den kurtulmak için büyümeden ziyade ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda toplu bir şekilde kalkınması gerektiğine de değinen yazarlar, kalkınmanın sağlanması için de eğitim politikalarının oldukça önemli olduğuna ve eğitim politikalarında yapısal reformların yapılması gerektiğine dikkat çekmektedirler. Türkiye'nin asıl sorunu sahip olduğu mevcut değerleri katma değere dönüştürememesi olup bu nedenle de orta gelir düzeyinden 60 yıldır çıkamamaktadır. Kısacası, Türkiye'nin OGT'den çıkabilmesi için tek bir çözüm önerisi bulunmayıp kalkınmanın bütün bir şekilde sağlanması gerekmektedir.

Yavuz (2017) çalışmasında, Türkiye'nin OGT içerisinde bulunup bulunmadığını çeşitli göstergeler açısından inceleyerek özellikle maliye politikası çerçevesinde politika yapıcılarını için politika önerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda 1980-2016 yılları arasında Türkiye'nin OGT sorunsalını; maliye politikası araçlarından; bütçe açığı, vergi gelirleri ve kamu harcaması değişkenleri temel alınıp ekonomik büyüme ile olan etkileşimleri çerçevesinde VAR yöntemi ve Granger Nedensellik Testi ile ampirik olarak analiz etmiştir. Etki-tepki analizi sonucuna göre, kamu harcamalarında ortaya çıkan bir birimlik şok, ekonomik büyümeye bir döneme kadar olumsuz yönde etki ederken, bütçe açığında ortaya çıkan bir birimlik şok, bir döneme kadar olumlu yönde etki etmektedir. Bir başka deyişle, kamu harcamalarındaki bir artış büyüme üzerinde negatif etkiye sahipken bütçe açığındaki bir azalış büyüme üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ise istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Dolayısıyla yazar, Türkiye'nin OGT'ye yakalanmaması için politika yapıcılarının etkin bir harcama politikasını belirlemesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda temel harcama politikası; israfa yönelik harcamaların yanı sıra verimlilikte ve üretkenlikte

artırıcı ve uzun vadeli büyümeyi destekleyici nitelikte olmalıdır. Diğer taraftan kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin Granger Nedensellik Testi analizinden elde edilen bulgulara göre yalnızca kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru bir nedenselliğin varlığı söz konusu olmaktadır. Diğer değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisine bakıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Tüm bu bulguların sonucuna göre, istikrarlı bir büyüme için bütçe açığının azaltılması önemli bir husus olup bütçe açığının azaltılabilmesi için de harcama politikasında bahsi geçen gereksiz olan harcamaların azaltılması veya vergi gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Vergi gelirlerinin artırılması ise tamamıyla vergi oranlarının artırılmasıyla sağlanamayabilir. Türkiye için incelenen dönemler kapsamında OGT sorunundan kurtulmada, maliye politikası açısından harcama ve bütçe politikalarına odaklanmak gerekirken, bu sadece maliye politikasıyla değil, yapısal reformlar ve büyümeyi teşvik edici politikalar eşliğinde gerçekleştirilmelidir.

Alkan ve Ümit (2018) çalışmalarında, OGT olgusunun teorik altyapısını ve bu tuzakla mücadele ederek kurtulmayı başarmış ülke örneklerini inceleyerek Türkiye'nin de uzun vadeli büyüme performansını da göz önünde bulundurarak, OGT riskini belli ölçütler ve belirtiler kapsamında analiz etmişlerdir. Amaç, hem Türkiye'nin OGT riskini ortaya koymak, hem de ülkenin üst gelir kategorisine ulaşmasını sağlayacak kurumsal düzenlemeler ile makro iktisadi politika önerilerini ortaya çıkarmaktır. Yazarlar, OGT'ye takılı kalmanın bir "kader" olmadığını, çeşitli reformlar ve düzenlemeler ile bu tuzaktan kurtulmanın mümkün olduğunu belirterek, Türkiye'nin de uzun süreden beri bu tuzağa takılı kaldığını ve yüksek gelir kategorisine ulaşmayı başaramamış olduğuna değinmişlerdir. Bu sebepten ötürü, uygulanması halinde Türkiye açısından faydalı olacağı düşünülen politika önerilerinde bulunmuşlardır. Türkiye, düşük eğitim seviyesini, yüksek eğitimli işgücünün ise toplam işgücü içerisindeki payını artırmalı, dış ticarete emeğe dayalı emek-yoğun içerikli ürünler yerine yüksek teknoloji içerikli ürünlerin payını arttırmalıdır. İhracatta yüksek teknolojili ürünlerin payını artırabilmek için de ülkede Ar-Ge yatırım desteklerinin artırılması, Ar-Ge'nin toplam harcamalar içindeki

payının yükseltilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, ulusal tasarrufları artıracak önlemler alınmalı, tasarruflarla yatırımlar birbirini dengelemeli, finansal altyapı daha da sağlamlaştırılıp genişletilmelidir. Bir başka öneri ise büyümenin önünde engel teşkil eden unsurlara yöneliktir; yani yolsuzluklar azaltılmalı, şeffaflık ve güçlü adalet yapısı sağlanmalıdır. Yazarlar tarafından belirtilen bir diğer husus; Türkiye'nin cari işlemler açığını azaltmak için ihracat hızını artırıp ithalatın düşmesini sağlayacak ihracata dayalı bir büyüme modeline geçilmesi, böyle bir modelin de hayata geçirilmesi çeşitli teşvik politikalarının uygulanmasını gerektirmektedir.

Literatür araştırması kapsamında buraya kadar incelenen araştırmalar, orta gelir tuzağını çeşitli makroekonomik göstergeler çerçevesinde ele alıp incelemektedir. Bu tez çalışmasının temel tezi olan OGT'den çıkış ile ekonomik karmaşıklık düzeyi arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alıp inceleyen bir çalışmaya yurtiçi literatürde rastlanmamıştır. Bununla birlikte, ekonomik karmaşıklığın temel makro göstergeler ile olan etkileşimini ele alan çalışmalar mevcuttur. Literatür araştırması kısmını sonlandırmadan bu çalışmalardan kısaca bahsetmenin, ekonomik karmaşıklığın daha iyi algılanmasında faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmalardan özellikle kişi başına düşen gelir ve ekonomik karmaşıklık düzeyi arasındaki ilişkiyi ele alanların, konumuz OGT ile bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Bu bölümün başında açıklandığı ve Hidalgo'nun ifade ettiği biçimde, ekonomik karmaşıklık düzeyi, kişi başına düşen gelir üzerinde belirleyicidir. OGT'nin de kişi başına düşen gelir bağlamında değerlendirilen bir olgu olduğu düşünüldüğünde, ekonomik karmaşıklık düzeyindeki yükselişin OGT'yi aşmada önemli bir etki sağlayacağı ifade edilebilir.

Ekonomik karmaşıklığı ele alan çalışmalardan birinde Soyyiğit (2018), Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı OECD kurucu ülkeleri açısından, ekonomik karmaşıklık düzeyi ile kişi başına düşen GSYH düzeyi arasındaki ilişkiyi 1990-2016 dönemi için incelemiştir. Panel eşbütünlük analizinin yapıldığı çalışma bulguları panelin geneli için iki değişken arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki ortaya koymazken; birimler için Avusturya, Kanada, Yunanistan, İrlanda ve ABD için pozitif ve Norveç için negatif yönlü bir ilişki olduğu sonucunu vermiştir. Söz konusu

bu ülkelerde ekonomik karmaşıklık endeksi, kişi başına düşen gelir üzerinde pozitif bir etki yaratmıştır. Norveç için iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişki söz konusudur. Ele alınan ülkeler arasında kişi başına düşen gelir 2005 yılından sonra en yüksek düzeye ulaşan Norveç için kişi başına düşen gelir ve ekonomik karmaşıklık arasındaki negatif yönlü ilişkinin açıklaması ise Norveç'in ihracatında ekonomik karmaşıklık düzeyi düşük olan ürünlerin yüksek paya sahip olması ile açıklanmaktadır. Çalışmada, Türkiye için ise ekonomik karmaşıklık endeksi ile kişi başına düşen milli gelir arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusu olmadığı tespit edilmiştir.

Can ve Doğan (2018) çalışmalarında, ekonomik karmaşıklık ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi, 1970-2013 dönemi kapsamında Türkiye örneğinde incelemektedirler. Çalışmalarını; yapısal kırılmaları göz önünde bulunduran birim kök testleri ile gerçekleştirmişlerdir. Yöntem olarak; eşbütünleşme analizinde Maki (2012) yaklaşımı, uzun ve kısa dönem analizlerinde ise Dinamik En Küçük Kareler (DOLS) yöntemlerini kullanılmışlardır. Çalışmanın neticesine göre finansal gelişme, ekonomik karmaşıklığı pozitif şekilde etkilemektedir. Hata düzeltme modeline göre ise hata teriminin negatif ve istatistikî olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Türkiye için elde edilen bulgular, finansal gelişmenin ekonomik karmaşıklığa olumlu katkı sağladığını göstermektedir. Bir başka deyişle, finansal gelişmedeki artış, Türkiye ekonomisinin bilgi ve beceri içerikli mamul mal üretmesine pozitif katkı sağlamaktadır.

Ünzüle (2018) çalışmasında; liberalleşmenin üç farklı boyutu olarak ekonomik küreselleşme, politik küreselleşme ve sosyal küreselleşmenin ekonomik karmaşıklığa etkisini incelemiştir. Araştırmada Türkiye ekonomisinde küreselleşme ve ekonomik karmaşıklık ilişkisi konu alınarak, bu iki değişkenin etkileşim ekonometrik analiz teknikleri ile araştırılmıştır. Türkiye ekonomisinde 1974-2015 dönemi ekonomik karmaşıklık ve küreselleşme ilişkisinin incelendiği analiz sonuçları, küreselleşmenin ekonomik karmaşıklığı istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği, yine bu dönemde Türkiye ekonomisinde ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme ile ekonomik karmaşıklık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit

edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde sofistike ürün üretiminin yaygınlaşması ve artırılması için küreselleşme faktörlerinin dikkate alınması gerektiği ortaya konmuştur. Çalışmanın bir başka bulgusu ise politik küreselleşmenin ekonomik karmaşıklığı negatif etkilediği, bunun yanı sıra ekonomik ve sosyal küreselleşmenin ise ekonomik karmaşıklığı pozitif yönde etkilediği biçimindedir. Bu sonuca göre ekonomik ve sosyal anlamda liberalleşmenin artırılması, ülkede sofistike ürün üretiminin artırılması anlamına gelirken, politik liberalleşmenin artırılmasının sofistike ürün üretiminin azaltılması anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’NİN ORTA GELİR TUZAĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tez çalışmasının bu kısmına kadar ilk olarak OGT kavramsal olarak açıklanıp, bu olguyu değerlendirmeye yarayan temel yaklaşımlar ortaya konmuş; daha sonra yapısal dönüşümün OGT’den çıkış için taşıdığı önemden bahsedilerek, son dönemlerde yapısal dönüşümü yansıtan bir gösterge olarak kullanılmaya başlanan ekonomik karmaşıklık kavramı ile OGT arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bu kısmında ise Türkiye’nin OGT’ye ilişkin değerlendirmesi hem yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler ile hem de kendisi gibi orta gelir düzeyinde yer alan ülkeler ile kıyaslama yapmak suretiyle gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda, çalışmada Felipe vd.’nin (2012) çalışmasındaki alt-orta gelir grubundan üst-orta gelir grubuna ulaştığı tespit edilen ülke grupları içerisinde, mevcut durumda Dünya Bankası’nın sınıflandırmasına göre (The World Bank, 2019) hâlâ üst-orta gelir grubunda yer alan ve Türkiye’nin de içinde bulunduğu ülkeler esas alınmış olup; bu ülkeler içerisinde de yine Felipe vd.’nin (2012) tanımına göre üst-orta gelir grubuna erişip bu grupta 14 yıl ve daha uzun süredir bulunan ülkeler incelenecektir. Zira hatırlanacağı üzere Felipe, Abdon ve Kumar’ın Yaklaşımına (2012) göre, üst-orta gelir grubunda 14 yıl ve daha uzun süre takılı kalan ülkeler OGT’ye yakalanmış kabul edilmekteydi. Ayrıca çalışmada, üst-orta gelir grubundaki bu ülkeler ile kıyaslama yapabilmek için, yine Felipe vd.’nin (2012) çalışmasında üst-orta gelir grubundan en kısa sürede yüksek gelir grubuna ulaşan ülkeler seçilmiştir. İlgili ülkeler, Tablo 11 ve Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 11: 1950'den Sonra Alt-Orta Gelirli İken Üst-Orta Gelir Grubuna Yükselen Ekonomiler

Ülke	Bölge	1	2	3	4
Malezya	Asya	1969	1996	27	23
Tayland	Asya	1976	2004	28	15
Türkiye	Avrupa	1955	2005	50	14

Not: (1) Alt Orta Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (2) Üst Orta Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (3) Alt Orta Gelir Grubunda Geçirdiği Yıl, (4) 2019 Yılı İtibariyle Üst-Orta Gelir Grubunda Geçirdikleri Yıl.

Kaynak: (Felipe vd., 2012: 22).

Buna göre; 1950 yılı sonrasında alt-orta gelir grubundan üst-orta gelir grubuna çıkan ve günümüz itibariyle üst-orta gelir grubunda 14 yıl ve daha fazla süre geçiren ülkeler Malezya, Tayland ve Türkiye'dir. Türkiye bu ülkeler içerisinde alt-orta gelir grubunda en fazla süre geçiren ülkedir. Malezya ve Tayland sırayla 27 ve 28 yılda üst-orta gelir grubu düzeyine çıkmış, ancak Türkiye bu ülkelerin harcadığı sürenin iki katına yaklaşık süre boyunca alt-orta gelir grubunda kalmıştır.

Tablo 12: 1950'den Sonra Üst-Orta Gelir Düzeyinde İken Yüksek Gelir Düzeyine Yükselen Ekonomiler

Ülke	Bölge	1	2	3	4
Japonya	Asya	1968	1977	9	4,7
Güney Kore	Asya	1988	1995	7	6,5
Singapur	Asya	1978	1988	10	5,1

Not: (1) Üst Orta Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (2) Yüksek Gelir Grubuna Terfi Ettiği Yıl, (3) Yüksek Gelir Grubunda Geçirdiği Yıl, (4) Üst Orta Gelir Grubundan Yüksek Gelir Grubuna Geçme Aşamasında Kişi Başına GYH Yıllık Ortalama Büyüme Hızı.

Kaynak: (Felipe vd., 2012: 24).

Felipe vd.'nin (2012) hesaplamalarına göre, aynı dönemde üst-orta gelir grubundan yüksek gelir grubuna yükselen ekonomiler ise Japonya, Güney Kore ve Singapur'dur. Böylelikle, Türkiye'nin hem kendi gelir grubundaki ülkeler ile hem de yüksek gelir seviyesine ulaşmış ülkeler ile karşılaştırmalı bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

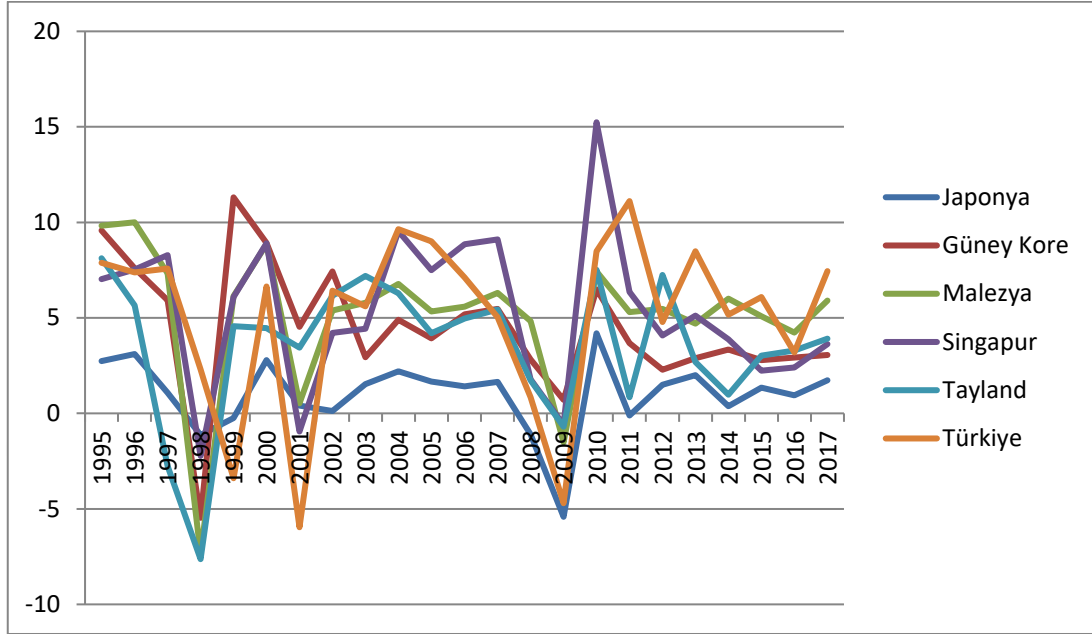
3.1. Yapısal Dönüşüm Perspektifinden Türkiye’de Orta Gelir Tuzağı Riskinin Değerlendirilmesi

Günümüzde uluslararası alanda güçlü ve saygın bir ülke olmanın en önemli göstergesi, sağlıklı ve istikrarlı bir gelişme gösteren bir ekonomiye sahip olmaktır. Bunu gerçekleştirebilmenin bir yolu, ülke kaynaklarıyla birlikte beşeri sermayenin üretim sürecine etkin katılımıdır (Altınışık ve Peker, 2012: 3). Türkiye’nin nitelikli bir ekonomiye sahip olabilmesi için öncelikle nitelikli bir üretim yapısı kurması gerekmektedir. Nitelikli bir üretim yapısı ise toplum refahını ve kalkınmayı merkeze alan bir yaklaşım ile gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla nitelikli bir üretimin sağlanması, öncelikle teknolojiyi yalnızca kullanan değil, üreten bir toplum olma anlayışının hâkim kılınmasıyla başlayacaktır. Bu anlayış da eğitim sisteminden bilim, sanayi ve teknoloji politikalarına kadar uzanan geniş bir politika perspektifi gerektirmektedir (Aydın ve Soylu, 2018: 45). Bu bölümde, Türkiye’nin OGT riski, söz konusu dönüşümü izlemeye olanak sağlayacak ilgili göstergeler kapsamında analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. GSYH, Kişi Başına Düşen GSMH

Küresel düzeyde üretimin eksenini ve ağırlık merkezi artık yön değiştirerek, gelişmiş Batı ülkelerinden gelişmekte olan Asya ülkelerine doğru kaymaktadır. Bu eğilim özellikle 2008 krizinden sonra daha da belirginleşmiş, özellikle Çin ve Hindistan gibi yükselen ekonomilerde hızlı büyüme performansındaki artış, bu ülkelerin küresel ekonomideki payını artırmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerin özellikle de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya’nın küresel ekonomideki payı genel olarak azalma eğilimindedir. Bu eğilimde gelişmekte olan ülkeleri ön plana çıkaran belirleyici unsurlar; nüfus ve doğal kaynak avantajını teknolojiyi üretime ve bunu rekabet avantajına dönüştürme yönünde uygulayacakları politikalar ile yüksek oranlı yatırımlarıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 6).

Grafik 1: GSYH Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim)

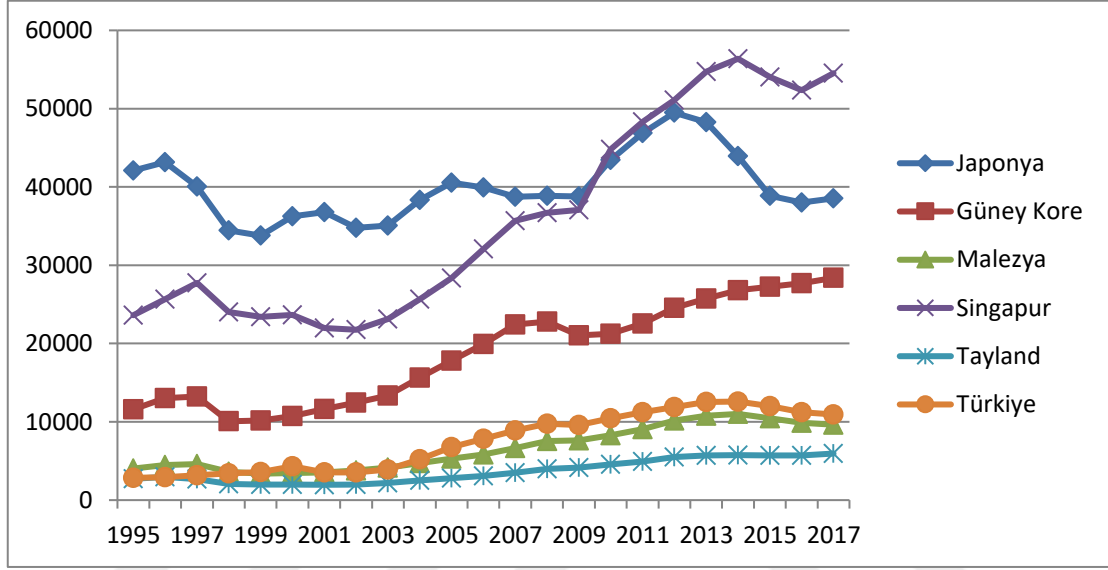

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 1’de 1995-2017 dönemi kapsamında Türkiye’nin de içerisinde yer aldığı seçilmiş ülkelerin GSYH’deki yıllık değişim süreci, yer almaktadır. Grafikte dikkati çeken ilk husus, söz konusu verilerin benzer yönde hareket ettiğidir. Grafik incelendiğinde yüksek gelirli ve üst-orta gelirli ülkelerin ilgili dönemde büyüme hızlarının birbirine oldukça yakın seyrettiği ayrıca genel olarak dalgalı ve istikrarsız bir büyümenin söz konusu olduğu görülmektedir. Küresel ekonomik krizin etkili olduğu dönemlerde, grafikte yer alan ülkelerde büyüme oranlarında düşüşlerin olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye ekonomisinde, 2000 yılındaki gerçekleşen büyümenin ardından 2001 yılında yaşanan krizin sonucu olarak daralma görülmüş, krizi takiben 2002 ve 2003 yıllarında ise artık toparlanma başlamış ve 2004 ve 2005 yıllarında %8-9’ları aşan bir büyüme performansı gerçekleşmiştir. Ancak takip eden yıllar boyunca ekonomik büyüme performansı giderek yavaşlamış, 2009 yılında da küresel kriz sonucunda ekonomik küçülme yaşanmıştır. 2009 yılındaki düşüşten sonra tekrar yükselişe geçilmiş, 2010 ve 2011 yılları kriz sonrası

toparlanma dönemi olarak pozitif ekonomik büyüme yılları olmuştur. Ancak GSYH'deki bu artış trendi yerini durgunluğa bırakmış, belirli bir seviyenin üzerine çıkamadığı görülmektedir.

Grafik 2: Kişi Başına Düşen GSMH (Atlas metodu-Cari ABD Doları)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Birinci bölümde değinildiği üzere, OGT ile ilgili Dünya Bankası tarafından hazırlanan Atlas metoduna göre kişi başına düşen geliri 995 \$ veya altı olan ülkeler düşük gelirlili, 996 \$- 3.895 \$ aralığında olan ülkeler alt orta gelirlili; 3.896 \$ - 12.055 \$ aralığında olan ülkeler üst-orta gelirlili ve 12.056 \$'dan daha fazla ise yüksek gelirlili ülkeler olarak adlandırılmaktaydı (The World Bank, (2019a)). OGT tanımında yer alan kişi başına düşen gelir durumuna bakacak olursak; Grafik 2'de 1995-2017 dönemi kapsamında seçilen ülkelerin kişi başına düşen GSMH'leri görülmektedir. Üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin, yüksek gelir grubunda yer alan ülkelere belirgin biçimde ayrıştığı görülmektedir. Veriler doğrultusunda nüfus başına düşen üretimde yüksek gelir seviyesinde olan G. Kore, Japonya ve Singapur açık ara ileride iken; Türkiye üst-orta gelir grubu içinde Malezya ve Tayland'dan daha iyi

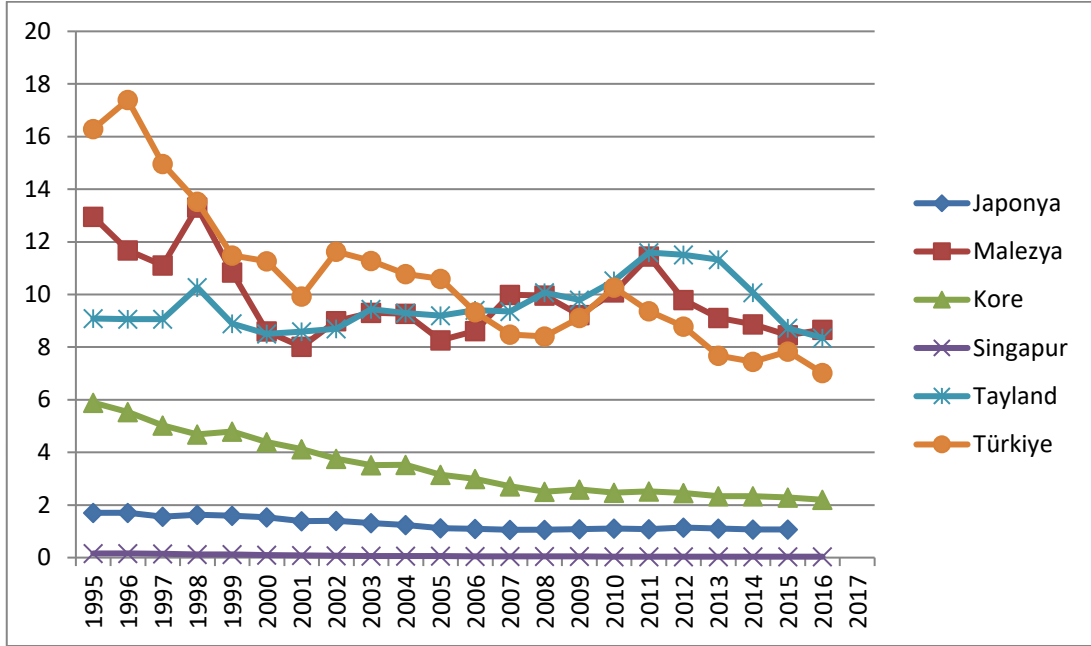
durumdadır. Buna karşılık, yüksek gelir düzeyindeki ülkeler ile karşılaştırıldığında arada belirgin bir farklılığın olduğu görülmektedir.

Bir ekonominin OGT içerisinde olup olmadığını tespit etmek için yalnızca kişi başına düşen gelir miktarının analizi yeterli olmamaktadır. Makro boyutlu bir değerlendirmenin yapılabilmesi için ekonomideki yapısal dönüşümü yansıtan çeşitli göstergelerin zaman içerisindeki seyrinin de incelenmesi gerekmektedir (Çobanoğulları ve Eroğlu, 2017: 262). Bu bakımdan, tezin bu bölümünde sektörlerin milli gelirdeki, istihdamdaki ve ithalat-ihracattaki payları, yurtiçi tasarruf ve brüt sermaye oluşumunun GSYİH içindeki payları, AR-GE harcamaları ve AR-GE göstergeleri, yüksek teknoloji ihracatının toplam imalat sanayi ihracatındaki payı, eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı ve ekonomik karmaşıklık endeksi verileri değerlendirilecektir. Bu çerçevede Türkiye'nin OGT içerisinde yer almadığı hakkında analizler yapılabilecektir.

3.1.2. Sektörlerin Milli Gelirdeki Payları

Sermaye birikimi; belirli bir dönemdeki mal ve hizmet üretme kapasitesini yansıttığı gibi istihdamda ve verimlilikte artış sağlayarak ülke refahının sağlanmasında ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde oldukça etkili olan faktörlerden biri olarak görülmektedir (Çetin, 2012: 211). Dolayısıyla sermaye birikiminin artırılması, ekonomik büyümeye ve de aynı zamanda ülkelerin gelir düzeyinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında hem değerler zincirinde yüksek katma değer yaratan aşamalara hâkim oldukları hem de zincirin diğer aşamalarını ve üretim ağını yönettikleri görülmektedir. Katma değeri daha düşük aşamalar ise büyük oranda gelişen ülkelere gerçekleştirilmektedir. Türkiye ise henüz yüksek katma değer yaratan halkalar içerisinde, sahip olduğu potansiyeliyle orantılı bir biçimde yer almadığı görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 6).

Grafik 3: Tarımsal Katma Değer (GSYH'deki payı, %)

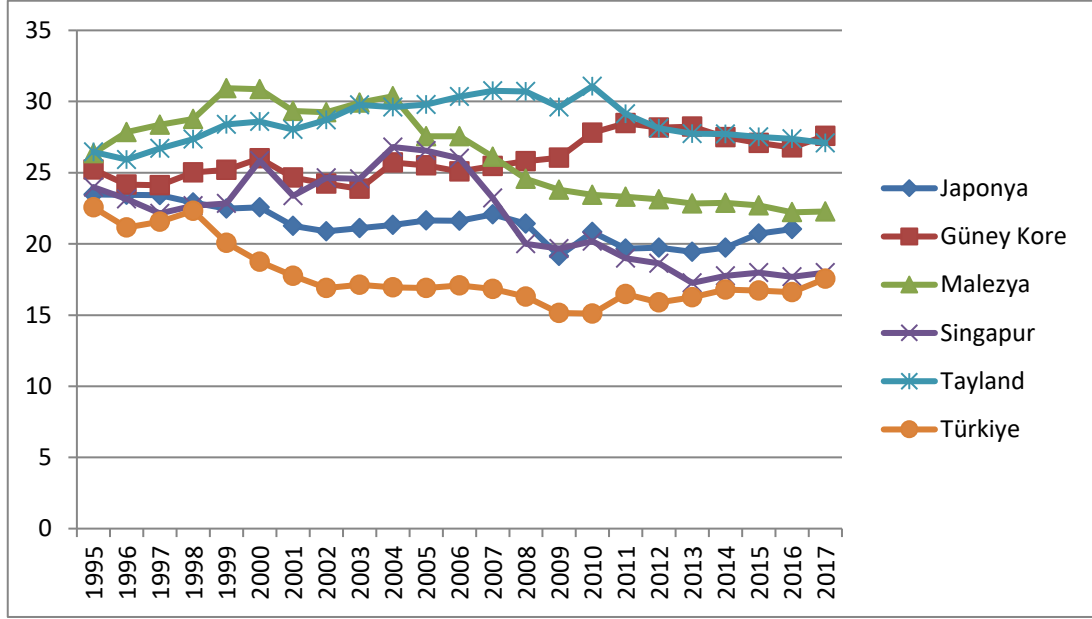

Kaynak: www.foodsecurityortalog (Erişim tarihi: 18.05.2019).

Grafik 3'te ele alınan ülkelerde 1995-2017 dönemi kapsamında tarımsal katma değer GSYH'ye katkısı incelendiğinde, Türkiye ekonomisinde tarımsal katma değer hasıladaki payının giderek azaldığı görülmektedir. Yüksek gelir grubunda yer alan G. Kore, Japonya ve Singapur'da ise tarımın ulusal gelire katkısı oldukça düşük ve 2008 yılından sonra izleyen dönemlerde durağan bir durum sergilemekte oldukları görülmektedir. Türkiye'nin aynı kategoride yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan Malezya'da tarımın hasılaya katkısı başlangıçta daha yüksekken ilerleyen dönemlerde bu oran azaldığı ve 2001 yılından itibaren %8 ile %12 arasında bir ivme gösterdiği izlenmektedir. Tayland'da ise 1995 yılında %9'larda olan oran, 2011 yılında %11'lere yükselmiş ve izleyen dönemlerde giderek azalmıştır. Ülkelerin gelişme sürecinde, üretim yapısının düşük katma değerli sektörlerden daha yüksek katma değerli sektörler doğru bir yapısal dönüşüm geçirerek kaynakların, bu süreçte düşük verimli sektörlerden daha verimli sektörler kaymakta olduğundan bahsetmiştik. Bu anlamda tarım sektöründe oluşturulan katma değer hasıladaki payının azalması, yapısal dönüşüm açısından beklenen bir

durumken; bu durumun, toplam faktör verimliliğindeki artışa yansımaları önemli bir durumdur. Burada önemli olan husus, bu dönüşümün imalat ve hizmet sektörlerinde başarıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği hususudur.

Grafik 4: İmalat Sanayinin Katma Değerinin GSYH'deki Payı (%)

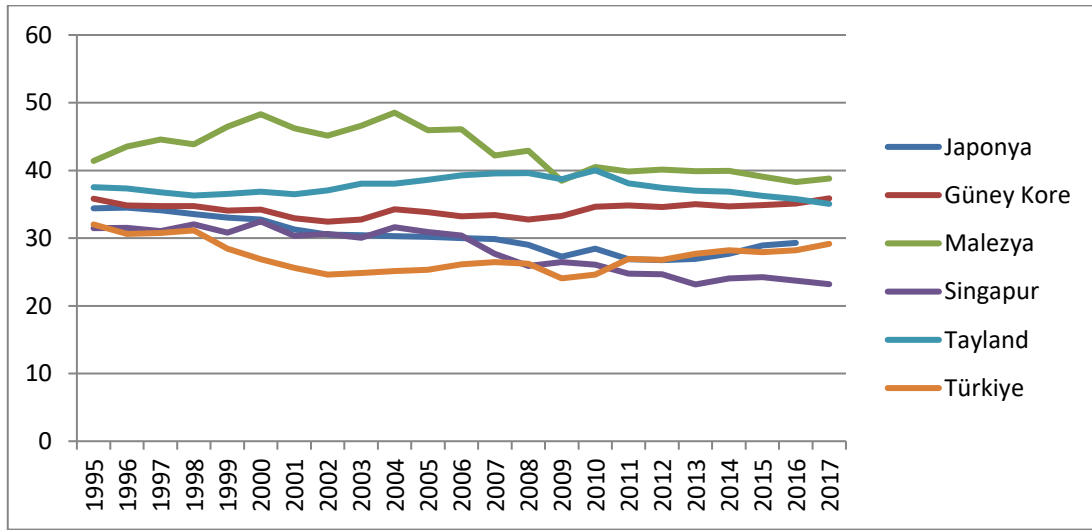

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 4'te ele alınan ülkelerde imalat sanayi katma değerinin 1995 sonrası dönemde GSYH'ye katkısı izlenmektedir. Yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerde G. Kore'de imalat sanayinin hasıladaki payında artış görülmektedir. Singapur ve Japonya'da ise genel olarak yumuşak bir düşüş söz konusudur. Üst-orta gelirli ülkelerden Tayland, dönem boyunca stâbil bir görünüm sergilemektedir. Malezya ve Türkiye'de ise bir düşüş olmakla beraber Türkiye'de daha sert biçimde gerçekleşmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye, imalat sanayinin katma değerinin hasıladaki payında kendi kategorisinde yer alan ülkelere göre daha geride yer aldı görülmektedir. OGT'nin aşılabilmesinde önemli bir unsur olan imalat sanayinin GSYH içindeki payının hızla gerilemesi, sanayileşmede yavaşlamanın yaşandığını göstermektedir. Sanayi sektörünün milli gelir içindeki payının,

sanayileşmesini tamamlamış ülkelerde azalmakta olması ve yerini hizmet sektörüne bırakması olağan bir durumken Türkiye gibi sanayileşmesini tam tamamlamamış ülkeler için ise bu oranın düşük seyretmesi hatta düşme eğilimine girmesi ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin imal edilen ürünlerin yapısını değiştirerek, artan derecede sofistike ürün üretmesi beklenirken, tam tersine imalat sanayi katma değerinin hasıladaki payının azaldığı gözlenmektedir.

Grafik 5: Sanayi Sektörü (İnşaat Dâhil) Katma Değerinin GSYH'deki Payı (%)

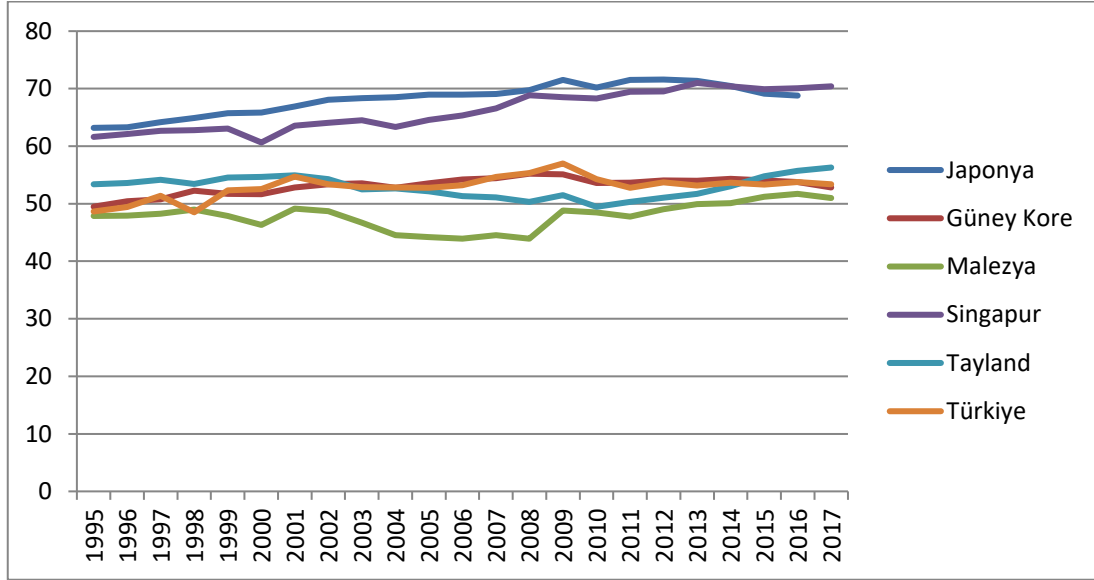

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Sanayi (inşaat dâhil) sektörü katma değeri verileri 1995-2017 yılları için Grafik 5'te gösterilmiştir. Veriler doğrultusunda bu sektörde yaratılan katma değer performansı, imalat sanayi sektörüne benzer görüntü sergilemekte olup seçilmiş diğer ülkelere kıyasla Türkiye'nin düşük seviyede bir katma değer yarattığı göze çarpmaktadır. Aynı kategoride yer alan Malezya ve Tayland'da endüstri sektörünün ulusal hasılaya katkısı oldukça yüksekken yüksek gelir kategorisinde yer alan G. Kore, Singapur ve Japonya başlangıçta benzer performans sergileyip ilerleyen dönemlerde Japonya hariç bu ülkelerde oranların düştüğü görülmektedir. Oranlar, Türkiye'de son yıllarda önemli bir gelişme sergileyen inşaat sektörünü de kapsamına rağmen, sanayi sektörü katma değerinin GSYH'deki payı, aynı gelir

grubunda yer aldığı Malezya ve Tayland'a kıyasla Türkiye'de oldukça düşük seviyelerdedir.

Grafik 6: Hizmet Sektörü Katma Değerinin GSYH'deki Payı (%)

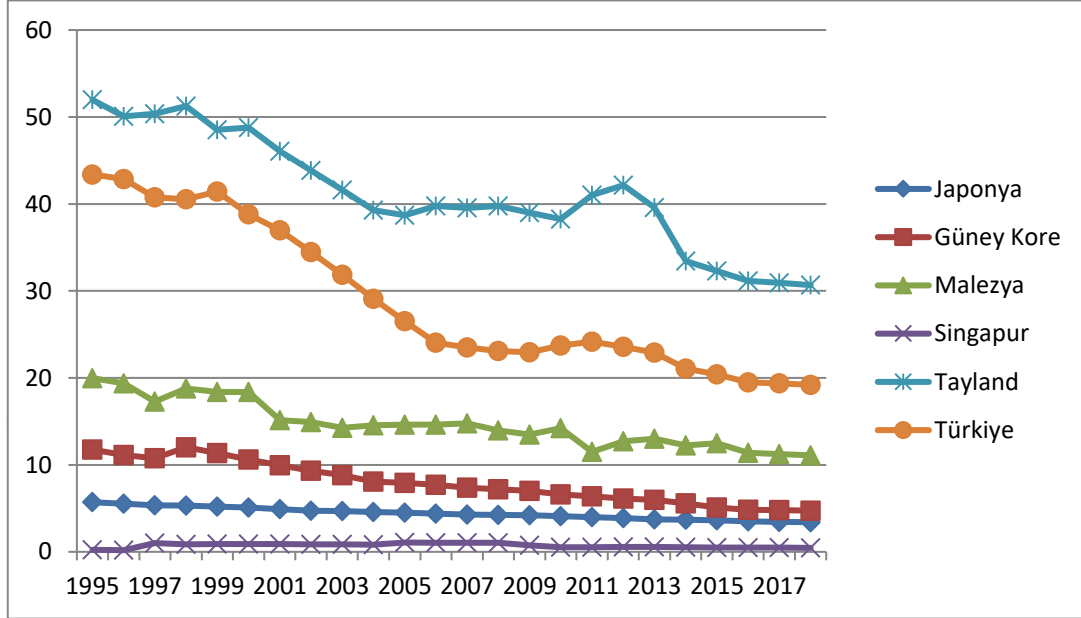
Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Hizmetler sektörü katma değeri verileri, 1995-2017 yılları için Grafik 6'da yer almaktadır. Grafiğe göre Türkiye'de hizmetler sektörü katma değerinin hasıladaki payında bir artış olduğu görülmektedir. Başlangıç yılında %48,6 olan oran 2017 yılında %53,4'e yükselmiştir. Türkiye, hizmetler sektörü katma değeri performansına göre aynı kategoride yer alan Malezya ve Tayland'dan daha iyi durumdayken yüksek gelir grubunda yer alan Japonya ve Singapur'a göre daha düşük seviyede kalmaktadır. Türkiye açısından sektörlerin oluşturduğu katma değerinin hasıladaki payları bir bütün olarak değerlendirildiğinde; sağlıklı bir yapısal dönüşüm sürecinde olduğu gibi tarım sektörünün payı azalırken imalat sanayinin payının artması şeklinde bir değişim olmadığı görülmektedir. Aksine ekonomide daha sofistike ve yüksek katma değerli ürün üretme potansiyeli taşıyan imalat sanayi sektöründe bir azalış gerçekleşmektedir. Hizmetler sektöründeki artış ise imalat sanayinin payında artış olmaksızın yapısal dönüşüme önemli bir katkı sağlamayacaktır.

3.1.3. Sektörlerin İstihdamdaki Payları

Türkiye ekonomisinde istihdamın sektörel değişimine bakıldığında, katma değerdeki eğilimlere benzer bir durum ile karşılaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle Türkiye’de üretimin sektörel bazdaki dağılımına paralel biçimde, istihdamın da sektörel bileşiminde değişim yaşandığı görülmektedir. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında; tarımdan, sanayiye ve hizmetler sektörlerine kayma sürecinin yaşandığı ancak mevcut dağılımın yüksek gelirli ülke ekonomilerine kıyaslandığında yetersiz kaldığı açık olarak görülmektedir. 1995-2018 dönemlerinde tarım sektörü istihdamında giderek bir azalmanın yaşandığı görülürken imalat sanayi sektörünün istihdamdaki payında bir artışın yaşandığı ancak izleyen dönemlerde bu artışı sürdürmediği görülmektedir. Hizmetler sektöründeki istihdam oranlarına bakıldığında ise artışının sağlandığı görülmektedir. Türkiye’deki ekonomik kaynakların daha az verimli alanlardan olan tarımdan, daha verimli alanlar olan sanayi ve hizmetlere kaymasının, ekonomide verimlilik düzeyi açısından olumlu etkiler sağlayacağından söz konusu kaynak dağılımının şekillenmesi gerekmektedir. Kesintisiz ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için aynı zamanda gelişmiş ülkelere kişi başına gelir düzeyinde yakınsayabilmek için ekonomi genelindeki yapısal dönüşümün sağlanması ve bunun sürdürülmesi önem atfetmektedir. Her bir sektörün istihdamdaki paylarını ayrı ayrı değerlendirecek olursak;

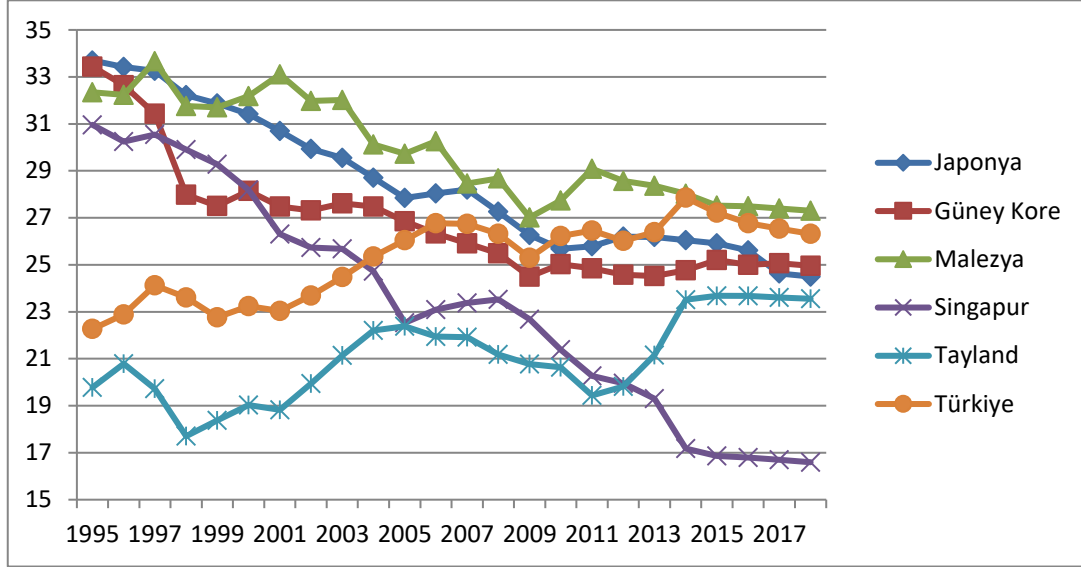
Grafik 7: Tarımın İstihdamdaki Payı (ILO tahmini, %)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 7’de seçilen ülkelerin tarımsal istihdamının toplam istihdamdaki payı 1995-2018 dönemi kapsamında sunulmaktadır. Buna göre; Türkiye’de tarım sektörünün ulusal gelirdeki payındaki düşüşe paralel olarak, bu alanda faal olan nüfusta da payının düştüğü görülmektedir. Tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payının başlangıçta %43,4 olan oranı, 2018 yılında %19,2’ye düşmüştür. Türkiye ile aynı kategoride yer alan Malezya’daki duruma baktığımızda; başlangıçta %20’ler olan oran, ilerleyen dönemlerde gittikçe azalarak 2018 yılında %11,1’e ulaşmıştır. Malezya, grafikte yer alan yüksek gelir grubundaki ülkelerin hemen üstüne yer almakta olup tarımın istihdamdaki payı, bu ülkelerdeki benzer görünümü sergilemektedir. Ekonominin yüksek büyüme performansı neticesinde, tarım sektörünün gelirdeki payı düştükçe istihdamdaki payı da azalmakta, böylelikle tarım sektöründeki istihdamın fazlası, verimlilik açısından daha üstün olan diğer sektörlerle kaymaktadır. Bu durum yapısal dönüşüm çerçevesinde beklenen bir durumdur. Ancak yapısal dönüşümün sağlıklı biçimde sağlanıp sağlanmadığı, diğer sektörlerin de durumunun incelenmesi ile anlaşılabilir.

Grafik 8: İmalat Sanayinin İstihdamdaki Payı (ILO tahmini, %)

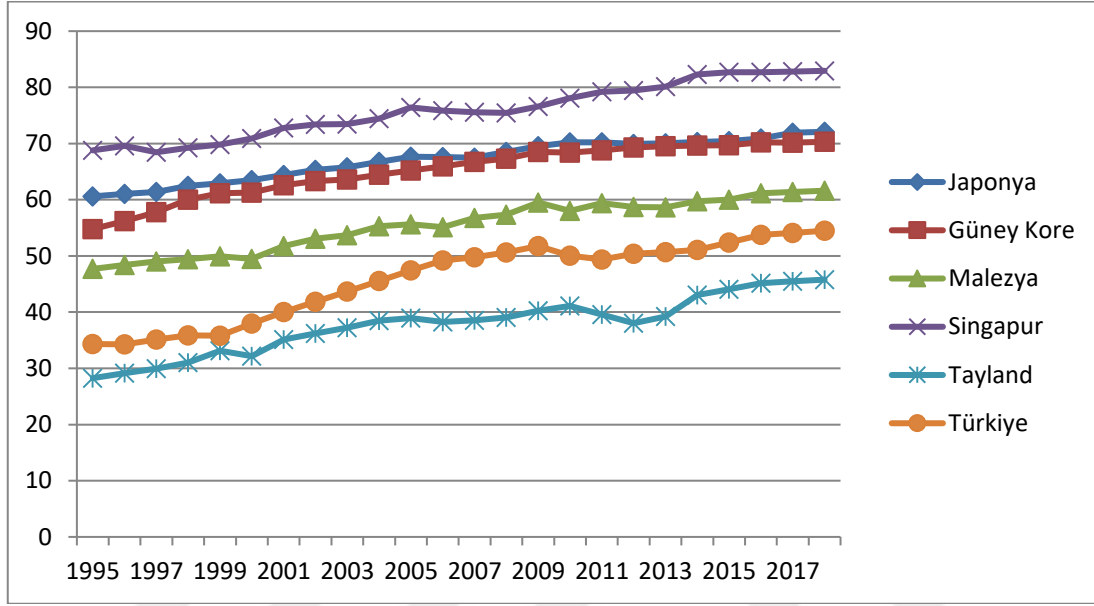

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

1995-2017 yılları için seçilmiş ülkelere ait imalat sanayinin istihdama olan katkısı Grafik 8’de izlenmektedir. Yüksek gelir grubundaki Japonya, Güney Kore ve Singapur’da imalat sanayi istihdamının toplam istihdamdaki payı azalış sergilemektedir. Ancak bu ülkeler yapısal dönüşümü büyük ölçüde sağladıkları için, söz konusu düşüşe eşlik eden hizmet sektörü istihdam payı (Grafik 9), dengeli ve sağlıklı bir büyüme sürecini ortaya koymaktadır. Buna karşılık Türkiye’nin de içlerinde yer aldığı seçilmiş üst-orta gelir grubu ülkelerde azalış değil, artış olması beklenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye’deki verileri değerlendirdiğimizde, başlangıç yılı olan 1995 yılından itibaren dalgalanan bir artışın olduğu söylenmekle birlikte, 2014 yılından itibaren imalat sanayinin toplam istihdamdaki payında kesin bir düşüşün başladığını da belirtmek gerekir. Tayland’da ise dönem boyunca genel eğilim, artan azalan şeklinde bir trend olup 2015 yılında sonra bir düşüş

başlamaktadır. Malezya'nın imalat sektörü istihdamının toplam istihdamdaki payında ise azalış söz konusudur.

Grafik 9: Hizmet Sektörünün İstihdamdaki Payı (ILO tahmini, %)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

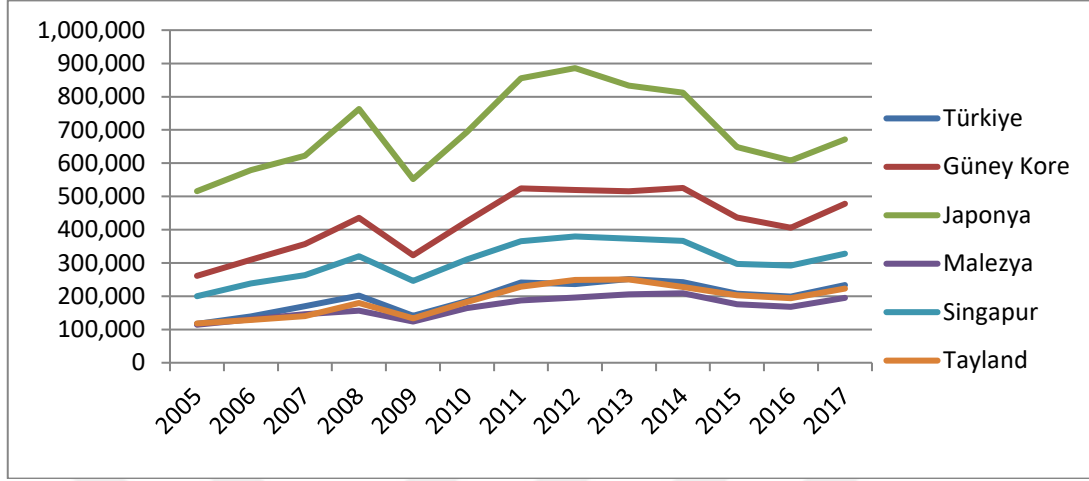
Grafik 9'da seçilmiş ülkelerde hizmetler sektörünün toplam istihdamdaki payı 1995-2018 dönemi kapsamında sunulmaktadır. Yüksek gelir grubu ülkeleri olan Japonya, Güney Kore ve Singapur'da hizmet sektörü istihdamının toplam istihdamdaki payı, üst-orta gelir grubundaki ülkelere göre belirgin olarak yüksektir ve bu ülkelerin gelişim çizgileri açısından değerlendirildiğinde olağan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de istihdamın sektörel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, hizmetler sektörünün büyük bir önem kazandığı görülmektedir. Öte yandan son yıllarda istihdam içinde imalat sanayinin payı azalırken, hizmetler sektörünün payının sürekli artması, yapısal dönüşümünü henüz tamamlamamış olan Türkiye için istenmeyen bir durum olarak nitelendirilebilir. Üst-orta gelir grubunda yer alan Tayland, grafiğin en altında yani kendi kategorisinde yer alan ülkelerin de en altında yer almakta olup hizmet sektörünün istihdamdaki payında genel olarak artış görülmektedir. Malezya'daki durum değerlendirildiğinde ise hizmet sektörü

istihdamının toplam istihdamdaki payında genel olarak artış görülmekte olup ülke bu performansı ile grafikte yüksek gelir grubundaki ülkelerin hemen altında, Türkiye ile aynı kategoride yer almasına rağmen üst-orta gelirli ülkelerin en üstünde yer almaktadır.

3.1.4. Sektörlerin İthalat-İhracattaki Payları

Ekonomilerin kalkınma sürecinde, dış ticaret önemli bir unsur olup iç dinamikleri harekete geçirmede önemli rol almaktadır. Dış ticaretin gerçekleşmesinde tarım, sanayi ve hizmetler sektörü etkili olup özellikle de sanayi sektörünün etkisinin artırılması büyümenin sağlanmasında önemlidir. Kalkınma sürecindeki yatırımların finansmanında ihracattan elde edilen gelir etkili olduğu için, az gelişmiş ülkeler ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için sanayi ve yatırım mallarını, ihracat yoluyla elde ettikleri gelirler karşılığında ithal ederek sağlamaktadırlar. Dolayısıyla kalkınmanın hızlanması için ihracat gelirlerinin artırılması gerekmektedir. İhracatta meydana gelen bir değişim GSYİH'de aynı yönde bir değişime yol açtığından büyümenin de artmasına yol açmaktadır (Şerefli,2016: 137). Ayrıca dış ticaret, verimlilik artışının yanı sıra yeni teknolojilerin elde edilmesinde ve yayılmasında etkili bir unsur olup ekonomik büyüme oranının da artmasına katkıda bulunmaktadır (Arvas ve Torosdağı, 2016: 3).

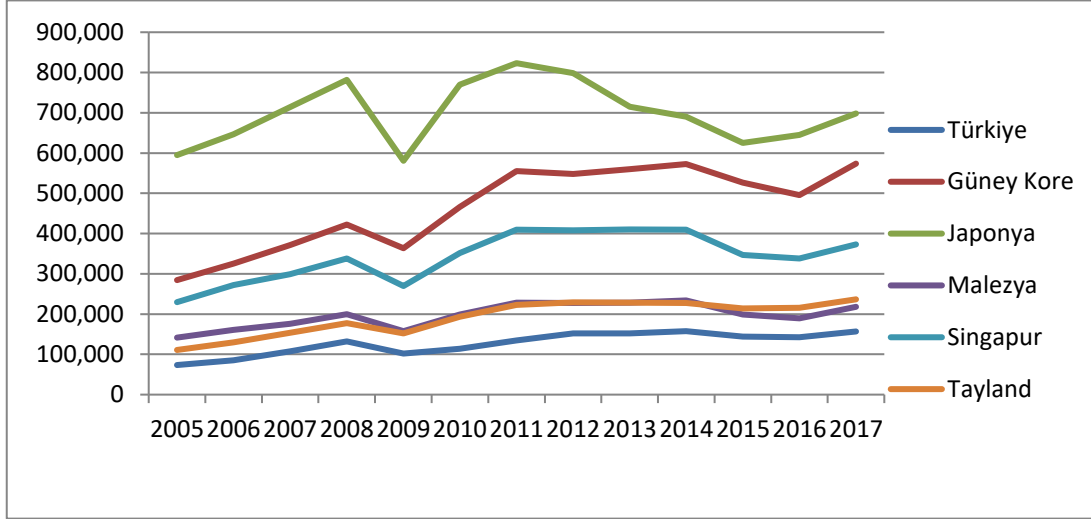
Grafik 10: Seçilmiş Ülkelerde İthalat (Milyon Dolar)

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (a), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri-son/ulkelere-gore-dunya-ticareti-2005-2017> (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

Ülkelerin ekonomilerini değerlendirmede kullanılan bir parametre de ülkelerin ithalat miktarlarıdır. Grafik 10’da yer alan seçilmiş ülkelerdeki ithalat değeri verileri, 2005 yılından itibaren yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerin değerlerinin zamanla nasıl ayrıştığını ve özellikle de Japonya’nın farkı gittikçe nasıl açtığı görülmektedir. Türkiye yüksek gelirli ülkelerin oldukça altında bir trend sergilemekte olup kendi kategorisinde yer alan ülkelerle ise hemen hemen aynı trendi sergilediği görülmektedir.

Grafik 11: Seçilmiş Ülkelerde İhracat (Milyon Dolar)

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (a), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri-son/ulkelere-gore-dunya-ticareti-2005-2017> (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

Ülkelerin ekonomilerini değerlendirmede kullanılan bir diğer gösterge ise ülkelerin ihracat miktarlarıdır. Grafik 11’de de izlendiği üzere seçilmiş ülkelerdeki ihracat değerlerine bakıldığında, tıpkı Grafik 10’da yer alan ithalat değerleri gibi, yüksek gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkeler ile içerisinde Türkiye’nin de yer aldığı üst-orta gelir grubundaki ülkeler arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Türkiye’nin ihracat hacmi açısından, seçilmiş ülkeler içerisinde en düşük performansı sergilediği görülmektedir. Grafik 10 ve Grafik 11 birlikte değerlendirildiğinde, verilen yıllar içerisinde Türkiye’nin ithalatı ihracatından fazla olup dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Türkiye ile aynı kategoride yer alan Tayland ve Malezya açısından değerlendirildiğinde; Tayland’da bazı dönemlerde dış ticaret açıklığı bazı dönemlerde ise dış ticaret fazlalığı görülmektedir. Malezya’daki durumla ilgili olarak; bu ülkenin bahsi geçen iki ülkeden farklılık gösterdiği ve verilen yıllar içerisinde ihracatının ithalatından fazla olduğu görülmekte olup bu ülkede dış ticaretin fazlalığı söz konusudur. Malezya’dakine benzer durum, yüksek gelir grubunda yer alan Singapur’da görülmekte olup verilen dönemler içerisinde

ülkenin ihracatının ithalatından fazla olduğu dolayısıyla bu ülkede de dış ticaret fazlalığı söz konusudur.

Tablo 13: Seçilmiş Ülkelerin Dünya İthalat Sıralaması (C.I.F) Milyar \$

ÜLKELER	Sıra No	2011	Sıra No	2012	Sıra No	2013	Sıra No	2014	Sıra No	2015	Sıra No	2016	Sıra No	2017
Japonya	4	855	4	886	4	833	4	812	4	648	5	608	4	672
Kore	9	524	9	520	9	516	9	526	9	436	10	406	9	478
Singapur	15	366	15	380	15	373	15	366	16	297	16	292	16	328
Türkiye	20	241	22	237	20	252	21	242	21	207	20	199	21	234
Tayland	22	229	21	249	22	250	24	228	22	203	23	194	24	222
Malezya	27	187	26	196	26	206	26	209	26	176	26	168	26	195

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (b), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>, (Erişim Tarihi: 19.05.2019).

Ele alınan ülkelerin ithalat hacimleri ve dünya ithalatındaki sıralamaları, 2011-2017 yılları için Tablo 13'te verilmiştir. Türkiye 2011-2017 dönemindeki bilgiler ışığında seçilmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, kendi kategorisinde yer alan ülkeler içerisinde ithalat açısından en üst sırada yer almaktadır.

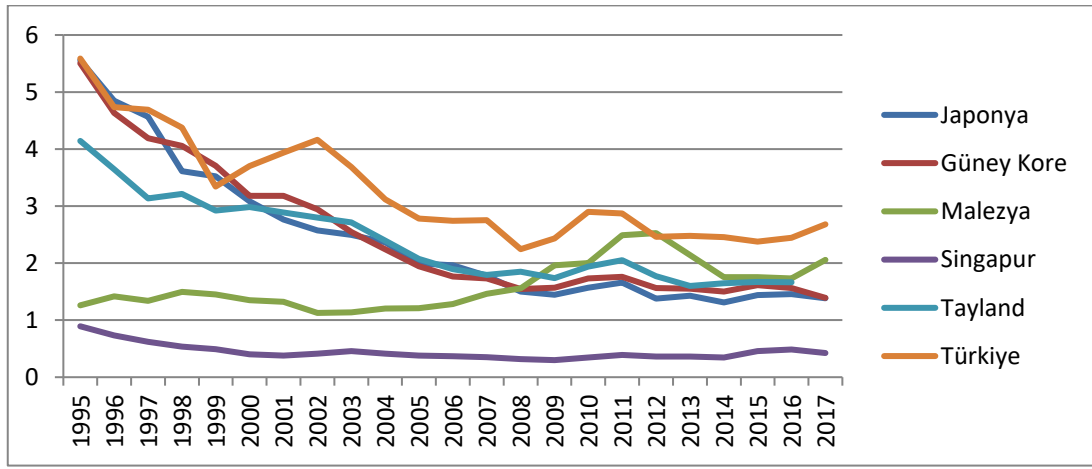
Tablo 14: Seçilmiş Ülkelerin Dünya İhracat Sıralaması (F.O.B.) Milyar \$

ÜLKELER	Sıra No	2011	Sıra No	2012	Sıra No	2013	Sıra No	2014	Sıra No	2015	Sıra No	2016	Sıra No	2017
Japonya	823	4	799	4	715	4	690	4	625	4	645	4	698	4
Kore	555	7	548	7	560	7	573	7	527	6	495	8	574	6
Singapur	410	14	408	14	410	14	410	14	351	14	338	14	373	14
Tayland	223	25	229	24	229	24	228	24	214	21	215	21	237	21
Malezya	228	24	228	25	228	25	234	23	200	23	189	24	218	25
Türkiye	135	32	152	32	152	32	158	31	144	31	143	31	157	31

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (b), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>, (Erişim Tarihi: 19.05.2019).

Tablo 14, 2011-2017 yılları için seçilmiş ülkelerin ihracat hacmini ve dünya ihracatındaki sıralamalarını göstermektedir. Türkiye 2011-2017 döneminde seçilmiş ülkelerle karşılaştırıldığında; dünya ihracatındaki sıralama açısından kendi kategorisinde yer alan Malezya ve Tayland'ın da gerisinde yer almaktadır. Özetle, dünya ithalat sıralamasında Tayland ve Malezya'nın önünde yer alan Türkiye, dünya ihracat sıralamasında ise bu ülkelerin gerisinde kalmaktadır.

Grafik 12: Tarımsal Ham Madde İthalatı (Mal İthalatının %'si)

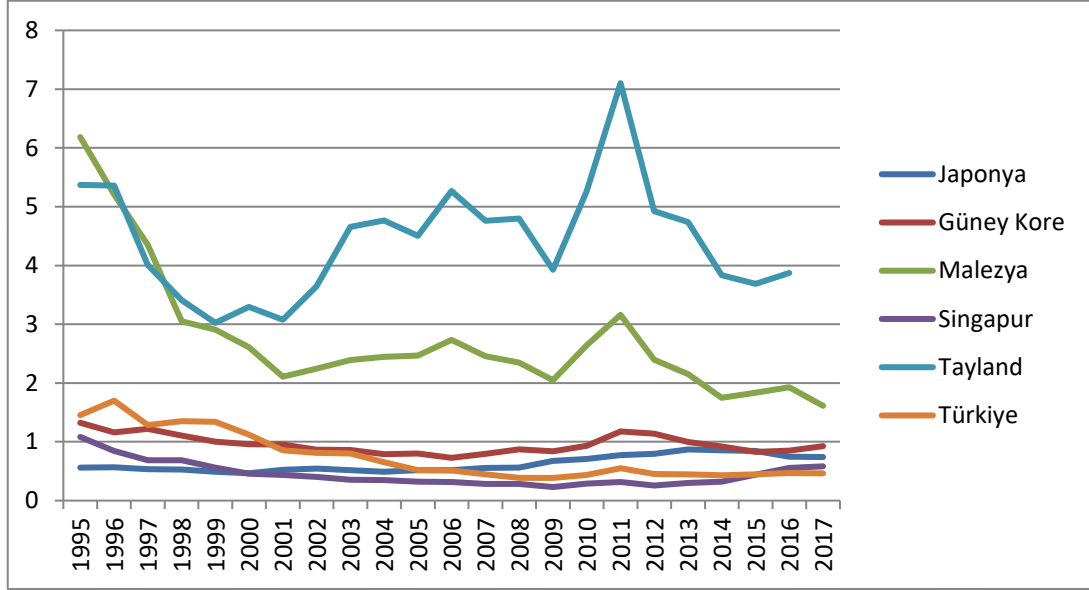

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 12’de görüldüğü üzere, Türkiye’de tarımsal ham madde ithalatın toplam mal ithalatı içerisindeki payı, verilen yıllar içerisinde genel olarak dalgalı bir trend sergilemektedir. Başlangıçta %5,6 olan pay 1999 yılına kadar %3,3 oranına düşmüşken bu tarihten sonra 2002 yılına kadar tekrar artarak %4,2’ye yükselmiştir. Bu dönemden sonra da bu oran, ilerleyen dönemlere doğru azalan-artan şeklinde bir trend sergilemiş 2012-2016 yılları arasında ise durağan bir görünüme kavuşmuştur. Yıllar itibariyle meydana gelen nispi azalmalara rağmen, Türkiye seçilmiş ülkelerle kıyaslandığında hem kendi kategorisinde yer alan hem de yüksek gelir kategorisinde yer alan ülkelerle arasındaki farklılığın çok açık bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Grafikte dikkat çeken bir diğer ülke de yüksek gelir grubunda yer alan Singapur olup 1995-2017 yılları arasında katma değeri düşük olan tarımsal

hammadde ithalatının payının yaklaşık %1 seviyesinde olup durağan bir seyir izlemektedir. Türkiye'nin katma değeri düşük tarımsal hammadde ve ara malları ithal etmede diğer ülkelere görece yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

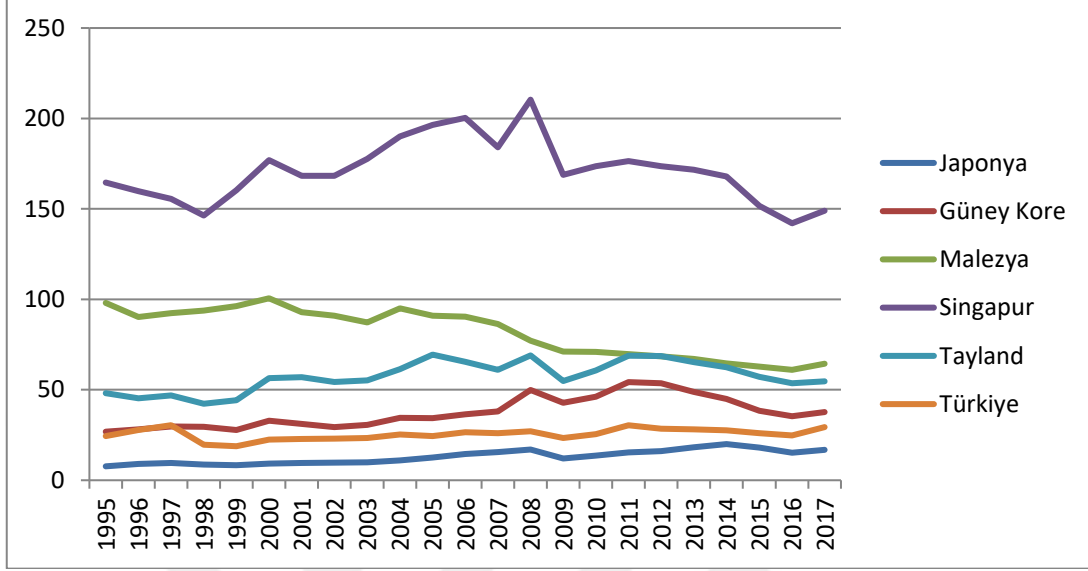
Grafik 13: Tarımsal Hammadde İhracatı (Mal İhracatının %'si)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 13'teki toplam mal ihracatı içerisinde tarımsal hammadde ihracatının toplam mal ihracatı içerisindeki payları yer almakta olup Türkiye ile aynı gelir kategorisinde yer alan Tayland ve Malezya'daki pay, diğer ülkelere görece yüksek olup inişli-çıkışlı dalgalı bir görünüm sergilemektedirler. Türkiye'deki durum ise 1995 yılından 2009 yılına kadar küçük değerli düşüşlerin olduğu ancak izleyen dönemlerde durağan bir görünüm sergilediği izlenmektedir.

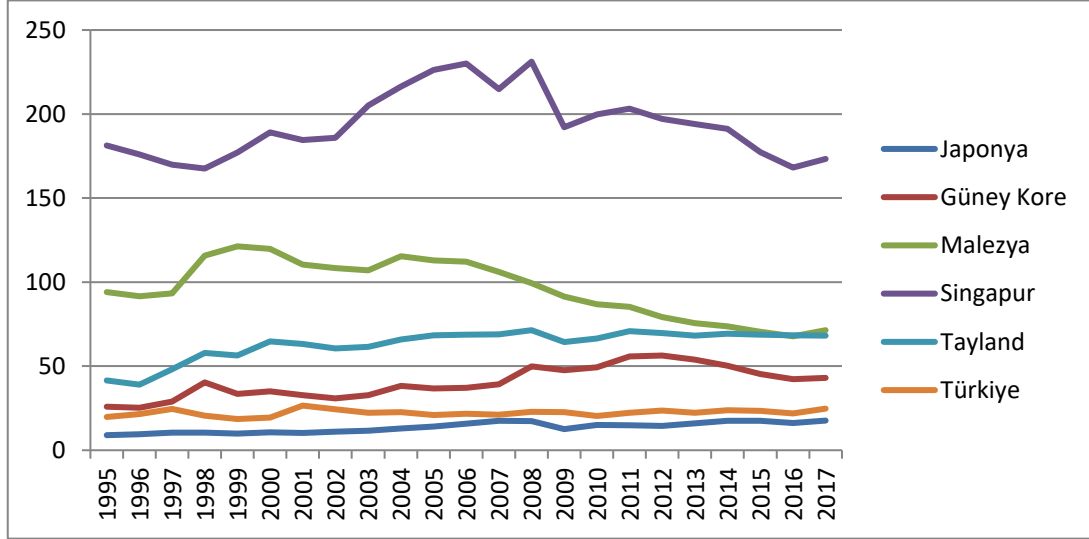
Grafik 14: Mal ve Hizmet İthalatının GSYH'deki Payı (%)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 14'te mal ve hizmet ithalatının GSYH'deki payları görülmekte olup seçilmiş ülkelerin verilen dönemler içerisindeki performansları incelendiğinde yüksek gelir grubunda yer alan Singapur'un ciddi bir farklılıkla en yüksek paylara sahip olduğu görülmektedir. Yine yüksek gelir grubunda yer alan Japonya ve G. Kore'nin mal ve hizmet ithalatının hasıladaki payı oldukça düşük görülürken, Türkiye'nin de bu ülkeler arasında bir trend sergilediği ve kendi kategorisinde yer alan ülkelere göre en aşağıda yer aldığı görülmektedir. Türkiye'nin 1995 yılında mal ve hizmet ithalatının GSYH'deki payı %24,3 iken 1997 yılında bu oran %30,4'e yükselmişken izleyen dönemlerde bu oran durağan bir görünüm sergileyerek 2017'de %29,3'e düşmüştür.

Grafik 15: Mal ve Hizmet İhracatının GSYH'deki Payı (%)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

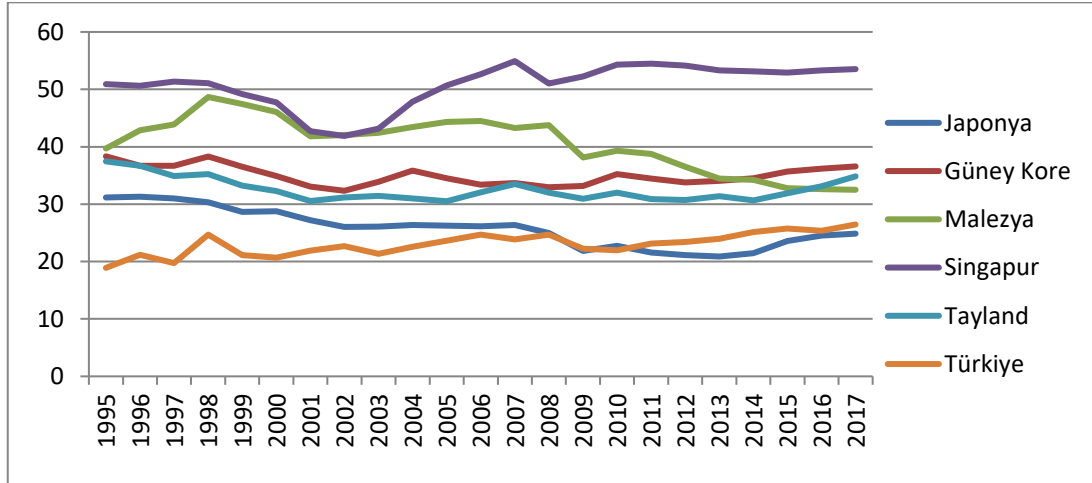
Kuşkusuz, ülkenin tüketim yapısının ve üretim potansiyelinin dışa bağımlığını azaltması açısından ithalatın milli hasıladaki payının düşük olması tercih edilebilir bir durumdur. Ancak burada ülkelerin ihracatının milli hasıladaki payına da bakmakta fayda olacağı söylenebilir. Bu bağlamda, Grafik 15'e göre mal ve hizmet ihracatının milli hasıladaki payları sunulmaktadır. Grafik 15 incelendiğinde, yine yüksek gelir grubunda yer alan Singapur'un önemli bir fark ile en üst sırada yer aldığı, diğer ülkelerin de Grafik 14'teki performanslarına benzer bir performansı ihracat açısından da sergiledikleri görülmektedir. Türkiye mal ve hizmet ihracatının hasıladaki payı açısından da kendi kategorisinde yer alan üst-orta gelirli ülkelerin en altında yer almaktadır. 1995 yılında Türkiye'nin mal ve hizmet ihracatının GSYH'deki payı %19,9 iken, 2001 yılında %26,6'ya yükselmiş; ancak izleyen dönemlerde bu oran azalarak 2017'de %24,8'e düşmüştür.

3.1.5. Yurtiçi Tasarruflar ve Yatırım Harcamaları

Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında tasarruflar ve bu tasarrufların dönüştüğü yatırımlar başlıca önemli unsurlardır (Çetinkaya ve Türk,

2014: 47). Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında yurtiçi tasarruflar, yatırımlarının finansmanında etkili bir unsurdur. Az gelişmiş ülkeler Nurkse'in fakirliğin kısır döngüsü olarak nitelendirdiği ve özetle “düşük gelir-düşük tasarruf-düşük yatırım-yetersiz sermaye birikimi” şeklinde gösterilebilecek bir kısır döngü içinde bulduklarından, bu ülkelerin kalkınma süreçlerinde yatırımların finansmanında yurtiçi tasarruflar önemli rol oynamaktadır (Barış ve Uzay, 2015: 22). Tasarruf-yatırım dengesinin açık vermesiyle dış kaynaklara artan oranda ihtiyaç duyulması sonucu oluşan cari açıklar, sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyümeyi engellediği gibi toplam yurtiçi tasarruf hacminin yetersiz kalması da ülkeye yapılacak yatırımlar ve harcamalara engel teşkil edeceğinden büyüme ve kalkınma sürecinde yavaşlamaya yol açmaktadır (Ener ve Karanfil, 2015: 31). Bu nedenle yatırımların finanse edebilmesi, yurtdışı finansmana bağımlılığın azaltılabilmesi, iktisadi büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilir kılınması için hükümetlerin yurtiçi tasarrufları yeterli ve istikrarlı hale getirmeye yönelik politikaları önemle ele alması gerekmektedir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

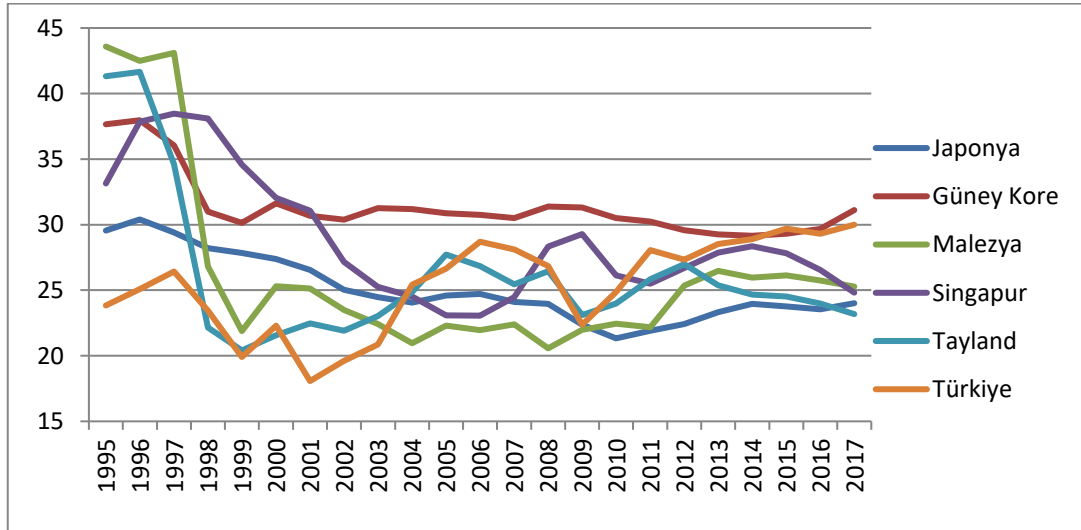
Grafik 16: Ulusal Tasarruf Oranının GSYH'deki Payı (%)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 16'da yer alan yurtiçi tasarrufların GSYH'ye oranı incelendiğinde, yüksek gelir grubunda yer alan Singapur, diğer ülkelerden daha yüksek payla grafiğin en üstünde yer alarak yükselme eğilimini sürdürmeye devam etmektedir. Üst-orta gelirli ülke olmasına rağmen Malezya, yatırımlara kaynak oluşturmada ve cari açığın önlenmesinde etkili araçlardan biri olan yurtiçi tasarrufların GSYH'deki payıyla, yüksek gelir grubunda yer alan Singapur ve G. Kore'nin arasında bir trend sergilemektedir. Türkiye'deki durum ise 1995 yılında %18,9 olan oran, 2017 yılında ancak %26,5'e yükselbilmiş; genellikle tasarruf fazlası veren yüksek gelirli ülkelerin oldukça altında bir performans sergilediği görülmektedir. Ayrıca kendi grubunda yer alan Tayland ve Malezya'nın, Türkiye'nin yaklaşık iki katından daha fazla bir orana sahip olduğu ve Türkiye'nin bu ülkelere kıyasla oldukça zayıf bir performansa sahip olduğu da görülen bir diğer durumdur. Kısacası Türkiye seçilmiş olan hem yüksek gelirli ülke gruplarına göre hem de üst-orta gelir gruplarına göre toplam yurtiçi tasarruf oranı açısından zayıf bir performans sergilemektedir. Bu bağlamda gerçekleşen tasarruf açığı artışlarındaki yükseliş, cari açığın da artmasına sebebiyet vereceğinden ekonomide büyüme sorununun baş göstereceği öngörülebilir.

Grafik 17: Brüt Sermaye Oluşumunun GSYH'deki Payı (%)

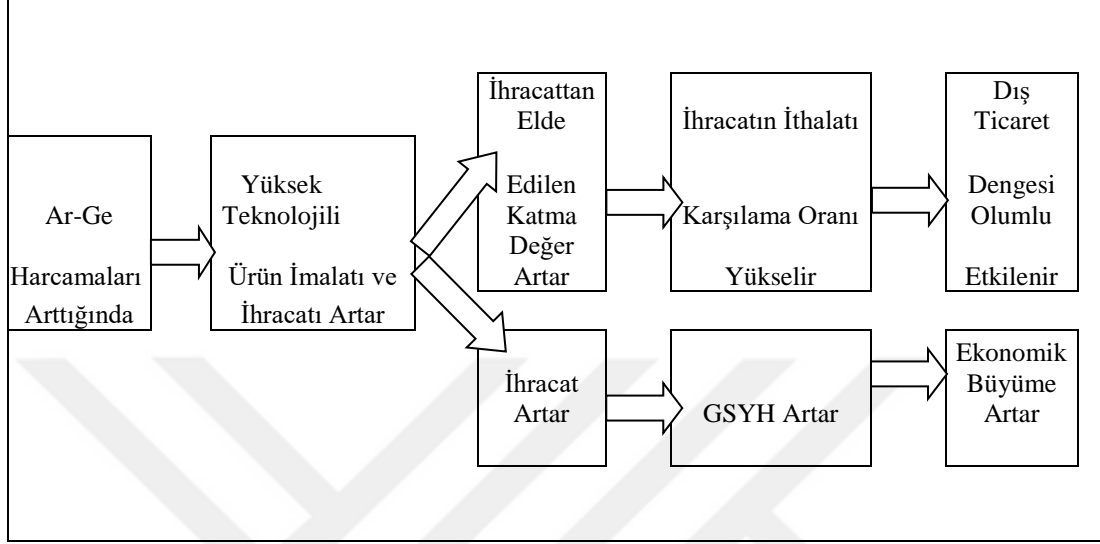
Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Brüt sermaye oluşumunun milli hasıladaki oranlarının incelendiği Grafik 17'ye göre, Türkiye 1995 yılında seçilmiş ülke grupları içerisinde %23,8 oranla en kötü durumda iken 2006 yılında bu oranı %28,7'ye çıkarabilmiş ve izleyen dönemlerde iniş-çıkışlı dalgalanmalar 2012 yılından sonra artık yerini yükselişe bırakmıştır. İncelenen ülkelerde de Türkiye'de olduğu gibi istikrarlı bir durum söz konusu olmayıp verilen yıllar içerisinde hem yüksek gelir kategorisinde yer alan ülkelerde hem de üst-orta gelir kategorisinde yer alan ülkelerde sert dalgalanmalar görülmektedir. G. Kore benzer durumdan biraz daha farklılık göstermekte olup 1996 yılından 1999 yılına kadar sürekli azalma eğilimli trend, bu dönemden sonra yerini daha ılımlı, hafif inişli-çıkışlı bir görünüme bırakmıştır.

3.1.6. AR-GE Harcamaları ve AR-GE Göstergeleri

Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki payı, aslında bilim ve teknolojideki gelişme potansiyelini, ülke politika önceliklerinde teknolojik gelişmenin konumunu gösteren önemli bir veridir. Ar-Ge harcamalarının payı, gelir düzeyi yüksek ülkelerle üst-orta gelir düzeyindeki ülkeler arasında yakınsamayı destekleyen temel etkenlerin başında gelmektedir (Bayraktutan vd., 2018: 1235). Zira üretilen malların teknolojik niteliğinin ve katma değerinin arttırılmasını sağlamak suretiyle, düşük gelir düzeyindeki gelişen ülkelerin yapısal dönüşüm sağlamaları açısından önemli bir katkı sağlayıcıdır.

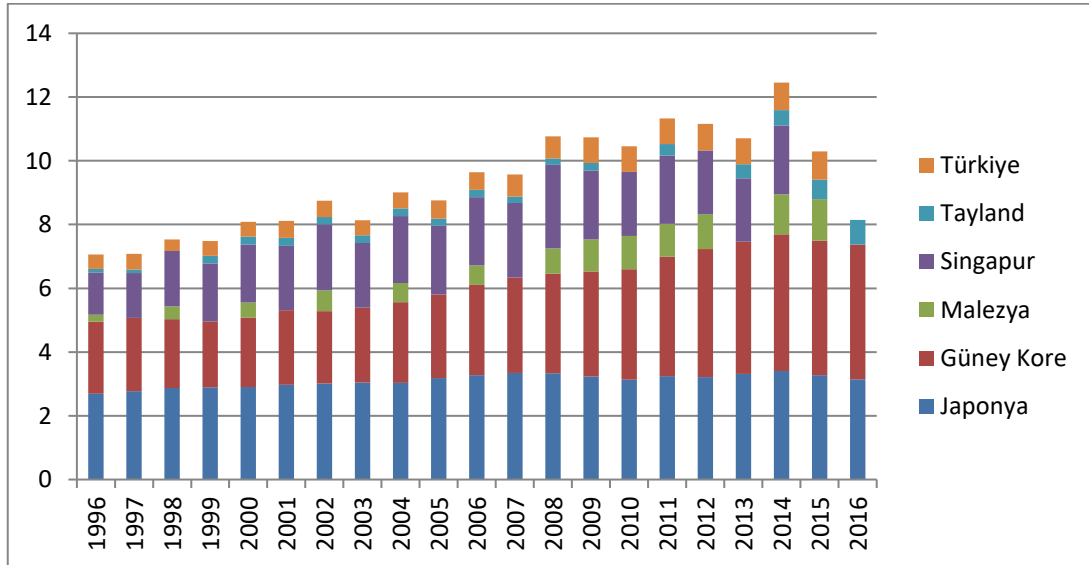
Şekil 5: AR-GE Harcamaları, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme İlişkileri

Kaynak: (GÖÇER, 2013: 220).

Şekil 5, Ar-Ge harcamalarının dış ticaret dengesi ve ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu özetlemektedir.

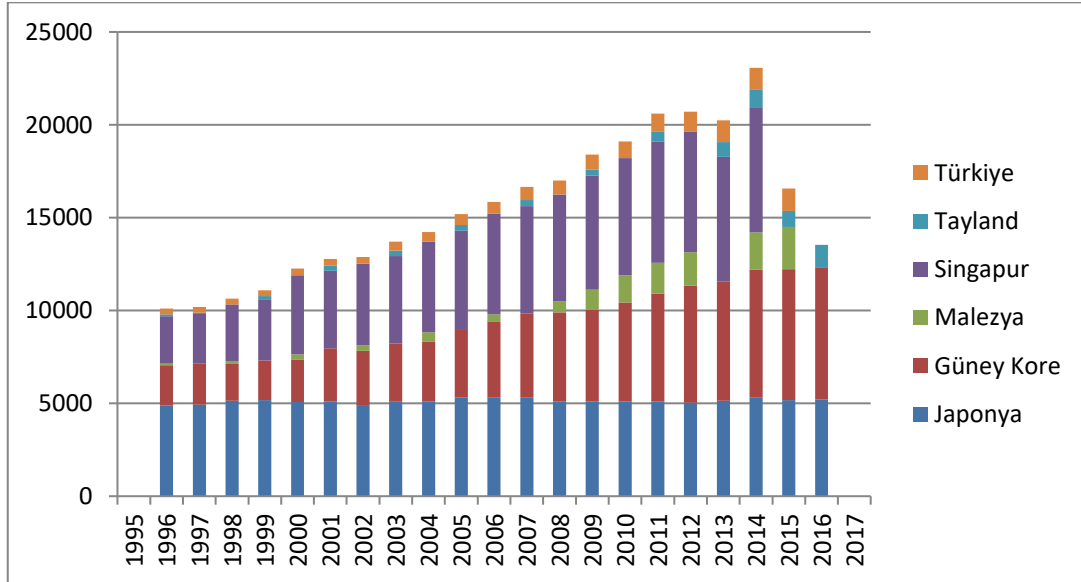
Grafik 18: AR-GE Harcamalarının GSYH'deki Payı (%)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

GSYİH'nin ne kadarının Ar-Ge harcamasına ayrıldığını gösteren Grafik 18 incelendiğinde, verilen yıllar itibariyle yüksek gelir grubunda yer alan Singapur, Japonya ve G. Kore'nin önemli bir üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. G. Kore Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki payını 2002 yılından itibaren sürekli yükseltme eğiliminde bulunmuş ve %4'ün üzerinde bir performansa sahipken Türkiye'de Ar-Ge için ayrılan paylar, verilen dönemler boyunca %1'in altında düşük bir oranda seyretmektedir. Türkiye ile aynı kategoride yer alan Malezya'ya ve Tayland'a baktığımızda; Malezya'da Ar-Ge harcamasına ayrılan payların, Türkiye'den daha yüksek olduğu görülürken Tayland'da ayrılan payların da Türkiye'den daha az olduğu görülmektedir. Ulusal gelir içerisinde Ar-Ge harcamalarının payının yüksek olması, gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde Ar-Ge faaliyet ve finansmanının daha fazla olduğunu, teknolojik gelişmenin konumunu gösterirken; Türkiye'nin GSYH'den Ar-Ge'ye ayırdığı oranı artırması, yüksek teknoloji (katma değeri yüksek) ürün ihracatını arttırması ve böylece büyümeyi sürdürülebilir hale getirebileceği öngörülebilir.

Grafik 19: Milyon Kişi Başına AR-GE Araştırmacıları

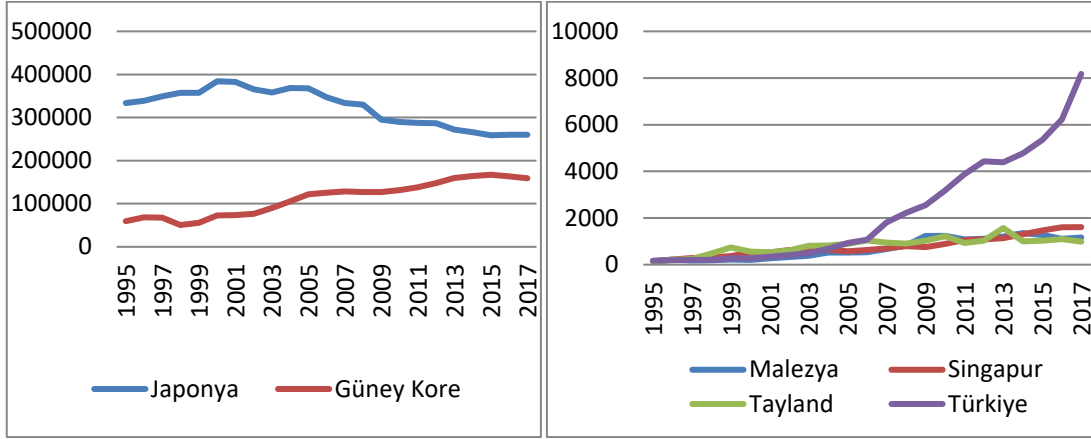
Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 19, milyon kişi başına Ar-Ge personeli verileri 1995-2017 dönemi kapsamında incelendiğinde, karşılaştırma yaptığımız ülkeler arasında yüksek gelir grubunda yer alan Singapur ve G. Kore'nin benzer performansı dikkat çekmektedir. Her iki ülkede de 1996 yılından itibaren düzenli bir artış söz konusuysen artış oranının Güney Kore'de daha yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek gelirli ve üst-orta gelirli ülkeler arasında fark edilir bir ayrışmanın dikkat çektiği bu grafikte, üst-orta gelir grubu ülkelerinde Malezya'nın Türkiye ve Tayland'a göre daha iyi bir artış sergilediği söylenebilir. Bir ülkede katma değer oluşturacak bilgiyi üreten kesimin Ar-Ge personeli olduğu düşünüldüğünde, üst-orta gelir grubunda yer alan bu ülkelerin Ar-Ge'ye yeteri kadar önem vermedikleri sonucuna varılabilir.

3.1.7. Patent Başvuru Sayısı

Bir ülkedeki veya firmadaki patent sayısı, o ülkedeki veya firmadaki yenilikçi ruhu ortaya koymakla birlikte, ne kadar yeni buluş yapıldığının da bir kanıtı olmaktadır. Bu çerçevede patent sayısının çokluğu, o ülkedeki/firmadaki Ar-Ge sisteminin başarılı olduğunun da bir göstergesi durumundadır. Patentler, Ar-Ge çıktısının bir ölçütü olup yapılan yeniliklerin ticari bir ürüne dönüşmesini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda üreticisine monopol gücü kazandırabilmektedir (Ünal ve Seçilmiş, 2013: 18).

Grafik 20: Patent Başvuruları, Yerleşik Sakinler

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Grafik 20’de, teknolojik yenilik göstergesi olarak patent sayıları sunulmakta olup Japonya ve G. Kore’nin ele alınan diğer ülkelerden önemli bir farklılık sergilemesinden dolayı, değişim trendinin daha sağlıklı yansıtılabilmesi açısından iki ayrı grafik düzenlenmiştir. Türkiye’nin patent başvuru sayısı, verilen yıllar itibariyle artan bir seyir izlemesine rağmen diğer ülkelere nazaran çok küçük değerlere sahiptir. Grafik 20’deki sonuçlara göre; Japonya ve G. Kore’de yerleşik olanların bir başka ifadeyle yerli patent başvurularının yüksek olduğu, Türkiye’de ise başlangıçta 170 adet olan sayının 2006 yılına kadar küçük değerlerle arttığı ancak izleyen dönemlerde hızla arttığı görülmektedir. Malezya, Singapur ve Tayland’da da başlangıçtan itibaren görece bir artışın yaşandığı görülmektedir. Veriler ışığında; toplam patent başvuruları içinde bilgi-iletişim teknolojilerinin payının Güney Kore ve Japonya’da oldukça yüksekken, Türkiye dâhil diğer ülkelerde düşük seviyelerde olduğu sonucuna varılabilir.

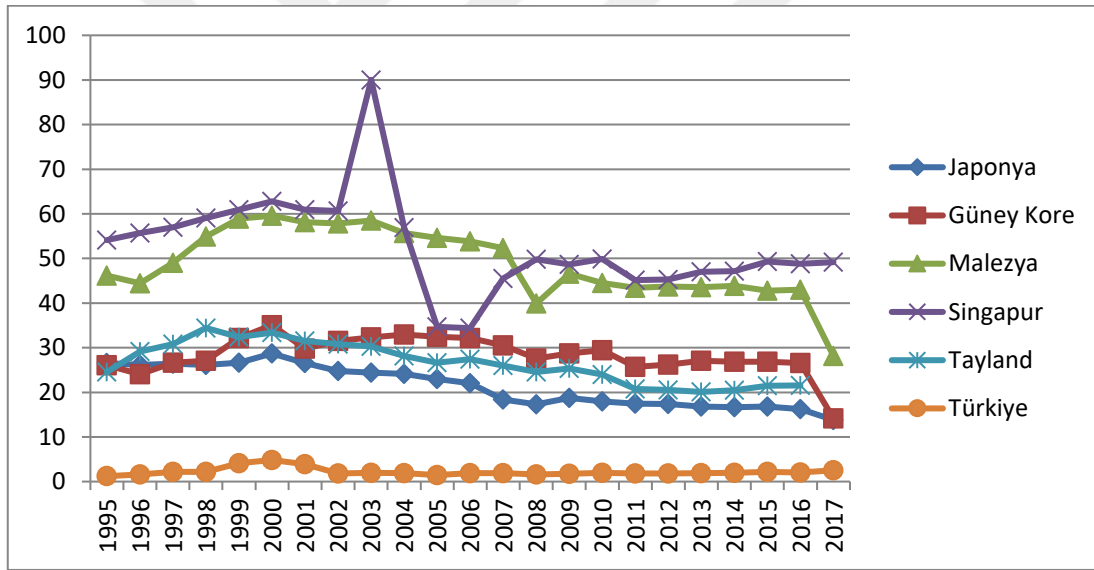
3.1.8. Yüksek Teknoloji İhracatı

Bir ülkede toplam ihracatın, teknoloji yoğun ürün ağırlıklı olması o ülkenin bilgi ve teknoloji üretiminde ne kadar ileri seviyede olduğunun temel göstergesi niteliğindedir. İleri teknoloji ihracatı Ar-Ge yoğunluğu ile bağlantılı olarak ölçülen

bir gösterge olup dolayı ya da dolaysız olarak ölçülebilmektedir (Ünal ve Seçilmiş, 2013: 19).

Çin, Malezya ve Tayland gibi yeni sanayileşen ekonomilerin, kriz yılları dışında gerçekleştirdikleri sürekli ve yüksek oranlı büyümenin arkasında yatan en önemli faktörün ihracat olduğu, Malezya'nın ise yüksek büyüme performansının ardında yatan temel faktörün imalat sanayi mamul ihracatının içinde yüksek teknolojiye sahip olan ürünlerin payının yüksekliğinin olduğu ileri sürülmektedir (Çetin, 2016: 32).

Grafik 21: Yüksek Teknoloji İhracatının Toplam İmalat Sanayi İhracatındaki Payı (%)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

1995-2017 yılları arasındaki imalat sanayi mamul ihracatının içinde yüksek teknolojiye sahip olan ürünlerin payı Grafik 21'de yer almaktadır. Grafik dikkatlice incelendiğinde, göze çarpan ilk husus ileri teknoloji ürünlerinin imalat sanayi ihracatı içindeki payı yüksek gelir kategorisinde yer alan Singapur'u üst-orta gelir kategorisinde yer alan Malezya'nın yakından takip ettiği. Japonya'nın ve G. Kore'nin benzer trendi sergiledikleri görülürken Türkiye verilen yıllar içerisinde,

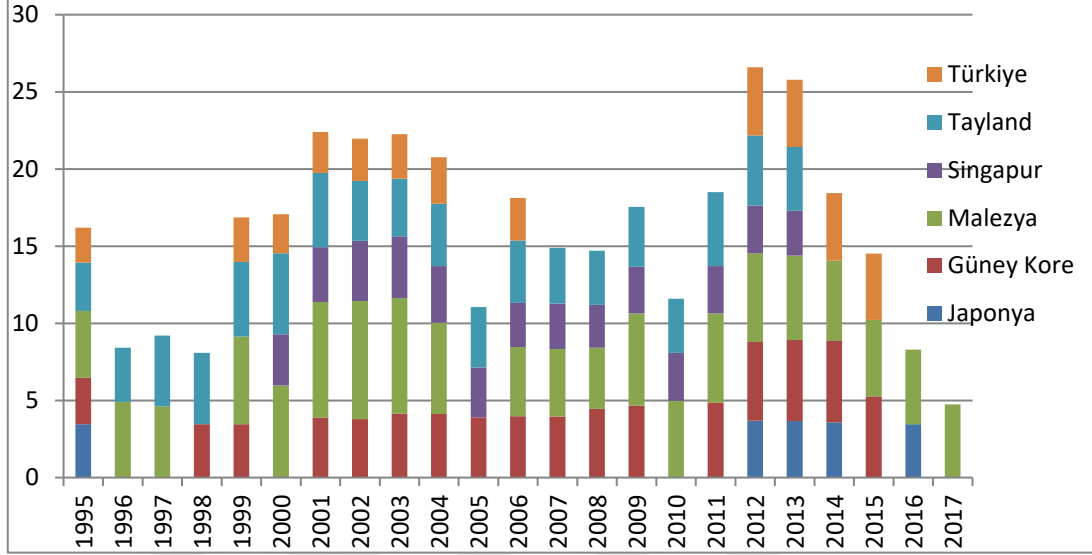
1998-2002 aralığında artan bir trend dışında hemen hemen aynı performansı sergilediği görülmektedir. İncelenen dönem esas alındığında Türkiye yüksek teknoloji ürünü ihracatı payında hem kendi kategorisindeki üst-orta gelirli ülkelerden hem de yüksek gelirli ülkelerden oldukça geride kaldığı görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda Türkiye'nin gerek ihracatında gerekse sanayileşmesinde halen geleneksel yapıyı devam ettirdiği, teknoloji üretebilen ve satabilen bir ülke olamadığı, ürün tuzağından çıkış gerçekleştirmediği sonucuna varılabilir.

3.1.9. Eğitim Harcamaları

Günümüz dünyasında bir ülkenin, yüksek gelir düzeyine ulaşabilmesi için öncelikle üretiminde katma değerini artırabilmesi, teknoloji düzeyini yükseltebilmesi ve küresel pazarlarda ileri teknoloji yoğunluklu ve katma değerli, bilgi yoğunluk içeren ürünlerde rekabet gücü elde etmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bunu başarabilmek için de üretim girdisinin önemli unsuru olan insan kaynaklarının beceri düzeyinin geliştirilmesi, bir diğer gerekli husustur (Bayar, 2016: 45). Yüksek gelir seviyesine ulaşmayı başaran ülkeler ile OGT'ye düşmüş ülkeler arasındaki en önemli farklılığı; iyi eğitilmiş, teknolojiyi kullanma ve üretme becerilerine sahip işgücü varlığı oluşturmaktadır (Bayar, 2016: 53). Geri kalmış veya az gelişmiş ülkelerdeki önemli problemlerden biri de eğitim problemi olup eğitim hizmetlerinin yetersizliği kalkınmanın önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Kalkınmış ülkelere bakıldığında eğitim hizmetlerine ayrılan kaynakların daha fazla olduğu, eğitim süresini ise daha uzun ayrıca eğitim sisteminin de daha nitelikli olduğu görülmektedir (Altınışık ve Peker, 2012: 11).

Küresel düzeyde nitelikli işgücünün önemi artmakta olup eğitim seviyesinin ve işgücünün niteliğinin yükselmesiyle de ülkelerin ve bireylerin ekonomik gelişmişliği etkilemeye devam edeceği öngörülmektedir. Türkiye, beşeri sermayenin geliştirilmesiyle sahip olduğu genç nüfus avantajını önemli bir fırsata dönüştürerek eğitim kalitesinin ve işgücü niteliğinin artırılması, büyümeye ve kalkınmaya katkı sağlamış olacaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 12).

Grafik 22: Devletin Toplam Eğitim Harcamalarının GSYH'deki Payı (%)

Kaynak: The World Bank, 2019. <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Devletin eğitim harcamalarının GSYH'deki paylarının seçilmiş ülkelerle karşılaştırmalarının yer aldığı Grafik 22 incelendiğinde, 1995-2017 dönem aralığında Türkiye ile aynı kategoride yer alan Malezya'nın açık ara ile önde yer aldığı görülmektedir. Türkiye'de eğitim harcamalarının 1995 yılında GSYH'deki payı %2,3'lerde seyrederken bu oran artarak 2015 yılında %4,3'e yükselmiştir.

3.2. Ekonomik Karmaşıklık Endeksi

Buraya kadar sunulan veriler ve bu verilere dayalı olarak yapılan açıklamalar OGT riski taşıyan ülkeleri, yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler ile kıyaslayarak birtakım göstergeler vasıtasıyla yapısal dönüşüm açısından karşılaştırmalı olarak analiz etmeye yöneliktir. Şimdi ise 2. Bölümde teorik temelleri açıklanan ve yapısal dönüşümü temsil edebileceği ifade edilen ekonomik karmaşıklık göstergesi açısından seçilen ülkelerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Ekonomik karmaşıklık düzeyi, ülkelerdeki gelecek dönem büyümeyi belirleme kabiliyetini göstermekte olup bir ekonominin üretip ihraç ettiği ürünlerin bilgi yoğunluğunu göz önüne alarak ekonominin bilgi yoğunluğu ölçmektedir. 2017 yılı veriler doğrultusunda, seçilmiş

ülkelerin ekonomik karmaşıklık düzeyleri değerlendirildiğinde, şu bulgular elde edilmektedir (Atlas Media, (2019b), Erişim tarihi: 26.05.2019):

- Türkiye ekonomisi, dünya sıralamasında ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından 0.176 değerindeki skorla 52. sırada yer almıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu 389 ürün ihraç etmektedir. Ayrıca 2017 yılında dünyanın en büyük 20. ithalatçısı ve 27. ihracatçısı olmuştur.

- Japonya ekonomisi, 2,31'lik skorla ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından 1. sırada yer almıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu 349 ürün ihraç etmektedir. Aynı zamanda 2017'de dünyanın en büyük 4. hem ihracatçısı hem de ithalatçısı olmuştur.

- Singapur ekonomisi, 1.87'lik skorla dünya ekonomik karmaşıklık sıralamasında 4. sırada yer almayı başarmıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu 119 ürün ihraç etmektedir. 2017 yılında dünyanın en büyük 16. ithalatçısı ve en büyük 15. ihracatçısı olmuştur.

- G. Kore ekonomisi, 1.78'lik skor ile dünya ekonomik karmaşıklık düzeyi sıralamasında 6. sırada yer almıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu 230 ürün ihraç etmektedir. 2017 yılında dünyanın 5. büyük ihracatçısı, 9. ithalatçısı olmuştur.

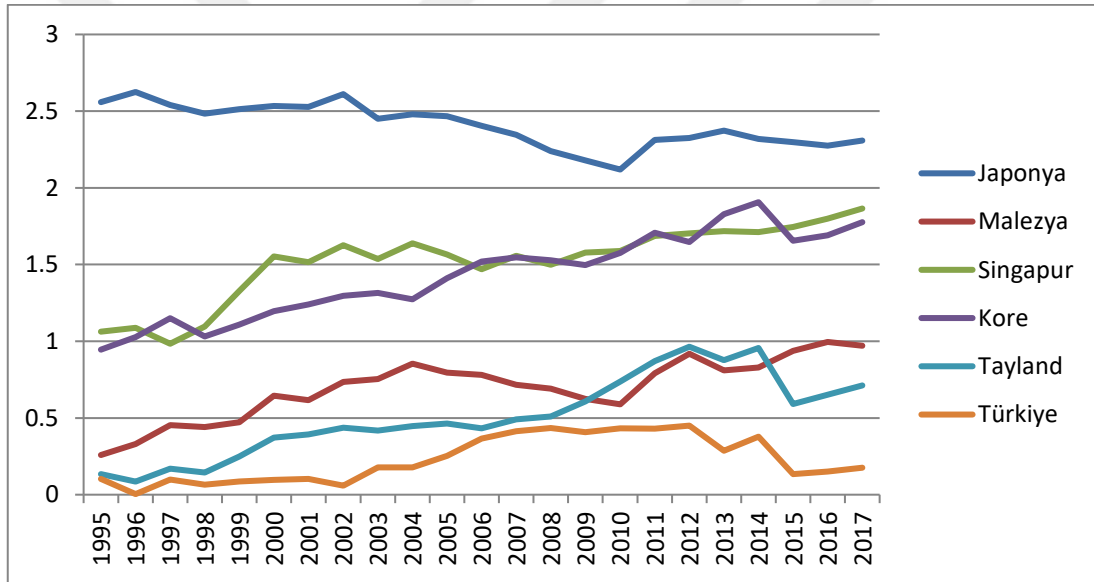
- Malezya ekonomisi, 0.971'lik skorla dünya ekonomik karmaşıklık düzeyi sıralamasında 25. sırada yer almıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu 213 ürün ihraç etmektedir. 2017 yılında dünyadaki 19. en büyük ihracatçı ve 23. en büyük ithalatçısı olmuştur.

- Tayland ekonomisi, 0.712'lik skorla dünya ekonomik karmaşıklık düzeyi sıralamasında 32. sırada yer almıştır. Karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu 286 ürün ihraç etmektedir. Tayland, dünyadaki 23. en büyük ihracatçısı iken 27. en büyük ithalatçısı olmuştur.

Görüldüğü gibi Japonya, Singapur ve G. Kore ekonomilerinin üretim ve ihracat sofistikasyonunu temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından dünya

sıralamasında sırayla 1., 4. ve 6. sırada yer almaktadırlar. Tez çalışmasında seçilen ve Türkiye'nin de içinde yer aldığı üst-orta gelir grubu ülkeleri değerlendirildiğinde ise Malezya'nın dünya sıralamasında 25. sırada; Tayland'ın 32. sırada yer aldığı; buna karşılık Türkiye'nin kendi kategorisindeki bu ülkelerden de oldukça alt sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye'nin ekonomik karmaşıklık endeksi kendi kategorisinde ülkeler içerisinde de en düşük düzeye sahiptir. Bu bilgilerin yanı sıra, ekonomideki yapısal dönüşümü temsil eden bu göstergenin söz konusu ülkeler için yıllar itibariyle nasıl bir değişim sergilediğinin incelenmesinde de fayda vardır.

Grafik 23: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi

Kaynak: Atlas Media (2019a), <http://atlas.media.mit.edu/en/>, (Erişim: 26.05.2019).

Bu amaçla oluşturulan Grafik 23 incelendiğinde, yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler ile üst-orta gelir grubu ülkeler karşılaştırıldığında; yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerde belirgin bir ayrışmanın olduğu görülmektedir. 1995-2017 dönem aralığında Türkiye, aynı kategoride yer alan Malezya'nın ve Tayland'ın gerisinde olup grafiğin en alt sırasında yer almaktadır. Türkiye'de 2000-2007 yılları arasında ekonomik karmaşıklık düzeyinde bir artış gerçekleşmiş; 2008-2012 yılları arasında durağan bir durum sergilenmiştir. 2012 yılından sonra ise Türkiye'nin ekonomik karmaşıklık düzeyi genel olarak bir azalış trendi sergiler görünümündedir. Bu anlamda

da Türkiye'nin kendi gelir kategorisinde yer alan ülkelerin gerisinde bir performansa sahip olduğu söylenebilir.

3.3. Üst-Orta Gelir Grubundaki Ülkelerin Yüksek Gelir Grubundaki Ülkelere Yakınsama Analizi

Bu bölümde sunulan göstergelerden elde edilen sonuçlardan hareketle, üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerin yüksek gelir grubundaki ülkelere yapısal olarak önemli ölçüde farklılaştığı değerlendirilebilir. Peki, böyle bir farklılık söz konusu iken, acaba söz konusu orta gelir grubu ülkeleri yüksek gelir grubu ülkelere yakınsamakta mıdır? Tezin bu kısmında, ülkelerin ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından yüksek gelir grubu ülkelere yakınsama durumları birim kök testleri ile analiz edilecektir. Ancak analiz bulguları sunulmadan evvel, izlenen ekonometrik yöntemle ilişkin bilgi sunulacaktır.

3.3.1. Ekonometrik Yöntem

Çalışmanın birinci bölümünde de bahsedildiği üzere; Neoklasik büyüme modeli çerçevesinde ele alınan yakınsama kavramı, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının zamanla azalacağına ve görece yoksul ülkelerin zengin ülkelere oranla daha hızlı büyüme eğiliminde oldukları varsayımına dayanmaktadır (Ünsal, 2013:661). Yakınsama teorisi kavramı, iktisat literatüründe ise 1980'li yıllarda yer edinmiş ve 1980'li yılların sonlarından itibaren de Solow'un (1956) neoklasik büyüme modeline dayandırılarak yeniden ele alınmıştır. Buna göre gelir düzeyleri veya kaynak dağılımları farklı olan ülkeler arasındaki eşitsizlik durumu, zaman içerisinde azalacak ve ülkelerin kişi başına gelir düzeyleri birbirlerine yakınsayacaktır. Bu bağlamda farklı ülkeler ya da bölgeler arasında kişi başına düşen gelir düzeylerinin birbirinden farklılaşması eğer zaman içerisinde azalıyorsa az gelişmiş ülkelerin/bölgelerin, gelişmiş ülkelere/bölgelere göre daha hızlı büyüdüğü kabul edilerek, gelir ve üretim seviyeleri bakımından yakınsamanın gerçekleştiği tespit edilir (Arısoy ve Yamak, 2009: 1).

Ceylan (2010), çok ülkeli durumlarda yakınsama tanımlamasına farklı yaklaşım sergilendiğini ve yakınsama analizlerinin daha çok örneklem

ortalamasından sapmalara dayandırılmakta olduğunu belirtmiştir. Bunun en önemli gerekçesinin de ele alınan dönem süresince grup lideri olabilecek spesifik bir ülkenin olmayışı gösterilmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin örneklem ortalamasına doğru yakınsama davranışı sergileyip sergilemediği hususu incelendiğinde, yakınsama şöyle ifade edilir (Ceylan, 2010: 111):

$$\lim_{k \rightarrow \infty} E(y_{i,t+k} - \bar{y}_t) = 0 \quad (1)$$

Eşitlik (1), kişi başına düşen gelir yakınsamasını temsil etmektedir. Bu analiz için izlenen adımlar aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Ceylan, 2010: 111-115):

- Öncelikle örneklemde yer alan ülkelerin her biri için kişi başı gelir serilerinin logaritması alınmakta ve elde edilen bu seriler için örneklem ortalaması hesaplanmaktadır.
- Sonra her bir ülkenin kişi başına gelir serisinin logaritmasından örneklem ortalaması çıkarılmaktadır.
- Son olarak elde edilen bu serilere ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi uygulanır. Eğer ADF testi sonucu serinin durağan olduğunu ifade ediyorsa, yakınsama durumundan bahsedilmektedir.

Ancak bu tez çalışmasında, ülkelerin yapısal dönüşüm performansı açısından yakınsayıp yakınsamadığı incelenmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada ekonomik karmaşıklık endekslerinin yakınsaması ele alınmaktadır. Yakınsama üst-orta gelir grubunda yer alan her bir seçilmiş ülke için hem yüksek gelir grubu ülkelerinin ortalamasına yakınsama hem de tek tek ülkelerin kendisine yakınsama şeklinde test edilmiştir. Bu bağlamda, Ceylan'ın (2010) çalışmasında izlediği yöntemden hareketle, aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

- Öncelikle her ülkeye ait ekonomik karmaşıklık endeksi serilerinin logaritması alınmıştır.
- Yüksek gelir grubunda yer alan Japonya, Güney Kore ve Singapur'a ait serilerin ortalaması elde edilmiştir.

- Her bir üst-orta gelir grubu ülkesi için hem yüksek gelir grubu ülkelerine ait serilerden hem de ortalama serisinden fark alınarak ADF testi uygulanmıştır.

Zaman serileri, özelliği ve yapısı gereği geleceğin tahmininde kullanılan bir bilgi kaynağı olmanın yanı sıra aynı zamanda bir yöntemdir. Verilerin zaman serisi özellikleri, genel olarak deterministik ve stokastiktir. Serilerin deterministik özellikleri genel olarak serilerde sabit, trend ve mevsimsellik bileşenlerin bulunup bulunmamasıyla alakalıyken stokastik özellikler ise daha çok değişkenlerin durağan olup olmadıklarıyla alakalıdır. Değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin elde edilebilmesi analizi yapılan serilerin durağan seriler olmasına bağlıdır (Tarı, 2015: 374).

Tarihsel süreçte durağanlığın araştırılmasında farklı özelliklere sahip birden çok birim kök testinin geliştirildiği görülmekte olup Dickey ve Fuller (1979) çalışmasıyla geliştirilen test, birim kök literatürüne kazandırılan ilk testtir. Dickey ve Fuller (1979) testi, zaman serisi değişkenlerinin otoregresif (AR) süreçle ifade edilip edilmeyeceğini göstermektedir. Dickey-Fuller testleri, hata terimlerinin otokorelasyon içermesi durumunda kullanılmamaktadır. Dickey ve Fuller, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini modelde bağımsız değişken olarak kullanılan, zaman serisinin AR (1) modelinin dışında farklı dereceden otoregresif süreçleri de uygunluk göstereceği varsayımı ile yeni bir test geliştirmişler. Bu test Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi olarak anılmakta olup bu teste bir değişkene ait zaman serisinin gecikmeli değerleri kullanılarak otokorelasyonun ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır (Göktaş, 2005: 29-35).

Serileri olası değişen varyans ve kısmen olarak da otokorelasyona karşı koruyabilmek adına serilerin logaritmik dönüşümleri alınmaktadır (Tarı, 2015: 376). Herhangi bir zaman serisinin durağan olup olmadığı korelogram testi ve birim kök (unit root) testiyle tespit edilebilmektedir (Tarı, 2015: 382).

Y_t değişkenin bu dönemde aldığı değer Y_{t-1} ile olan ilişkisi Eşitlik (2)'deki gibi kurulmaktadır (Tarı, 2015: 388):

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

Bu denklemde u_t stokastik bir hata terimidir. Bu model birinci dereceden otoregresif AR (1) modeli olarak adlandırılmaktadır. Bu regresyonda ρ katsayısı bire eşit ($\rho = 1$) bulunursa birim kök sorunu ortaya çıkmaktadır ve bu kez ilişki şu biçimi almaktadır:

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (3)$$

Birim kök varlığının sınanmasında iki hipotez söz konusu olacaktır. Bunlar (Duman ve Aydın, 2018: 54):

$H_0: \rho \geq 1$ (*Seri durağan değildir, birim kök vardır*)

$H_1: \rho < 1$ (*Seri durağandır, birim kök yoktur*)

$\rho = 1$ ise Y_t 'nin birim kökü vardır ve seri durağan değildir.

$\rho = 1$ sıfır hipotezinde geleneksel yolla hesaplanan t istatistiği kullanılmayıp bunun yerine τ (tau) istatistiği kullanılmaktadır. Nedeni ise H_0 hipotezi altında t istatistiğinin tutarlı olabilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Bundan dolayı t istatistiği kullanılamıyor. Eğer $\rho = 1$ sıfır hipotezi reddedilip zaman serisi durağan bulunuyorsa bilinen t testi kullanılabilir (Tarı, 2015: 389).

3.3.2. Veri

Bu çalışmada seçilmiş üst-orta gelirli ülkelerden Türkiye, Malezya ve Tayland'ın ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından yine seçilmiş yüksek gelirli ülkelerden Japonya, G. Kore ve Singapur'a yakınsayıp yakınsamadıkları Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) birim kök analiz yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Ülkelere ilişkin 1990-2017 dönemine ait ekonomik karmaşıklık endeksi verileri kullanılmıştır. Zaman serilerinde ele alınan dönem uzunluğu önemli bir faktördür. Öte taraftan, ülkelere ait ekonomik karmaşıklık endeksinin logaritmasının alınabilmesi için pozitif değere sahip olması gerekmektedir. Bu iki husus da göz önünde bulundurulduğunda inceleme dönemi 1990-2017 olarak belirlenmiştir.

Ülkeler arasındaki yakınsamayı test etmek için ekonomik karmaşıklık endeksi serisi doğal logaritması alınarak ADF birim kök testine tabi tutulmuştur. Çalışmada kullanılan test için E-views 9 paket programı kullanılmıştır.

3.3.3. Analiz Sonuçları

Yukarıda da değinildiği üzere, çalışmada üst-orta gelir grubu ülkelerinin hem yüksek gelir grubu ülke ortalamasına hem de ülkelerin kendisine yakınsayıp yakınsamadığı incelenmek istenmiştir. Bu amaçla, her bir durum için serilere ADF testi uygulanmıştır. Elde edilen test sonucu Tablo 15’te sunulmaktadır.

Tablo 15: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

İncelenen yakınsama	Gecikme uzunluğu	Test istatistiği	Olasılık değeri
Türkiye'nin Yüksek Gelirli Ülkeler Ortalamasına Yakınsaması	1	-2,046522	0,5499
Türkiye'nin Japonya'ya Yakınsaması	2	-2,198518	0,4699
Türkiye'nin Güney Kore'ye Yakınsaması	0	-2,397726	0,3723
Türkiye'nin Singapur'a Yakınsaması	0	-1,993071	0,5788
Malezya'nın Yüksek Gelirli Ülkeler Ortalamasına Yakınsaması	0	-3,403831	0,0719*
Malezya'nın Japonya'ya Yakınsaması	0	-2,73582	0,2312
Malezya'nın Güney Kore'ye Yakınsaması	0	-2,83969	0,1964
Malezya'nın Singapur'a Yakınsaması	1	-4,104196	0,0173**
Tayland'ın Yüksek Gelirli Ülkeler Ortalamasına Yakınsaması	3	-1,718017	0,7116
Tayland'ın Japonya'ya Yakınsaması	2	-2,913641	0,1752
Tayland'ın Güney Kore'ye Yakınsaması	0	-2,643806	0,2656
Tayland'ın Singapur'a Yakınsaması	0	-2,001016	0,5746

Not: * ve ** sembolleri sırasıyla %10, %5 anlamlılık düzeyi için durağanlığı göstermektedir.

İlk olarak, Türkiye için elde edilen ADF testi sonuçlarına bakıldığında, Türkiye'nin yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyine ilişkin test sonuçlarının birim kök içerdiği yani durağan olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye için yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından ne grup ortalamasına ne de tek tek ülkelere yakınsaması söz konusudur.

Benzer durum Tayland için de geçerlidir. Bu ülke için de elde edilen ADF testi sonuçları yakınsamayı temsil eden fark serilerinin birim kök içerdiğini, yani durağan olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, gerek grup ortalamasına gerekse ülkelere yakınsama açısından istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

Malezya için ise farklı bir durum söz konusudur. Bu ülke için yakınsamayı ifade eden fark serilerine uygulanan ADF test sonuçları ortalamaya yakınsamayı ifade eden seri için 0,10 anlamlılık düzeyinde; Singapur'a yakınsamayı ifade eden seri için ise 0,05 anlamlılık düzeyinde durağanlığı göstermektedir. Yani Malezya için yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından yüksek gelirli ülkeler olan Japonya, Güney Kore ve Singapur'un ortalamasına ve aynı zamanda Singapur'un ekonomik karmaşıklık düzeyine yakınsaması söz konusudur.

SONUÇ

Yapılan teorik ve ampirik çalışmaların sonuçlarına göre; bir ekonominin OGT'ye takılmaksızın daha yüksek gelir düzeyine ulaşabilmesi, günümüzde üretimin katma değerini artırabilmesinden, teknoloji düzeyini yükseltebilmesinden ve uluslararası pazarlarda yüksek teknoloji ve katma değerli bilgi yoğun ürünlerde rekabet gücü kazanmasından geçmektedir. Küreselleşmenin hızla arttığı günümüz dünyasında, bu niteliklere sahip olan ürünlerin üretimi birtakım yapısal dönüşümler sonucunda sağlanmaktadır. Gerekli yapısal dönüşümü gerçekleştirememiş ve dolayısıyla bahsi geçen niteliğe sahip ürünleri üretemeyen ekonomiler OGT ile karşı karşıya kalmışlardır.

Ülkelerin zenginleşmesi, genelde benzer ürünlerden daha yüksek hacimlerde üretmekle değil, yapılan üretimi çeşitlendirirken yeni ve daha üretken faaliyetlere açılmalarıyla mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede ülkelerin, yeni ve daha sofistike ürün uzayında göreceli karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmeleri için üretken bilgi birikimlerini oluşturmaları gerekir. Bu açıdan daha sofistike ürünleri üretmek, yalnızca sermaye, emek, hammadde gibi temel üretim faktörlerinin niceliksel olarak artırılmasıyla değil; ülkedeki üretken bilgi hacimlerinin genişletilmesiyle mümkün olabilmektedir. Kompleks (karşık) ekonomilerin, sofistike ürünleri üretmek için büyük miktarda üretken bilgiyi bir araya getirebilen, bu bilgileri birleştirerek bilgi içeriği yüksek (ileri teknoloji ile üretilmiş katma değeri yüksek) ürünleri üreten ülkeler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada OGT kavramı ile yapısal dönüşüm arasındaki ilişki, çeşitli makroekonomik göstergeler bağlamında grafiksel olarak incelenmiş olup; OGT ile ülkelerin yapısal dönüşümü temsilen ekonomik karmaşıklık düzeyi arasında ilişki tespit edilmiştir. Ekonomik karmaşıklık düzeyi yüksek olan ülkelerin; bilgi, beceri ve teknoloji yoğunluklu ürünlerin (yüksek katma değerli) üretiminde daha ileri oldukları saptanmıştır. Çalışmada Felipe vd.'nin (2012) çalışmasındaki alt-orta gelir grubundan üst-orta gelir grubuna ulaştığı tespit edilen ülke grupları içerisinde, mevcut durumda Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına göre (The World Bank, 2019) hâlâ üst-orta gelir grubunda yer alan ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkeler

dikkate alınmış olup; bu ülkeler içerisinde de yine Felipe vd.'nin (2012) tanımına göre üst-orta gelir grubuna erişip bu grupta 14 yıl ve daha uzun süredir bulunan ülkeler (Türkiye, Malezya, Tayland) incelenmiştir. Üst-orta gelir grubundaki bu ülkeler ile kıyaslama yapabilmek için de yine Felipe vd.'nin (2012) çalışmasında üst-orta gelir grubundan en kısa sürede yüksek gelir grubuna ulaşan ülkeler (G. Kore, Japonya, Singapur) seçilmiştir. Çalışmanın ilk amacı olarak, 1995-2017 dönemi için elde edilmiş çeşitli göstergeler ekseninde, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı üst-orta gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkeler (Türkiye, Malezya, Tayland) ile yine yüksek gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerle (G. Kore, Japonya, Singapur) karşılaştırmalı durum değerlendirmesi yapılarak, Türkiye'nin OGT içindeki konumu değerlendirilmiştir. Daha sonra çalışmanın bir diğer amacı olan; kısa sürede yüksek gelir grubuna geçmeyi başarmış seçilmiş ülkelerdeki yapısal dönüşüm, ekonomik karmaşıklık düzeyindeki değişim kapsamında değerlendirilip, ekonomik karmaşıklık göstergesi açısından Türkiye için mevcut durum tespiti yapılmıştır. Bu doğrultuda, 1990-2017 dönemine ait ekonomik karmaşıklık endeksi verileri doğrultusunda Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı seçilmiş üst-orta gelir grubu ülkelerinin (Türkiye, Malezya ve Tayland) hem yüksek gelir grubu seçilmiş ülke (Japonya, G. Kore ve Singapur) ortalamasına hem de her bir yüksek gelirli ülkeye ayrı ayrı yakınsayıp yakınsamadıklarını ortaya koymak amacıyla ADF birim kök testi uygulanmıştır.

Karşılaştırmalı analizler sonrasında çeşitli göstergeler açısından üst-orta gelirli ülkeler ile yüksek gelirli ülkeler arasında en önemli farklılığın, yüksek gelirli ülkelerdeki ekonomik göstergelerin, üst-orta gelirli ülkelere göre daha istikrarlı ve süreklilik göstermesi olduğu görülmüştür. Türkiye, hem üst orta gelir hem de yüksek gelirli ülkelerin performansına göre genel anlamda geride yer almaktadır.

Ekonomilerin gelişme sürecinde yapısal dönüşümlerin karakteristik özelliği gereği, bazı sektörler diğerlerine kıyasla daha hızlı büyümektedir. Ekonomideki kaynaklar, bu süreçte düşük verimliliğe sahip sektörlerden yüksek verimliliğe sahip olan sektörler kaymaktadır. Bu süreçte tarım sektörünün milli hasıladaki, ihracattaki ve toplam istihdamdaki payı giderek azalırken, önce sanayi sonra ise hizmetler sektörünün payı artmaktadır. Sanayi ve hizmetler sektörünün toplam hasıladaki

paylarının, toplam istihdamın içerisindeki yüksek verimliliğe sahip istihdam oranının ve toplam üretim içerisindeki katma değeri yüksek ürünlerin payının artması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel dayanakları olduğu bilinen bir gerçektir. Türkiye ekonomisinde sektörlerin GSYH'deki payında meydana gelen değişimler incelendiğinde, hizmetler sektörünün hızla artan paya sahip olduğu görülmektedir. Üretimin sektörel bileşimine paralel bir şekilde istihdamda yaşanan gelişmelerin eşlik ettiği görülen bir durumdur. İstihdamın sektörel bileşimi; tarımdan, sanayi ve hizmetler sektörlerine kaymakla birlikte, mevcut dağılımın ilgili yüksek gelirli ülke ekonomilerine aynı zamanda aynı kategoride yer almasına rağmen Malezya'ya kıyasla yetersizliği görülmektedir. Türkiye ekonomisinde sanayileşme evresinin tamamlanmadan hizmetler sektörüne geçişin yaşandığı görülmekte olup yapısal dönüşümün gerekli kıldığı; tarım sektöründeki gerileme, aynı zamanda sanayi sektöründe önce artan, sonra azalan bir hareketliliği gerektirmektedir. Ancak Türkiye ekonomisinde sanayi sektörünün istihdamdaki payı, belli bir dönemdeki artıştan sonra yerini artan-azalan şeklinde dalgalı bir duruma bırakmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin teknoloji temelli ve yüksek katma değerli üretime geçişi sağlayacak yapısal dönüşümü gerçekleştirmesi gerektiği önem atfetmektedir.

Türkiye'nin incelenen dönemler esas alındığında genel olarak, hem yüksek gelir grubunda yer alan ilgili ülkelere hem de aynı kategoride yer almasına rağmen üst-orta gelirli ilgili ülkelere geride kaldığı bir diğer gösterge de yurtiçi tasarrufların GSYH'deki payıdır. Aynı kategoride yer almasına rağmen Malezya'nın daha iyi bir performans gösterdiği, oranlarının yüksek gelir grubunda yer alan ülkelere yaklaştığı saptanmıştır. Türkiye'nin yatırımlara kaynak oluşturabilmesi ve de cari açığın önlenmesi açısından GSYH'deki payını artırması önem taşıyan bir diğer husustur.

Uluslararası pazarlarda rekabet edebilmede, yeniliği üretmede esas unsurlarından biri olan Ar-Ge harcamalarının GSYH'deki paylarının ülke karşılaştırmalarında yine Türkiye ekonomisinin çok düşük kaldığı görülmektedir. Ar-Ge faaliyetleri, ülkede teknolojik gelişmenin yaşandığının ve bunun da ürün ve hizmetlere dönüştürüldüğünün, bilgiyi üretmenin, kullanmanın ve yayma yeteneğinin

yaygın olduğunu gösteren bir unsur olduğundan yüksek gelir grubunda yer alan ekonomik karmaşıklık düzeyi yüksek olan ülkelerde yüksekken, Türkiye’de yetersiz kaldığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye’nin imalat sanayi içerisinde ihraç ettiği malları arasında ileri teknoloji yoğun ürünlerin payı ilgili yüksek gelirli ülkeler içerisinde ve de kendi kategorisinde yer alan ülkeler içerisinde en düşük paya sahiptir. Türkiye ekonomisinde ihracatın teknolojik yapısı, ilgili ülkeler içerisindeki konumuna göre değerlendirildiğinde imalat sanayi ürünlerin üretim yapısıyla örtüşen bir durum olduğundan, imalat sanayi ürünlerinin teknolojik içeriğinin yetersizliği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle üretim yapısının emek yoğun ve düşük teknoloji grubu geleneksel sektörlerin ağırlıkta olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Çalışmanın uygulamadaki Türkiye’nin yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyine ilişkin, test sonuçlarına bakıldığında ise birim kök içerdiği yani durağan olmadığı ve dolayısıyla Türkiye için yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından ne yüksek gelirli ülke grup ortalamasına ne de bu ülkelerin kendilerine yakınsaması söz konusudur. Benzer durum aynı kategoride yer alan Tayland’da da görülmekte olup gerek grup ortalamasına gerekse ülkelere yakınsama açısından istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir. Türkiye ile aynı kategoride yer almasına rağmen Malezya’da ise farklı bir durum söz konusu olup Malezya için yapısal dönüşümü temsil eden ekonomik karmaşıklık düzeyi açısından yüksek gelirli ülkeler olan Japonya, Güney Kore ve Singapur’un ortalamasına ve aynı zamanda Singapur’un ekonomik karmaşıklık düzeyine yakınsaması söz konusudur. Bu sonuçlara dayanarak, Malezya’nın Türkiye ve Tayland’a kıyasla OGT’den çıkma yönünde daha iyi bir yapısal dönüşüm performansı sergilediği ifade edilebilir.

Özetle, çeşitli göstergeler doğrultusunda yapılan karşılaştırmalar, Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşüm açısından gerek yüksek gelirli ülkelerle gerekse kendisiyle aynı kategoride yer alan ülkelerle arasındaki farkı kapatması, sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel kaynağı olan bilgi ve beceriyi içeren verimli üretim yapısına ulaşmada temel koşul olduğunu göstermektedir. Türkiye’nin

Üretim yapısını değiştirmesi, yapısal dönüşüme uygun atılımları gerçekleştirmesi, ithalata olan bağımlılığını azaltıp üretimde ileri teknoloji içeren, bilgi yoğun ve katma değeri yüksek olan ürünlerin ihracatındaki payını artırması önem teşkil etmektedir. Bunun için de katma değeri yüksek reel retimn ön planda tutulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Ozan, “Tuzaktan Çıkmak İçin Sanayisizleşmeyi Durdurmak Gerekmiştir”
TEPAV, 2012.

<http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1355755500>,
8.Ozan_Acar_in_Sunumu.pdf, (01.03.2019).

AGENOR, Pierre-Richard, CANUTO, Otaviano ve JELENİC, Michael, “Avoiding
Middle-Income Growth Traps”, The World Bank, Poverty Reduction and
Economic Management Network, September 2012, Policy Research Working
Paper 6210.

ALÇIN, Sinan ve GÜNER, Billur, “Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir
Değerlendirme”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Dergisi, Yıl 2015, Cilt XXXVII, Sayı: I, s. 27-45.

ALKAN, H. Işıl ve ÜMİT, A. Öznur, “Orta Gelir Tuzağının Türkiye Açısından
İncelenmesi ve Tuzaktan Çıkış Stratejileri”, MANAS Sosyal Araştırmalar
Dergisi, 2018, Cilt: 7, Sayı: 4, s. 97-112.

ALTINIŞIK, İsa ve PEKER, Hasan Sencer, “Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya
Etkisi”, Sosyoteknik Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 4,
Aralık 2012, s.1-13.

ALTUNBAŞAK, Yücel, “Yenilik ve Girişimcilik Sisteminde İnsan Kaynakları ve
Eğitimin Rolü”, BTYK 24, 7 Ağustos 2012.

[https://docplayer.biz.tr/2460413-Yenilik-ve-girisimcilik-sisteminde-insan-
kaynaklari-ve-egitimin-rolu.html](https://docplayer.biz.tr/2460413-Yenilik-ve-girisimcilik-sisteminde-insan-kaynaklari-ve-egitimin-rolu.html), (04.02.2019).

AOKİ, Masahiko, “The Five-Phases of Economic Development and Institutional
Evolution in China and Japan”, ADBI Working Paper Series, No. 340,
December 2011, Asian Development Bank Institute.

<http://hdl.handle.net/11540/3933> , (27.11.2018).

ARISOY, İbrahim ve YAMAK, Rahmi, “Türkiye’de Bölgesel Yakınsama Üzerine
Ekonometrik Bir Yaklaşım”, 10. Ekonometri ve İstatistik sempozyumu,
Atatürk Üniversitesi, Erzurum, <https://docplayer.biz.tr/>, (05.05.2019).

- ARSLANHAN, Selin ve KURTSAL, Yaprak, “Güney Kore İnovasyondaki Başarısını Nelere Borçlu? Türkiye İçin Çıkarımlar”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Politika Notu, Eylül 2010, Ankara.
- ARVAS, M. Akif ve TORUSDAĞ, Mustafa, “İthalat Ve İhracatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, IUJEAS, Vol. 1, Issue 2, December 2016, s. 1-18.
- ATİK, Hasan, “Türkiye İçin Orta Gelir Tuzağından Kurtuluş Önerileri”, Sosyoekonomi, 2015, Vol. 23(26), 165-174.
- <http://sosyoekonomi.dergipark.gov.tr/download/article-file/197833>, (13.11.2018).
- AYDIN, Aslı ve SOYLU, Selçuk, “Dünyada ve Türkiye’de AR-GE Faaliyetleri”, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Mart 2018, Ankara, Yayın No: MMO/696 ISBN: 978-605-01-1186-6, s.1-47
- AYDINONAT, N. Emrah, “2023’te 25 Bin Dolar Gelir Hayal Değil Ama...”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Değerlendirme Notu N201245, Ağustos 2012.
- https://www.tepav.org.tr/upload/files/13451271395.2023_te_25_Bin_Dolar_Gelir_Hayal_Degil_Ama_.pdf, (03.02.2019).
- AYKIRI, Murat, “Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Beşeri Sermayenin Önemi: Yüksek ve Üst-Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, Doktora Tezi İktisat Anabilim Dalı, 2016, s. 1-240.
- BAL, Harun, ALGAN, Neşe, MANGA, Müge ve BALLI, Esra, “Orta Gelir Tuzağının Belirleyenleri Üzerine Bir Deneme: Tayland, Türkiye Ve Çin Örneği”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, 2016, s. 347-360.
- BAYAR, Güzin, “Türkiye Ve Orta Gelir Tuzağı: Eğitimin Önemi”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (34) 2016, s. 45-78
- BOZKURT, Eda, BEDİR, Serap, ÖZDEMİR, Dilek ve ÇAKMAK, Erol, “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği”, Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 2014, Sayı: 167, s. 22-39.
- BERBER, Metin, “İktisadi Büyüme ve Kalkınma”, 6. Baskı, Trabzon 2017, s. 171-187.

BOZKURT, Eda, SEVİNÇ, Haktan ve ÇAKMAK, Erol, “Orta Gelir Tuzağı: Üst Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizi”, Cilt 16, Sayı 2, Nisan 2016, s. 379-394.

https://www.researchgate.net/publication/301535733_Orta_Gelir_Tuzagi_Ust_Orta_Gelirli_Ulkeler_Uzerine_Panel_Veri_Analizi, (09.11.2018).

CAI, Fang, “Is There a “Middle-income Trap”? Theories, Experiences and Relevance to China”, *China & World Economy* / 49–61, Vol. 20, No. 1, 2012, pp. 49-61.

CAN, Muhsin, “Ekonomik Küreselleşme Sofistike Mamül Üretimini Etkiler mi? : Güney Kore Örneğinde Ampirik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİB Dergisi*, Aralık 2016, 11(3), 21-38.

CAN, Muhsin ve DOĞAN Buhari, “Ekonomik Kompleksite ve Finansal Gelişme İlişkisi: Türkiye Örneğinde Ampirik Bir Analiz”, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar* 2018, Cilt: 55, Sayı: 638, s. 5-16.

CEYLAN, Reşat, “OECD Ülkelerinde İmalat Sanayinde Birim Emek Maliyetleri Yakınsıyor Mu?”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Yıl 2010, Cilt XXVIII, Sayı I, s. 105-119.

CHEN, Cheng ve DAI, Liang, “The Middle Income Trap, Branching Deregulation, and Political Influence”, *The University of Hong Kong and Princeton University*, March 2, 2015.

ÇARKUŞLU, Eren ve ARSLAN, Cem Barlas, “Orta Gelir Tuzağından Çıkışa Odaklanma: Ürün Tuzağı (Ürün Boşluğu) ve Demiryolu Taşımacılık Sektörü”, *Maliye Dergisi*, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014, s.71-92.

ÇETİN, Murat, “Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİB Dergisi*, Nisan 2012, 7(1), 211-230, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/65479>, (18.05.2019).

ÇETİN, Rahmi, “Yeni Sanayileşen Ülkelerde Ar-Ge Harcamaları ve Yüksek Teknoloji Ürünü İhracatı Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi Yöntemi ile İncelenmesi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 66, 2016/2 s. 30-43.

ÇETİNKAYA, Ahmet Turan ve TÜRK, Emrah, “Tasarruf Ve Yatırımların Ekonomik Büyüme Etkisi Türkiye Örneği (1975-2012)”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Aralık 2014, 24 (2), s. 45-60.

- ÇOBANOĞULLARI, Gökhan ve EROĞLU, Erman, “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Türkiye Örneği”, Maliye Araştırmaları Dergisi, Kasım 2017, Cilt: 3, Sayı: 3, s. 257-268
- DALGIÇ, Birol, VAROL İYİDOĞAN, Pelin ve BALIKÇIOĞLU, Eda, “Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Hangi Faktörler?”, Maliye Dergisi, Sayı: 167, 2014, s. 116-125.
- DUMAN, Koray ve AYDIN, Kevser, “Türkiye’de Ar-Ge Harcamaları ile Gsyih İlişkisi”, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 2018; 4(1): 49-66.
- EĞİLMEZ, Mahfi, “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye”, Kendime Yazılar, 16 Aralık 2012
<http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html>, (10.11.2018).
- EĞİLMEZ, Mahfi, “Türkiye Ekonomisinin Dünyadaki Yeri”, Kendime Yazılar, 15 Kasım 2018.
<http://www.mahfiegilmez.com/2018/04/turkiye-ekonomisinin-dunyadaki-yeri.html>, (28.12.2018).
- EİCHENGREEN, Barry, PARK, Donghyun ve SHİN, Kwanho, “When Fast-Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China”, Asian Economic Papers, 11 (1), 2012, pp. 42-87.
- EİCHENGREEN, Barry, PARK, Donghyun ve SHİN, Kwanho, “Growth Slowdowns Redux: New Evidence On The Middle-Income Trap”, NBER Working Paper, No. 18673, National Bureau of Economic Research, Cambridge, January 2013.
- ENER, Meliha ve KARANFİL, Muhammet, “Türkiye Ekonomisinde Tasarruf Açığının Orta Gelir Tuzağı Üzerine Etkisi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi, Ağustos 2015, 10(2), 31-46.
- ERKAN, Birol ve YILDIRIMCI, Elif, “Economic Complexity and Export Competitiveness: The Case of Turkey”, Procedia-Social and Behavioral Sciences 195 (2015), 524-533.
- ERKOÇ, Çağla, “Orta Gelir Tuzağında Türkiye: 2023”, Sosyoekonomi, 2015, Vol. 23(26), 187-194.
- FELİPE, Jesus, “Tracking the Middle-Income Trap: What is It, Who is in It, and Why?”, Part 2, Asian Development Bank, ADB Economics Working Paper Series No. 307, March 2012, s. 1-23.

- FELİPE, Jesus, ABDON, Arnelyn ve KUMAR, Utsav, “Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?”, Working Paper No. 715, April 2012, s. 1-59.
- FORTUNATO, Piergiuseppe ve RAZO, Carlos, “Export Sophistication, Growth and the Middle-Income Trap”, Transforming Economies-Making Industrial Policy Work for Growth, Jobs and Development, ILO, 267-287.
- GALA, Paulo, ROCHA, Igor ve MAGACHO, Guilherme, “The Structuralist Revenge: Economic Complexity as an Important Dimension to Evaluate Growth and Development”, Brazilian Journal of Political Economy 38 (2), 2018, pp. 219-236.
- GILL, Indermit ve KHARAS, Homi, “An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth”, Washington, DC: World Bank, 2007.
<http://hdl.handle.net/10986/6798>, (01.11.2018).
- GILL, Indermit ve KHARAS, Homi, “Gravity and Friction in Growing East Asia” Oxford Review of Economic Policy, Vol. 25. No. 2, April 2009, pp. 190-204.
- GÜRLER, Metin, “Rekabetçiliğin Orta Gelir Tuzağından Çıkıştaki Etkisi: Türkiye Analizi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2016, s. 1-470, file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/423364%20(1).pdf
- GÜRSEL, Seyfettin ve SOYBİLGİN, Barış, “Türkiye Orta Gelir Tuzağının Eşiğinde”, Betam Araştırma Notu, 13/154, 28 Ağustos 2013, s. 1-7.
- GÖÇER, İsmet, “Ar-Ge Harcamalarının Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı, Dış Ticaret Dengesi ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri”, Maliye Dergisi, Sayı 165, Temmuz-Aralık 2013, s. 215-240
- GÖKTAŞ, Özlem, “Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi”, Beşir Kitabevi, İstanbul 2005, s. 1-166.
- HAN, Ergül ve KAYA Ayten Aysen, “Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika”, Nobel Akademik Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş 8. Basım, Ekim 2013.
- HAUSMANN, Ricardo, HİDALGO, Cesar A., BUSTOS, Sebastian, COSCIA, Michele, CHUNG, Sarah, JIMENEZ, Juan, SIMOES, Alexander, ve YILDIRIM, Muhammed A., “The Atlas of Economic Complexity”, Mapping Pathsto Prosperity, Center for International Development at Harvard University.

https://atlas.media.mit.edu/static/pdf/atlas/AtlasOfEconomicComplexity_Part_I.pdf , (26.12.2018).

HİDALGO, Cesar A., “The Dynamics of Economic Complexity and the Product Space over a 42 Year Period”, Center for International Development at Harvard University, CID Working Paper, No: 189, December 2009.

HİDALGO, Cesar A. ve HAUSMANN, Ricardo, “The Building Blocks of Economic Complexity”, Proceedings of the National Academy of Sciences, 106 (26), 10570-10575.

İSLAM, Nazrul, “Beyond the Middle Income Trap: What Kind of High Income Country can China Become”, The International Centre for the Study of East Asian Development (ICSEAD), Working Paper Series Vol. 2013-20, October 2013, <http://www.agi.or.jp/workingpapers/WP2013-20.pdf> , (09.11.2018).

KALKINMA, Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018”, Ankara, 2 Temmuz 2013.
http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf, (22.05.2019).

KAR, Muhsin ve AĞIR, Hüseyin, “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme Yaklaşımı İle Nedensellik Testi, 1926-1994”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6.(11), s. 51-68.
<http://dergipark.gov.tr/susead/issue/28430/302832>, (07.11.2018).

KAR, Muhsin ve TABAN, Sami, “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 58, Sayı: 3, 2003, s. 145-169.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053574>, (07.11.2018).

KARANFİL, Muhammet, “Ar-Ge Harcamalarının Orta Gelir Tuzağı Üzerine Etkisi: Avrupa Birliği ve Türkiye İçin Panel Veri Analizi”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, 2016, s. 219-234.

KAYA, Zekayi, TOKUCU, Erkan, AYKIRI Murat ve DURMUŞ, Cahit, “Türkiye Ekonomisinde Orta Gelir Tuzağı ve Ödemeler Bilançosu Kısıtı”, 2015, s. 830-840, <http://www.avekon.org/papers/1251.pdf> , (04.11.2018).

KAYALIDERE, Gül, MASTAR ÖZCAN, Pelin ve TEPEKULE, Umut, “Orta Gelir Tuzağını Önlemede Vergi Politikalarının Rolü”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 7, 2016, s. 1905-1915.

- KHARAS, Homi ve KOHLİ, Harinder, “What is the Middle Income Trap, Why Do Countries Fall into it, and How Can it Be Avoided”, Global Journal of Emerging Market Economies, 2011, 3(3): 281-289.
- KOÇAK, Emrah ve BULUT, Ümit, “Orta Gelir Tuzağı: Teorik Çerçeve, Ampirik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, Maliye Dergisi, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014, s. 1-21.
- KURT, Ünzüle, “Küreselleşme ve Ekonomik Kompleksite İlişkisi: Türkiye Örneği”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 11, Sayı 3, 2018, s. 2195-2201.
- KURTOĞLU, Yusuf, “Orta Gelir Tuzağından Çıkış”, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Derneği, Ekonomik Yaklaşım 2014, 25(90), s. 71-90.
- LİN, Justin Yifu, “Development Strategy, Viability, and Economic Convergence”, William Davidson Working Paper Number 409, October 2001, s. 1-52.
- MERT, Merter, “Türkiye’de ve Dünyada Orta Gelir Tuzağının Talep Yönlü Boyutuna İlişkin Bir Tartışma”, Maliye Dergisi, Sayı: 167, Temmuz-Aralık 2014, s. 93-115.
- MÜSİAD, “Kalkınma Yolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı”, [(ed.) Hatice Karahan], 2012 Türkiye Ekonomisi Raporu, MÜSİAD Araştırma Raporları 79, İstanbul, Haziran 2012, s. 1-136.
- NİŞANCI, Murat, GERNİ, Mine, TÜRKMEN, Adem ve EMSEN, Selçuk, “Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağına Düşüp Düşmediğine Dair Tartışma: Kur Değerlenmesi Çerçevesinde Bir Bakış”, s. 232-242.
- <https://www.avekon.org/papers/1260.pdf> , (02.11.2018).
- OHNO, Kenichi, “Avoiding the Middle Income Trap: Renovating Industrial Policy Formulation in Vietnam”, Asean Economic Bulletin, Vol. 26, No. 1, April 2009, pp. 25-43.
- https://muse.jhu.edu/journals/asean_economic_bulletin/v026/26.1.ohno.pdf, (25.11.2018).
- ÖZ, Ersan ve GÖDE, Bilal, “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye’nin Konumu”, Maliye Araştırmaları Dergisi, 2015, Yıl: 1, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 77-93.
- <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/207893> , (06.11.2018).

- ÖZ, Sumru, “Orta Gelir Tuzağı”, Ekonomik Araştırma Formu (EAF), Politika Notu 12-06, , Ağustos 2012, s. 1-4.
- ÖZTÜRK, Ali Cem, “Orta Gelir Tuzağına Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkisi, Türkiye Değerlendirmesi”, İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Şubat 2019, s. 1-131.
- PARASIZ, İlker, “Makro Ekonomi Teori ve Politika”, 8. Baskı, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa 2003.
- ROBERTSON, Peter E. ve YE, Longfeng, “On the Existence of a Middle Income Trap”, February 2013, University of Western Australia, Economics Discussion Paper 13.12.
- SAK, Güven, “Çok Alametler Belirdi: Türkiye Sanayisizleşiyor”, TEPAV, 26 Aralık 2012, İstanbul.
- https://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1357213303-8.Guven_Sak_Cok_Alametler_Belirdi_Turkiye_Sanayisizlesiyor.pdf, (20.12.2018).
- SANCAK, Ercan ve DEMİRCİ, Nedret, “Ulusal Tasarruflar Ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2012, Cilt: 8, Yıl: 8, Sayı: 2, 8: 159-198.
- SARIBAŞ, Hakan ve URSAVAŞ, Uğur, “Orta Gelir Tuzağı: Ampirik Bir Çalışma”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, Cilt: 17, Yıl: 17, Sayı: 2, 17: 37-51
- SEYFETTİNOĞLU, Ümit K. ve ZANBAK, Mehmet, “Türkiye’de Bölgesel Farklılaşmadan Orta Gelir Tuzağına Çıkarımlar”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (35) 2017, s. 101-127.
- SEZGİN, Cem, “Orta Gelir Tuzağına Bambaşka Bir Pencereden Bakış”, HT Bloomberg, 17 Ocak 2014.
- <http://www.bloomberght.com/yorum/cem-sezgin/1492831-orta-gelir-tuzagina-bambaska-bir-pencereden-bakis>, (19.12.2018).
- SRİNIVASAN, P. V., “Dynamics Of Structural Transformation In South Asia”, Asia-Pacific Development Journal, Vol. 20, No. 2, December 2013, s. 53-88.
- SOYYIĞİT, Semanur, “OECD Kurucu Ülkelerinde Ekonomik Kompleksite Düzeyi ile Kişi Başına Düşen GSYH Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme Analizi”,

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, Kasım 2018, s. 374-392.

ŞAHİN, İsmail, BAŞER, Kadir ve KARANFİL, Muhammet, “Orta Gelir Tuzağı Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Türkiye Örneği (1980-2013)”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Yıl: 2015, C: 7, S:2, s. 225-235.

ŞEREFİLİ, Meltem, “Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Temmuz 2016, Sayı: 13, s. 137-143.

TABAN, Sami, “İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller”, Genişletilmiş 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık.

TARI, Recep, “Ekonometri”, Umuttepe Yayınları, 11. Baskı, Kocaeli 2015, s. 1-518.

TOPRAK, Metin, “Özel Sektörün Rekabet Yetkinliği ve Gelecek Perspektifi”, İktisadi Araştırmalar Vakfı: 50 Yılda Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü: Özel Teşebbüs Dinamiği, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 28 Kasım 2012, İstanbul, s. 1-30.

TUNCEL, Cem Okan, “Orta Gelir Tuzağı ve İnovasyon Politikaları: Doğu Asya Deneyimi ve Türkiye İçin Dersler”, Maliye Dergisi, Sayı 167, Temmuz-Aralık 2014, s. 40-70.

THO, Tran Van, “The Middle-Income Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations”, Asian Development Bank Institute, Vol. 29, No. 2, 2013, pp. 107-128.

UYANIK, Cemal Caner, “Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu Açısından Bir Değerlendirme”, Sosyoekonomi, 2015, Vol. 23(26), 175-186.

ÜNAL, Targan ve SEÇİLMİŞ, Nisa, “Ar-Ge Göstergeleri Açısından Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerle Kıyaslaması”, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s. 12-25.

ÜNLÜ, Fatma ve YILDIZ, Rıfat, “Orta Gelir Tuzağının Belirlenmesi: Ekonometrik Analiz”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2018, s. 1-20.

ÜNSAL, Erdal M., “Makro İktisat”, 10. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara 2013, s. 646-656.

- WOO, Wing Thye, “China Meets the Middle-income Trap: the Large Potholes in the Road to Catching-up”, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 2012, 10 (4), pp. 313-336.
- YAŞAR, Ercan ve GEZER, Mesut Alper, “Türkiye’nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve Bu Riskten Kurtulma Önerileri”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 167, Temmuz-Aralık 2014, s. 126-148.
- YAVUZ, Ersin, “Maliye Kuramı Bağlamında Türkiye’de Orta Gelir Tuzağı Sorunsalının Analizi”, *Pamukale Üniversitesi, Social Sciences (NWSASOS)*, 12(2): 78-101, DOI:10.12739/NWSA.2017.12.2.3C0159.
- YELDAN, Erinç, TAŞÇI, Kamil, VOYVODA, Ebru ve ÖZSAN, Mehmet Emin, “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?”, *Cilt 1: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz*, İstanbul: Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED), İstanbul, Aralık 2012, s. 1-165.
- YELDAN, Erinç, TAŞÇI, Kamil, VOYVODA, Ebru ve ÖZSAN, Mehmet Emin, “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?”, *Cilt 2: Bölgesel Kalkınma ve İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri*, İstanbul: Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED), İstanbul, Kasım 2013, s. 1-180.
- YILDIRIM, Muhammed A., “Kompleksite Ve Ürün Uzayı Metodolojisiyle Türkiye” *Koç Üniversitesi*, 2018, s. 1-21.
https://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/erf_wp_1806.pdf, (20.12.2018).

İNTERNET KAYNAKLARI

Atlas Media (2019a), <http://atlas.media.mit.edu/en/>, (20.04.2019 ve 26.05.2019).

Atlas Media (2019b), <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/ago/> (26.05.2019).

T.C. Ticaret Bakanlığı (a), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri-son/ulkelere-gore-dunya-ticareti-2005-2017>, (18.05.2019).

T.C. Ticaret Bakanlığı (b), <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>, (19.05.2019).

The World Bank, (2017a), <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-what-is-the-world-bank-atlas-method>, (20.12.2018).

The World Bank, (2017b), <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (20.12.2018).

The World Bank, (2019a), <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, (09.04.2019).

The World Bank, (2019b), <https://data.worldbank.org>, (15.05.2019).

www.foodsecurityortal.org , (18.05.2019).